Anul XVIII
nr.9-10
(215-216)
septembrie
- octombrie
2012

Contrafort

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Editori: Institutul Cultural Român
Revista Contrafort

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

Literatura română în Norvegia
- interviu cu Steinar Lone -

- Pagini triste dintr-o cronică a Uniunii Scriitorilor
- Mariana Codruţ şi cuvintele adevărate
- Versuri de Liliana Armaşu
- Carmen Firan: Sărutul poneiului
- Proză de Bogdan Suceavă
- Azerbaidjanul, incursiune într-un palimpsest – note de Cristina Boboc
- Praga literară: Emil Hakl, un „optzecist” ceh
- Virgil Mihaiu: Ethno Jazz Festival, Chişinău 2012
- Mo Yan (China): Premiul Nobel pentru Literatură 2012

Supliment Contrafort: „Janusz Korczak – un pedagog reformator şi o personalitate tragică a istoriei Poloniei”

12910 >
9 771857 160117 >

Premiul Nobel 2012 pentru Literatură – Mo Yan

Mo Yan, născut în 1955, este scriitorul chinez care a primit Premiul Nobel pentru Literatură în acest an. Motivaţia Juriului Academiei suedeze sună astfel: „Cu un halucinant realism, îmbină legendele, istoria şi actualitatea”.

Alegerea lui Mo Yan a fost o surpriză pentru cei care nu-i citiseră cărţile şi mizaseră pe nume mai cunoscute din lunga listă a pretendenţilor (Haruki Murakami, Philip Roth, Milan Kundera, Umberto Eco, Ismail

Kadare...), dar i-a bucurat şi răsplătit în aceeaşi măsură pe cunoscători, cei pentru care Mo Yan este de mai mult timp un autor valoros.

În spaţiul cultural românesc, unde un Premiu Nobel pentru Literatură obţinut de un scriitor „român veritabil” e aşteptat cu emoţie şi înfrigurare în fiecare an (Herta Müller aparţine totuşi literaturii germane), primele comentarii despre proaspătul laureat au fost rezervate. Şi Mircea Cărtărescu, al cărui nume figura în lista caselor de pariuri care încing atmosfera în „săptămânile Nobel”, a avut imprudenţa unui comentariu sceptic/mirat (chinezul nu este nici măcar un disident anticomunist...), comentariu taxat de adversarii săi, care au afirmat jubilatoriu că „speranţa noastră la Nobel” este „invidios şi cu grave lacune de lectură”. S-a descoperit mai apoi că în limba română a fost tradus doar un singur roman al scriitorului chinez – *Sorgul roşu* (Editura Humanitas, 2008), trecut aproape neobservat de presa literară de la noi, deşi înregistrase un succes internaţional, mai ales după ce ecranizarea omonimă a fost recompensată cu *Ursul de aur* la Festivalul de Film de la Berlin.

Mo Yan („Nu vorbi”) este pseudonimul lui Guan Moye, cel mai important şi mai faimos scriitor pe care îl are literatura chineză contemporană. O literatură dominată de generaţia „optzeciştilor”, care, intrată pe scena literară după focul pustiitor al revoluţiei culturale maoiste, a pus din nou în drepturi individualitatea creatorului, a reabilitat esteticul şi a deschis supapele imaginaţiei artistice. Această generaţie, prin mentorul şi liderul ei neformal, Wang Meng (născut 1939) – un autor care, spun cunoscătorii, merita să ia Premiul Nobel înaintea lui Mo Yan, şi chiar l-ar fi obţinut dacă Occidentul ar fi fost la fel de deschis pentru valorile literaturii chineze ca astăzi –, a respins politizarea literaturii, a pus în centrul creaţiei omul, cu grijile şi aspiraţiile sale, omul mic cehovian în China contemporană, pierdut în imensitatea unei populaţii uriaşe.

Mo Yan este un autor prolific: a publicat în ultimii douăzeci de ani 11 romane şi peste 200 de povestiri şi nuvele. Printre romanele cele mai cunoscute, cu titluri incitante, cu priză la cititor, traduse rapid în limbi de circulaţie, la doi, trei ani de la publicarea lor în China – câteva dintre ele fiind şi ecranizate –, se numără, pe lângă *Sorgul roşu* (1987), pomenit mai sus, *Cântecele usturoiului din Paradis* (1988), *Treisprezece paşi* (1989), *Ţara băuturii* (1993), *Sâni bogaţi şi fese mari* (1995), *Meşteru-i din ce în ce mai amuzat* (1999), *Patruzeci şi una de bombe* (2003), *Obosit de viaţă, obosit de moarte* (2006). Fiecare roman, aşa cum subliniază exegeţii scriitorului în China şi în Occident, este ca o fotografie mărită ce surprinde – cu mici excepţii – diverse aspecte ale vieţii din provincia Shandong, acolo unde se află şi oraşul Gaomi, în care s-a născut autorul. E ca la Faulkner, cu al său ţinut imaginar, Yoknapatawpha, ceea ce i-a făcut pe mulţi să spună că Mo Yan este un „Faulkner al Chinei”. Alteori este numit şi „Márquez al Chinei”, pentru excepţionalul său talent de povestitor, care îmbină măiestrit realitatea cu realismul magic. Comparaţiile cu Franz Kafka (pentru unii exagerată, întrucât nu are aceeaşi subtilitate ca autorul *Procesului*, subiectele sale sunt mai simple, fără prea multe enigme şi mistere) sau François Rabelais completează portretul de creator polivalent al lui Mo Yan.

Deşi a fost ales vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor din China, Mo Yan nu este totuşi un scriitor oficial, îşi permite destule observaţii critice privind societatea chineză. Într-unul dintre interviurile sale spunea: „Un scriitor trebuie să-şi exprime criticile şi indignarea faţă de latura sumbră a societăţii şi urâţenia naturii umane”.

La Târgul de Carte Gaudeamus de la Bucureşti, de la sfârşitul lunii noiembrie, Editura Humanitas va lansa romanul *Obosit de viaţă, obosit de moarte*, în traducerea lui Dinu Luca. Aviz amatorilor de realism magic chinez!

Vasile GÂRNEŢ

▣

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria “Pro Noi/Luceafărul” de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova, (str. 31 August nr. 98. Telefon 022 237541) şi la sediul redacţiei.

Armia limbii ruse, la Bălţi

O limbă e ca o fiinţă vie,
care-şi creează o adevărată
oaste ca să se apere sau să atace...
(Constantin Noica, *Jurnal filozofic*)

Îmi notasem această referinţă, întrebându-mă: de-ar şti ilustrul filozof în ce situaţie jalnică a ajuns, după ocupaţia din 1940, oastea limbii române în Basarabia, oare nu s-ar răsuci în mormânt?

La Bălţi, rămasă fără crema ei – intelectualii –, mica oaste a vorbitorilor de

de

Gheorghe Calamanciuc

limba română s-a pomenit atacată din toate părţile de soldaţii Armiei limbii ruse, care au invadat urbea. Începând cu anii ’60, ea şi-a înfipt „specialiştii” în toate scaunele diriguitoare ale organizaţiilor şi întreprinderilor nou-înjghebate, pentru aceştia construindu-se blocuri de locuit cu trei şi patru etaje în centru şi actualul Cartier 8. În cele mai luxoase apartamente, în blocuri cu un etaj, chiar lângă parcul din centru, au fost cantonaţi (şi pentru totdeauna) foştii ofiţeri ai armatei roşii, unii dintre ei, tanchişti şi infanterişti, fiind chiar „eliberatori ai Bălţiului în primăvara lui 1944”, care uitaseră să se întoarcă la vatră. Pentru odraslele lor au fost deschise grădiniţe în clădirile cele mai bune, rămase de la adevăraţii stăpâni, care luaseră calea exilului. Iar în centrul oraşului, în ritm stahanovist, au fost ridicate două blocuri pentru copiii „civilizatorilor” – şcolile medii nr. 16 şi nr. 6. Aşa a fost plămădită măduva din care avea să se înmulţească sângele hrănitor şi să se formeze ţesutul osos al Armiei limbii ruse la Bălţi.

Această Armie n-a avut niciodată o tactică de apărare. Pentru că n-a avut de cine să se apere. Tactica ei a fost şi rămâne şi până astăzi una ofensivă. Arta organizării şi dirijării acţiunilor sale a fost orientată spre un singur scop: rusificarea populaţiei autohtone. Cu alte cuvinte, a strâmtora prin toate mijloacele aria de utilizare a limbii române, a înăbuşi pe toate căile orice manifestare de românism, expulzând din vorbirea uzuală şi cea scrisă glotonimul *limba română* şi etnonimul *român*.

Astăzi, şi după douăzeci de ani de independenţă şi suveranitate mimate, constatăm cu amărăciune că Armia limbii ruse şi-a realizat cu brio dezideratul sinistru de forţă acaparatoare, intransigentă, hotărâtă să nu cedeze un milimetru din înălţimile cucerite. Trebuie să recunoaştem totuşi: cea mai zdruncinătoare victorie repurtată o constituie detaşamentul de soldaţi-mercenari, recrutaţi din rândurile moldovenilor mankurtizaţi. Numărul lor a crescut şi continuă să crească, în pofida faptului că am revenit la crinii latini şi am convertit şcolile de cultură generală în licee. Când trec zilnic pe lângă Liceul rus „N. Gogol”, elevii lui, de-i întreb româneşte, nu-mi pot răspunde la ce şcoală învaţă. Când zăbovesc uneori lângă terenul sportiv al Liceului „M. Eminescu”, îi aud pe liceeni vorbind numai rusește. 10% dintre copiii moldovenilor bălţeni (nu-mi vine să le zic români) învaţă în şcolile ruse. Am la palier o profesoară de română cu serviciu într-o şcoală rusă, care m-a rugat să nu divulg ce-mi mărturisi: deoarece direcţia i-a interzis să strângă bani de la elevi, va fi nevoită să depună ea însăşi o sumă frumuşică pentru „cei de sus”, ca învăţăceii rusofoni, care în toţi anii au refuzat categoric să înveţe româna, să poată susţine examenul de bacalaureat. Dacă-l pică, va fi concediată.

Ca orice armată ce se respectă, Armia limbii ruse îşi are echipamentul în deplină ordine: spre deosebire de oastea fragilă a limbii române, care nu dispune de nicio publicaţie (a avut câţiva ani ziarul Primăriei, *Vocea Bălţiului*, dar a fost lichidat), Armia are trei, cea mai agresivă, mirosind urât a şovinism, fiind ГАЗЕТА, publicaţia filialei din Bălţi a p.c.r.m., într-un tiraj de 50.000 ex. Nu există tarabă ori chioşc bălţean care să nu fie inundat de sute de titluri de ziare, reviste ori cărţi în limba Armiei, prezenţa publicaţiilor, cărţilor în română fiind atât de timidă, că-ţi vine să le plângi de milă. Soldaţii Armiei sunt la straja limbii lor în toate magazinele, la toate întreprinderile şi organizaţiile din urbe, în toate mijloacele de transport. În jumătate de veac de când sunt bălţean, după sosirea democraţilor la putere, am auzit o singură taxatoare de troleibuz anunţând staţiile în limba română. Şi aceea, o doamnă cu un chip frumos şi nobil, era mama scriitorului Ştefan Baştovoi (ieromonah Savatie).

▣

Contrafort

Editori:
*** Institutul Cultural Român**
*** “Contrafort” SRL**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu, Alex Cosmescu
Procesare computerizată:
Vitalie Stelea
Culegere texte: Ana Druţă
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare, 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei.

◆

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 1000 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la tipografia “Prag-3”,
str. Petricani nr. 94,
tel. 022 23 79 56. Com. 2510

Pagini triste dintr-o cronică a Uniunii Scriitorilor

de

Vasile Gârneţ

A trecut şi Adunarea Generală extraordinară a Uniunii Scriitorilor din Moldova, din 5 octombrie 2012, convocată în ideea de a se pune capăt scandalurilor şi disensiunilor care macină breasla literară de doi ani de zile. A fost o decizie onestă şi curajoasă a lui Arcadie Suceveanu şi a Consiliului USM de a scoate la judecata publicului, adică a scriitorilor, acest conflict ruşinos şi dezonorant. O soluţie care îi oferea şi părţii adverse – grupul disident şi „nedreptăţit” al lui Mihai Cimpoi – posibilitatea să-şi pledeze cauza, să prezinte un program alternativ de gestiune a Uniunii Scriitorilor. Pentru că era firesc să vii să soliciţi colegilor tăi, scriitorii, despre care ai scris o întreagă *Istorie a Literaturii*, încrederea şi un nou mandat, nu să cauţi să te întorci în jilţul de preşedinte – în care ai stat 20 de ani – recurgând la tertipuri judecătoreşti cusute cu aţă albă... Din păcate, această şansă a fost irosită şi sfidată de Mihai Cimpoi, mai mult: acesta trimisese, zile la rând, în cascadă, mesaje e-mail către membrii USM, cerându-le să boicoteze Adunarea Generală. Tentativă eşuată. Scriitorii au venit într-un număr mare la Adunare: a fost răspunsul lor indirect şi deprimant pentru susţinătorii domnului academician la întrebarea „cât de popular mai este Mihai Cimpoi în rândurile breslei?”. Dacă refuzi să te confruntţi cu opinia confraţilor tăi în cadrul unei dezbateri deschise, cum îţi imaginezi că te poţi întoarce în fruntea instituţiei, că îţi poţi restaura autoritatea, ştiind că ai o majoritate ostilă? E aproape de necrezut această obsesie a lui Mihai Cimpoi pentru postul de preşedinte al USM, o funcţie cronofagă, ingrată şi extrem de solicitantă pentru un om de creaţie, în situaţia în care, în mandatele anterioare, domnia sa nu a strălucit ca un manager eficient, ba din contră: a lăsat în urmă o serie de mici/mari dezastre. Numai cât de greu atârnă ruinele ca de după război ale Casei de Creaţie a Scriitorilor de la Peresecina, unde nu s-a putut angaja măcar un paznic, pentru a nu se fura şi ultima cărămidă dintr-un edificiu şi o infrastructură adiacentă ce valorau milioane de euro. Acum, arendaşul Casei de Creaţie, angajat de ex-preşedintele Cimpoi, este căutat cu disperare prin Italia, unde acesta – „mare oligarh şi investitor strategic” – a plecat la munci sezoniere. Şi Uniunea Scriitorilor nici măcar nu poate iniţia un proces pentru obţinerea unor despăgubiri, pe motivul unei gestiuni iresponsabile a obiectului dat în arendă, întrucât – la data încheierii contractului – nu s-a întocmit un riguros act de predare-primire a bunurilor...

Adunarea Generală a USM l-a reales, cu o largă majoritate de voturi, pe Arcadie Suceveanu în postul de preşedinte, iar contracandidatul său, Iurie Colesnic, l-a felicitat cu fair-play. Un gest de civilitate care ar fi trebuit să se producă şi la Adunarea de acum doi ani, însă domnul Cimpoi, învins la vot şi probabil prost sfătuit, a ales o altă cale: cea a confruntărilor şi contestărilor absurde, care degradează imaginea Uniunii Scriitorilor, întreţin o atmosferă de suspiciune şi neîncredere. Astfel că cei care mai vedeau (sau voiau să vadă) în instituţia scriitoricească un nobil for intelectual, o instanţă generatoare de idei, capabilă să exercite o cenzură morală la adresa clasei noastre politice, împotmolite în rele, trăiesc acum un sentiment de dezamăgire. Chiar în cadrul Adunării din 5 octombrie am avut semnele unei asemenea atitudini de beligeranţă gratuită şi ridicolă. Mai întâi, m-a şocat delirul pamfletar al lui Boris Marian, care nu ştiu de ce a găsit de cuviinţă că trebuie să începem dezbaterile prin citirea unor parodii la adresa „grupului Cimpoi”. Nu era cazul. Cum la fel de grotesc s-au comportat şi cele două corespondente de la *Literatura şi arta*, scriitoare, care nu s-au înregistrat ca participante la Adunare (pentru a nu asigura, doamne fereşte, cvorumul şi a respecta cu sfinţenie indicaţiile dlui Cimpoi), contabilizând cele întâmplate aidoma unor cercetaşi paraşutaţi în tabăra inamică. Le-a ieşit o relatare deformată, tendenţioasă, de parcă ar fi privit Adunarea prin gaura cheii, deşi colegele noastre au avut posibilitatea să observe corectitudinea votului, în deplină legalitate şi transparenţă, şi să sancţioneze pe loc presupusele manevre impure ale organizatorilor evenimentului. Astfel, corespondentele *LA* au descoperit, de exemplu, că la vot au participat şi persoane „străine”, numai că „intruşii” de fapt erau membri ai USM, colegi de-ai noştri mai modeşti, fără un prim-plan mediatic, primiţi în Uniunea Scriitorilor în perioada mandatelor dlui Cimpoi.

Sper ca această Adunare Generală să pună capăt ostilităţilor şi să permită Uniunii Scriitorilor să-şi reia activitatea normală. Avem de regăsit cititorul pierdut şi avem de scris nişte cărţi despre timpurile dramatice pe care le trăim...

***

Prezenţa lui Aureliu Busuioc la Adunarea Generală din 5 octombrie a însemnat, de fapt, şi ultima sa apariţie publică. Trei zile mai târziu, chinuit de suferinţă, scriitorul s-a stins din viaţă. I-am făcut nişte fotografii la terasa Uniunii Scriitorilor, una dintre ele o publicăm în această pagină. Domnul Busuioc mai avea puterea să zâmbească, stins şi înţelegător, contemplând agitaţia din jurul său. A ţinut să vină la Adunarea Generală, deşi îşi dăduse o demisie simbolică din Uniune, în semn de protest faţă de inflaţia impostorilor şi plagiatorilor. Un gest care rămâne singular în cadrul breslei noastre literare.

Dispariţia lui Aureliu Busuioc lasă, aşa cum s-a spus, un mare gol în literatura română din Basarabia – nu e o formulare-clişeu sau o simplă complezenţă. Cărţile sale vor rămâne în istoria literară drept dovadă că în această provincie înstrăinată s-a putut scrie literatură română de calitate. Chiar dacă preţul plătit a fost uneori prea mare, şi despre acest revers sinistru al supravieţuirii într-un regim totalitar Busuioc ne-a lăsat sugestii mai mult decât transparente în ultimele sale cărţi. Opera sa are nevoie de o lectură lipsită de entuziasme facile şi de exaltările spiritului provincial în faţa unui abil mânuitor al verbului. Busuioc însuşi avea conştiinţa ponderii sale reale în contextul general al literaturii române. Cei care au avut şansa unor confidenţe ale scriitorului au reţinut comentariile sale autoironice, prin care se raporta, cu exigenţă, la sine şi la peisajul literar autohton, marcat de retardare estetică şi de ostilitate faţă de tot ce e românesc.

Avea şi un stil personal inconfundabil, dând culoare şi farmec oricărei reuniuni literare sau şuete prieteneşti. Reuşea să inducă însă, nu fără o secretă jubilaţie, o tensiune în mijlocul convivilor săi: aceştia trebuiau să se ridice la înălţimea jocului intelectual pe care îl practica şi să dea dovadă de o inteligenţă şi o spontaneitate a replicii pe măsură. Nu toţi treceau testul şi au fost şi destui care nu i-au gustat întotdeauna umorul, aşa încât Busuioc a contabilizat de-a lungul vieţii sale destule supărări şi inamiciţii. Eu însumi m-am aflat într-o dispută cu Busuioc, care ne-a ţinut o vreme departe unul de celălalt. Mă bucur că am depăşit acea paranteză neplăcută. După o discuţie fără menajamente, edificatoare, scriitorul şi-a reluat colaborarea în paginile *Contrafortului*. Cred că ironiile sale, atât de des invocate de cei care îi schiţează „portretul emblematic”, nu erau decât o formă de autoapărare, o mască histrionică pe chipul unei fiinţe dramatice, traumatizate...

Am avut şansa unei colaborări fructuoase cu Aureliu Busuioc. A publicat în *Contrafort* versuri, proză, interviuri, publicistică şi pagini de jurnal, care s-au regăsit ulterior în cărţile sale. Ne trimitea texte, pe care uneori ţinea să ni le citească şi la telefon, oferindu-ne privilegiul primei audiţii. Era preocupat să-şi vadă traduse cărţile în alte limbi, şi în ultima discuţie pe care a avut-o cu redacţia noastră s-a arătat interesat de o eventuală traducere în spaţiul german şi austriac a romanului său *Şi a fost noapte...*, pe temeiul unor afinităţi tematice, capabile să suscite sensibilitatea cititorului germanofon. Avea această încredere, poate uşor exagerată, în eficienţa recomandărilor noastre către traducătorii şi editorii străini, după publicarea a două romane ale sale în Cehia (*Pactizând cu diavolul* şi, respectiv, *Spune-mi Gioni*, traduse de Jiři Našinec), „întâmplare fericită” la care am contribuit şi noi.

Dispariţia lui Aureliu Busuioc, ca şi cea de mai înainte a lui Serafim Saka, Valeria Grosu, Vasile Vasilache şi alţii, trece în postumitate o importantă parte a literaturii basarabene, cu realizările şi cu proiectele ei neterminate, împingându-i pe cei rămaşi în viaţă mai aproape de un prag care nu mai admite amânări ale unor fapte de viaţă şi de creaţie. ■

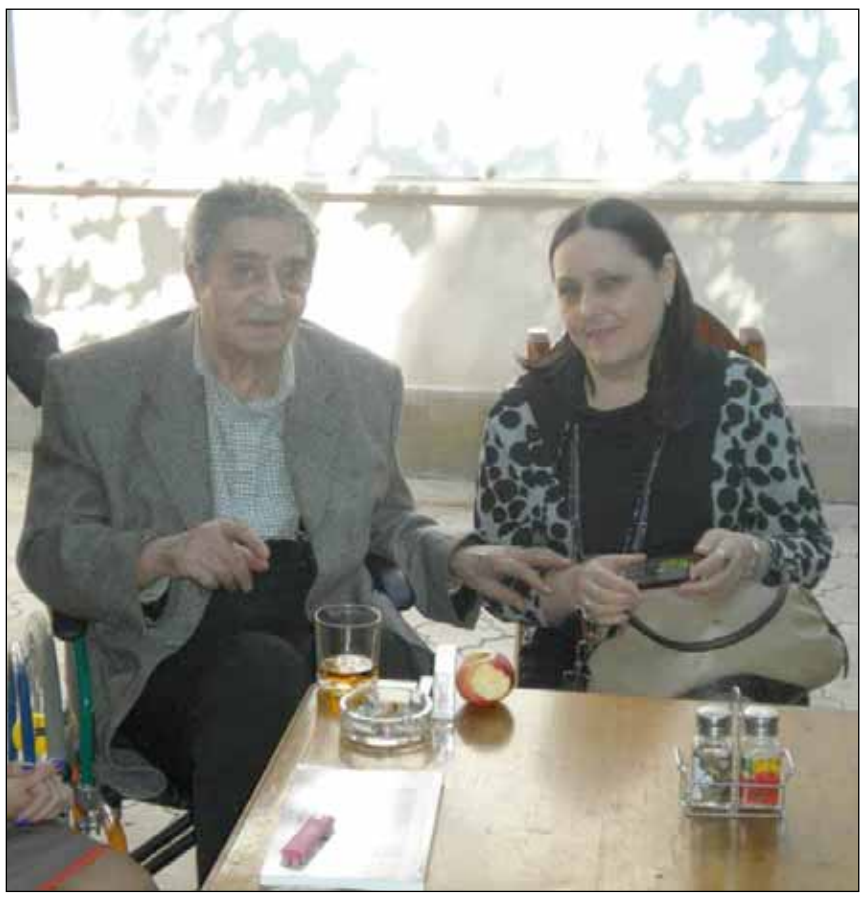

Aureliu Busuioc şi Maria Şleahtiţchi - 5 octombrie 2012, la terasa Uniunii Scriitorilor din Moldova

CARTE ROMÂNEASCĂ LA ZI
Librăriile CARTIER

Casa Cărţii,
bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chişinău.
Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr. 126, Chişinău.
Tel.: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria9,
str. Puşkin, nr. 9, Chişinău.
Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Vărul Shakespeare,
str. Ciusev, nr. 113, Chişinău.
Tel.: 23 21 22. E-mail: librariavs@cartier.md

www.cartier.md

Mariana Codruț și cuvintele adevărate

de
Vitalie Ciobanu

Cine cunoaște poezia Marianei Codruţ, cu fibra ei existenţială acută, va recunoaşte uşor aceeaşi vibraţie intelectuală şi sensibilitate nobilă în publicistica pe care o practică de mai mulţi ani. E un intelectual implicat civic, un scriitor care „pune suflet” în textele sale. A început să publice în anii ‘90, în *Convorbiri literare*, *Contrapunct, Dilema, Timpul, Contrafort* (unde ne bucurăm să o avem colaboratoare de la începuturile revistei), dar şi în *Ziarul de Iaşi,* unde este prezentă cu tablete săptămânale. A combătut regimul fesenist şi a continuat să scrie articole de angajare morală, reacţionând la malversaţiunile vieţii politice româneşti sau, pur şi simplu, la nedreptăţile lumii.

„*Peste miezul viu şi strălucitor al unui cuvânt se pot depune tot atâtea straturi de mizerie câte guri mincinoase îl folosesc. Peste arhitectura concretă a unei realităţi se pot construi fraudulos tot atâtea false lumi paralele câte persoane sau grupuri interesate să manipuleze această realitate există*.” – observă Mariana Codruţ într-unul dintre textele cuprinse în ultimul său volum de articole, **Românul imparţial** (Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011), şi nu putem avea nicio îndoială asupra ambiguităţii pe care acest titlu de carte o comportă: de la Caragiale încoace ne-am învăţat să citim exact pe dos multe dintre epitetele cu care ne împăunăm ca popor şi ca indivizi. Şi în „epoca nouă” asistăm la proliferarea cuvintelor şi la compromiterea lor, la pierderea respectului faţă de sensul lor autentic. Iată un citat din articolul care dă şi titlul cărţii, rezumând tarele unei naţiuni şi dublul limbaj, conştiinţa bifurcată cu care am ajuns să ne mândrim, prezentându-ne infirmităţile drept virtuţi: „*Pe vremea comuniştilor, românul imparţial reuşea performanţa să fie mare nomenclaturist PCR şi, în acelaşi timp, susţinător asiduu şi prieten la cataramă cu spiritele nonconformiste. Să fie disident, dar să se bucure de tiraje de masă ori să se plimbe liber prin toată lumea, când ieşirile peste hotare erau interzise.* (...) *În vremurile postrevoluţionare, el e un trimestru de stânga, un altul de dreapta, la final de centru, ciclul putându-se relua.* (...) *Ce să faci, „imparţialul” nostru nu suportă să fie dintr-o bucată, adică să spună ce gândeşte şi să facă, fie şi în parte, ceea ce spune: o asemenea atitudine e pentru el un semn al lipsei de diplomaţie (în cel mai bun caz) sau de imaturitate şi primitivism (în cel mai rău caz). A fi din două sau trei bucăţi – adică a zice una, a gândi alta şi a face cu totul alta – e însă, nu-i aşa?, semn de inteligenţă, de putere de adaptare, de distincţie şi fineţe chiar. Fiindcă, vezi bine, omul e o fiinţă superioară, care are acces la limbaj, iar limbajul i „s-a dat” doar pentru a ascunde adevărul! În plus, omul e o fiinţă socială, or numai proştii pot crede că sinceritatea şi francheţea te ajută acolo unde minciuna, compromisul şi duplicitatea fac legea.”* (p. 21-22, *Românul imparţial*).

A spune lucrurilor pe nume, a reabilita justa măsură, bunul-simţ şi decenţa cuvintelor, vom spune şi noi, pe urmele Marianei Codruţ, este prima misiune a scriitorului, ca salahor al limbii române într-o ţară strivită de relativism moral, de superficialitate şi nepăsare. Prin demersul său purificator scriitorul reprezintă un antidot, pentru că vizează redescoperirea, reabilitarea realităţii, pe care o curăţă de fardul demagogiei şi de rugina uzajului vicios. Iar a spune lucrurilor pe nume înseamnă a scoate răul vulnerabil şi binele necesar. Asta face scriitorul-publicist, spre deosebire de puzderia de analişti politici care au umplut ecranele televizoarelor. Confiscaţi de partizanate contondente, aceştia au ajuns să dicteze agenda publică. Apariţia lor, seară de seară, la TV răspândeşte o stranie fascinaţie în rândurile unui public care s-a obişnuit să-şi formeze sau să-şi verifice opţiunile în funcţie de enunţurile acestor personaje previzibile şi autosuficiente. Faptul de a nu avea repere, furnizate de pretinşii analişti cu patalama, îi aruncă pe mulţi într-o stare vecină cu disperarea. Soluţia, în asemenea împrejurări, sunt lecturile din intelectualii critici. Nu pentru că ei ar fi proprietarii adevărului, ci pentru că îl caută, nu îl escamotează, cum fac copiile lor degradate: analiştii mediatici.

„*Mariana Codruţ scrie ca un om drept, atent la realitate, atent la nuanţe, dar străin de echivocul oricărei negocieri*” – notează Andrei Pleşu în prezentarea de pe coperta a patra a cărţii. Am dezvolta această idee, spunând că orizontul moral la care se raportează constant Mariana Codruţ o ajută să decupeze un spectru larg de fenomene, redefinindu-le conţinutul: unul dintre acestea este chiar *scriitorul*, căruia, în pofida aurei sale demiurgice, valorizate ocazional, i se refuză dreptul elementar la bucurii materiale şi recunoaştere socială. Sau atunci când constată că distrugerea satelor, colectivizarea a însemnat nu doar deposedarea ţăranului de pământ, ci mai grav, a condus la demolarea valorilor şi credinţelor sale fundamentale – odată trecută această limită, comunismul nu a mai întâmpinat nicio împotrivire. Denunţă patriotismul de serviciu, care trebuie neapărat să exporte în străinătate o imagine stupid-edulcorată a României. Acuză „dragostea de ţară”, privită mereu ca o contribuţie obligatorie a românului şi niciodată ca un set minim de drepturi şi libertăţi cu care şi ţara este datoare faţă de fiii săi. Constată extrema labilitate a lumii româneşti, incapacitatea ei de a avea viziune pe termen lung, coerenţă şi continuitate. Condamnă lipsa de reacţie şi indignare, individualismul falimentar al românului, lichelismul din administraţia publică, unde şeful îşi alege subalternii după principiul obedienţei, nu al competenţei profesionale, aşternându-se, la rându-i, preş în faţa superiorului ierarhic. Schiţează un îndreptar al avantajelor politicului la români, care este privit ca o sinecură grasă şi nicidecum ca dedicaţie în numele binelui public. Dă în vileag ipocrizia speriată a Patriarhiei Române („*nişte simpli funcţionari ai credinţei*”) care, în plin dezastru natural, a lansat false chemări la solidaritate, dar nu s-a obosit să adune ajutoare pentru oamenii loviţi de viituri, nu s-a deplasat în mijlocul sinistraţilor. „*Halucinantă,* spune autoarea, *imaginea unei ţări înţesate de turle de biserici sus, iar jos bucşită de cerşetori, ologi, bolnavi, bătrâni şi copii abandonaţi!*” (p. 52) Folosite impropriu, cuvintele reuşesc să developeze cacealmale şi realităţi trucate. S-a întâmplat cu apelativul „distinşi revoluţionari”, adresat de Dragoş Şeuleanu, în discursul său de inaugurare pe post de director al Radiodifuziunii Române, unor îmbuibaţi ai tranziţiei, prezenţi la ceremonie, cu ghiuluri grele pe degete, parfumaţi şi îmbrăcaţi la patru ace: „*Înainte de a o auzi, aş fi putut jura că aşa ceva nu există. Păi cum, subsemnata, când spune „revoluţionari”, vede înaintea ochilor fie unul din tablourile celebre ale lui Goya, în care nişte bărbaţi cu figuri întunecate, mâinile legate la spate şi cămăşile albe desfăcute la piept stau lângă un zid, aţintind dârzi moartea din gurile flintelor; fie nişte figuri exaltate, cu ochi scânteietori şi gesturi dinamice, cam ca în Delacroix, ridicând deasupra capetelor, triumfător şi mobilizator în acelaşi timp, un stindard.*” (p.71)

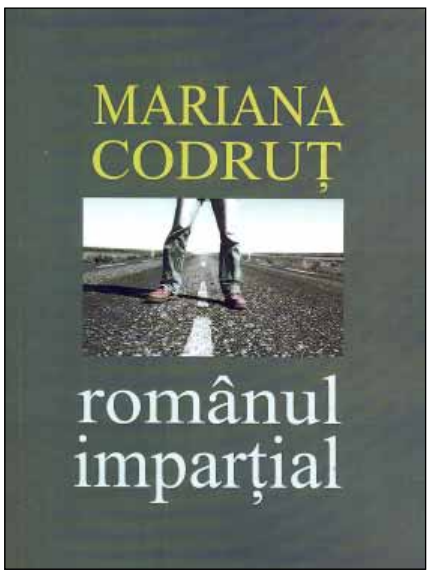

Publicista dezbate o serie de cazuri scandaloase, cum a fost votul laş al istoricului Onişoru, din CNSAS, prin care C. V. Tudor a obţinut certificat de ne-colaborare cu securitatea, fapt ce i-a făcut să demisioneze din acest organism pe Andrei Pleşu, Mircea Dinescu şi Horia-Roman Patapievici. Mariana Codruţ însăşi nu s-a limitat să scrie în presă despre această întâmplare revoltătoare, ci a şi adunat, din proprie iniţiativă, semnături printre intelectualii din Iaşi pe o scrisoare de protest faţă de ruşinoasa inocentare a „tribunului” de la *România Mare*.

Aflăm apoi exuberanţa primelor vizite în Basarabia cuprinsă de vântul liberalizărilor gorbacioviste, cu trupa teatrului din Iaşi, în 1988, sub veghea acrită a securiştilor români. Discuţiile până în zori la un pahar de vin cu artiştii din Chişinău – neuitate vremuri! Un entuziasm al regăsirii justificat şi de tributul de sânge pe Frontul de Est, în cel de-al Doilea Război Mondial, plătit de familia Marianei Codruţ. Dar şi primele asperităţi şi diferenţe stingheritoare: animaţi de un subit orgoliu „statalist”, unii intelectuali basarabeni nu se grăbeau să îmbrăţişeze un alt centru – Bucureştiul, după ce, spuneau ei, abia scăpaseră de Moscova (stabilind o eronată echivalenţă între cele două). Paradoxal, observă autoarea, este că lozinca „Ne vom reuni prin Europa!”, arborată de interlocutorii săi basarabeni, care înainte părea o formă de evaziune, azi pare singura cale viabilă. Nici nu neam fi putut aştepta la o altă evoluţie, am preciza şi noi, având în vedere inerţiile criptocomuniste, păguboasele obiceiuri balcanice, amploarea corupţiei de o parte şi alta a Prutului, slaba noastră aderenţă la regulile lumii civilizate.

Ironia, vehemenţa, tăietura amară a textelor publicistice sunt echilibrate în partea a doua a volumului, dedicată părinţilor săi, printr-un ton narativ aproape elegiac, melancolic, îmbibat de lirism. Mariana Codruţ concentrează aici mituri rustice, evocări pitoreşti din copilăria sa petrecută într-un sat de pe malul Prutului, amintiri de navetistă, tulburătoare medalioane de familie. Tatăl, *Majuru’*, îndrăgostit de lectură: suferise toată viaţa că nu a fost lăsat să-şi desăvârşească studiile, iar după război a fugit la oraş, pentru a nu ajunge slugă la comuniştii care i-au luat pământul cu japca. Femei din sat, cum sunt *Măşana*, zisă şi *Porumbiţa*, cea care le cosea plapume şi saltele şi le făcea fetiţelor găuri în urechi pentru cercei; *Ileana*, fata cu părul roşu, care se sinucisese dintr-o dragoste neîmpărtăşită (simbolul dramatic al feminităţii); *Malvine*, nemţoaica din Făgăraş, pe care Dumnezeu a salvat-o în pustietatea minelor din Donbas pentru inima ei miloasă ş.a. –, vieţi trăite cu intensitate şi scoase din anonimat de ochiul perspicace al autoarei, care le fixează chipul în exergă.

De departe, personajul cel mai memorabil, cel mai emoţionant în această galerie umană este mama, sursa absolută de încredere şi siguranţă, „divinitatea” atotputernică a casei. Reproducem o secvenţă ce răscoleşte ceva profund şi recognoscibil în fiecare dintre noi, dar ne şi face să tânjim după literatura Marianei Codruţ: „*Uneori, se întâmpla câte o după-amiază de duminică. Vara. Vară uscată şi fierbinte. Prin grădini sau pe drum, nici ţipenie de om, niciun zgomot. Salcâmii din jurul casei şi plopii nu mai foşneau, aerul încremenea în văzduh în valuri de teracotă aurie, porumbeii sălbatici, toropiţi de căldură, tăceau prin frunziş. Sau poate muriseră! Dacă atunci se întâmpla ca mama să aţipească, mă cuprindea un de neînţeles sentiment de singurătate şi teamă: sângele îşi pierdea vibraţia, ziua se umplea de lipsă de rost, mă simţeam ameninţată ca de moarte. Cu o iubire plină de cruzime, făceam zgomot să se trezească. Şi, dacă nu reuşeam, o strigam, îi treceam mâinile peste faţă, îi ridicam pleoapele până ce, biata, se întorcea la mine: când ochii ei albaştri se deschideau, privindu-mă cu infinită dulceaţă, sângele revenea în inima lumii...*” (p.130)

E poate uşor neobişnuită decizia autoarei de a reuni între aceleaşi coperte articole de atitudine civică şi pagini de proză sau jurnal, chiar şi deghizate sub forma unor tablete de ziar. Însă dincolo de aparenta incongruenţă tematică şi de tonalitate, ele vorbesc despre integritatea fiinţei gânditoare şi sugerează firescul, spontaneitatea succesiunii, în economia scrisului, a unor impulsuri şi reacţii la provocările lumii, la fel cum se rânduiesc bucuriile şi tristeţea, fericirea şi necazul. Sub condeiul unui scriitor talentat şi subtil, cum este Mariana Codruţ, această materie primă devine aur pur, sedimentează piatra filozofală.

Mariana Codruţ, ***Românul imparţial***. Editura Dacia XXI, 2011

▣

Poemul care te va supravieţui se numeşte comedia umană

„Nu ştii încă poemul care
te va supravieţui”
Motto din volumul
Monstrul spaghetelor zburătoare.

Igor Ursenco, stabilit undeva în universul (literar) unde se întretaie mai multe căi, dacă nu chiar toate („mie nu îmi rămâne/ decât să curg în toate direcţiile”, recunoaşte autorul), debordează deja de o bibliografie impunătoare.

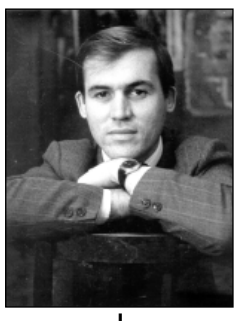

de
Grigore Chiper

Cărţile lui se disting totdeauna printr-o culoare stridentă a coperţilor, prin mult şi divers text, plasat pe verticală şi orizontală, asemenea panourilor de publicitate (într-un poem citim: „Personaj dostoievskian, dominat/ de noblețe sufletească şi accese/ sporadice de melancolie. Caut eroină balzaciană// fără vârstă constantă”, alt poem se numeşte *Britney Spears face publicitate la Pepsi*). Ceea ce scrie el nu mai poate fi identificat şi definit într-o literatură care a abandonat deja genurile şi speciile, adoptând textul. Numai că Igor Ursenco nu este mulţumit de textul fără faţă, neutru, rece, calm, de aceea îi pune, de fiecare dată, câte una, aşa, ca să completeze divertismentul livresc şi să sfideze comprehensiunea ajunsă la o margine, dacă nu cumva a şi trecut-o (am ales acest stil jucăuş pentru a arăta cât de molipsitoare poate fi scriitura sa şi cât de departe te poate duce, încât să te trezeşti pe un câmp (minat) de dueluri şi pariuri cu tine, cu lumea, cu universul, cu cultura, şi lista poate continua asemenea imaginaţiei interminabile a autorului postmodern („m-aş putea mulţumi Acum/ să respir doar pură/ Imaginaţie”, scrie în acelaşi poem încăpător, ca şi cum ar dori să-mi confirme percepţia), autor care se vrea şi este Igor Ursenco.

Dacă postmodernismul dintr-o primă generaţie mai face o delimitare subţire între text şi paratext, text şi metatext, postmodernismul târziu nu se mai oboseşte să tragă linii demarcatoare. Nu mai există poeţi şi prozatori, scriitori şi critici. Există textul care îi înglobează pe toţi în unul. Rămân nedespărţite şi straturile textuale. Nu mai sesizezi unde seriozitatea autorului se desparte de parodie şi ironie. În trecut se putea vorbi despre inserturi de ironie şi parodie în textul „normal” sau viceversa. Acum totul e mai complicat sau mai simplu, depinde cum o iei. În *Femeia în roşu*, de exemplu, autorii mai despică materia romanului indicând capitole precum *Animus narrandi* sau *Animus jocandi*. În opera ultimilor postmoderniști nu vom dibui niciun fel de repere. Logic ar fi să ne închipuim că poate textul în sine este cel îndrituit să indice cărările lecturii. Dar nu. În text toate urmele sunt şterse ca nişte *corpi delicti* compromiţătoare. Textul în proză elimină epicul, iar cel poetic epurează liricul. Mircea Nedelciu, Mircea Mihăieş, Adriana Babeţi, fiindcă am pomenit de *Femeia în roşu*, mai păstrează subiectul şi personajele, deşi relativizate până la pulverizare. Igor Ursenco face parte deja din altă categorie. Poemele din **Monstrul spaghetelor zburătoare** (2012), din care am citat mai sus, au o singură trăsătură susţinută pe tot parcursul volumului: umorul unei fantezii fără hotare. E şi părerea lui Kundera despre şansele de supravieţuire a romanului (în postmodernitate).

Trebuie precizat că textul poetic al lui Igor Ursenco înseamnă obligatoriu intertextualitate, comentariu, joc de cuvinte, expresie inteligentă, istorie, politică, filosofie, zonă esoterică, termen ultra-savant, kitsch etc. – toate având drept numitor comun râsul, persiflarea, umorul, inclusiv umorul negru. Mecanismul poemelor lui Igor Ursenco constă în trecerile line, armonioase, insesizabile între blocuri (poetice) incompatibile. Să citäm un poem exemplificator, în care se refractă succesiv, asemenea imaginilor de grafică pe computer, câteva „realităţi”: de la un pretext, Platon, se ajunge cu dexteritate la „amintiri” din epoca ceauşeştilor, apoi se face o conexiune cu un moment actual, ca să se revină la cei doi soţi tutelari ai RSR-ului: „Nici până azi nu mă dumiresc unde naiba Platon/ îşi ţinea propria umbră, printre/ lucruri şi umbrele lor deformate/ haotic prin toată peştera/ sa filosofică. De fapt ştiu eu// un loc magic, unde lumina sistată/ periodic şi produsele alimentare eliberate/ doar pe bază de cartelă încă s-ar putea înghesui oricând prietenește ca într-o conservă/ de ton, numită generic Republica Socialistă/ România. În lipsa/ produselor de peşte de export, unica sursă/ a „vitaminei D” era de găsit doar în bancurile/ politice absolut nesărate, singurele subterfugii/ platonice ale românului de sub regimul/ odiosului cuplu Ceauşescu. Dar viaţa// de acvariu comportă anumite riscuri/ neprevăzute: bancurile de rechini sunt/ mai puţin periculoase decât depunerile/ de săruri. După douăzeci de ani de regim// politic e firesc să te pregăteşti/ de începerea altuia. În ceea ce priveşte filigranele/ de protecţie, reprezentantul Băncii/ Centrale Europene nu riscă să divulge amănunte/ privind tipărirea lor pe fundalul unor noi utopii/ tulburi precum bălţile/ din vechile parcuri cu iluminare/ artificială. Acum cel puţin/ am şi eu o certitudine: dacă printre lebedele// negre din Parcul Cişmigiu i-aş întâlni acum/ pe dictatorii Elena şi Nicolae, sunt convins/ că aş putea vedea// prin ei mai clar/ decât prin cătarea etetică deja reglată/ de balista/ plutonului de execuţie” (*Nu trageţi în lebedele albe. Schimbarea la Faţă a României*).

Marea problemă e că poemele lui Igor Ursenco nu pot fi citate pe fragmente: părţile sunt atât de concrescute, încât, citând fragmentar, riști să deteriorezi întreaga construcţie. E ca în comparaţia lui Saussure, care vedea în semnificat şi semnificant paginile aceleiaşi foi: nu poţi decupa unul fără să îl distrugi pe celălalt.

Poetul este atent la forme. Bunăoară, începutul a ceea ce ar reprezenta echivalentul unei strofe clasice se află în precedentul alineat (vezi poemul *supra*).

O marcă a poeziei lui Igor Ursenco, la care nu renunţă, este termenul esoteric sau chiar inventat după reţete ale ufologilor: quartsiluni, inupiaq, akaşic ş. a. Unele figurează în titlu, pe altele le întâlneşti în interiorul textului, toate constituind un fel de filigran al acestuia.

Materia poetică este ordonată după legea hazardului, insolitului, misterului şi a demistificării. Spontaneitatea este trucată. Oricât de straniu ar părea, dar unele poeme pot fi repovestite.

Postmodernistul exaltă ludicul, dar nu este adevărat că în spatele lui nu se află nimic, că se deschide hăul, vidul curat. Tragicul e pus în abis, chiar dacă pare că autorul, jucându-se şi prefăcându-se, ar respinge răul, diformul, moartea. Există suficientă expresie a suferinţei în acest limbaj sofisticat, arborescent şi abscons. Dar durerea din textul postmodern seamănă cu o nenorocire transmisă on-line. Iată cum e sesizată criza occidentală (şi nu numai) într-un fragment de poem: „au depistat la începutul/ vieţii că au o groază / de datorii în familie/ de rambursat: la fel cum/ moartea intră/ tiptil în zona de gravitaţie/ a rudelor de gradul I” (*şotron*).

Poezia lui Igor Ursenco cultivă un impersonalism dotat cu nişte tentacule expansive. Geografia şi istoria recentă, în care poezia sa se înfige progresiv, sunt imprevizibile. Poeţii postmoderni au oroare de intimitate – Igor Ursenco nu face excepţie – şi o exprimă doar pentru a-şi exprima dezgustul sau dezaprobarea sau alt deziderat. Eul poetic apare numai în combinaţii cosmice, cuprinzătoare: „în ultima mea suflare// ne vom revedea poate/ proiectaţi pe cer Plutind ca nişte dirijabile/ ce evită supernóvele/ epuizate” (*Supernova Betelgeuse/ Ochi-de-Peşte*). Eul iese în scenă pentru a îndepărta sentimentalul: „Inexplicabil corpul mi se înalţă/ cu mult/ deasupra iubirii/ de care aş da dovadă vreodată” (*Out of body experience* (2)).

Majoritatea poemelor conţin două planuri: unul de suprafaţă şi altul de adâncime. Cel exterior ţine de *entertainment* – în general neglijat de poezia modernă –, de angajarea scriitorului într-un proces de amuzare a cititorului, acesta din urmă nedeosebindu-se de muncitorul care vine seara obosit de la serviciu şi pune televizorul pentru a se relaxa. Cred că există suficient de mulţi cititori care să rămână la acest nivel de lectură al textului poetic. Imaginile bine spilcuite ale poemelor lui Igor Ursenco se perindă într-un spectacol ingenios şi colorat ca şi păpuşile ruseşti ieşind una din alta. Dar trebuie invocată şi cealaltă dimensiune textuală, livrată căutătorilor de sensuri submersibile. Acestea se pot înfăţişa diferit. În torentul de imagini din *Ziua în care ne-au invadat extratereştrii* sunt inserate, în prima parte, două secvenţe („ideile pentru cel mai grandios/ proiect al umanităţii// emergente: gloanţe fabricate din sticlă/ degradabilă” şi „ideea/ ecologică de a ne îngropa morţii direct/ în livezi”), care vor fi valorificate în a doua parte („începuse/ să ne umple ochii cu praf/ de sticlă măruntită” şi „să zărim până şi roada abundentă care năzuia să se rupă de/ pe pomii crescuţi miraculos/ în doar câteva zile”). Comunicarea dintre ele creează impresia de volum şi, respectiv, de profunzime.

Am citit mai multe cărţi ale lui Igor Ursenco, căci el nu editează niciodată câte una singură (în 2012 mai scoate şi o carte de – ca să nu greşim, vom da subtitlul autorului – „thriller menipeic”). Poezia lui nu e mai simplă acum (uneori prin simplă înţelegându-se comună). Ea a devenit accesibilă. Poetul scapă în mod fericit de ceea ce îi sincopa şi bruia discursul. Cărţile sale din trecut erau adresate snobilor literari (dacă o fi supravieţuit această specie). **Monstrul spaghetelor zburătoare** constituie o carte de maturitate, în care poetul face o serie de concesii – ermetismul savant, de multe ori aglomerat, trece cumva în *back-ground* – fără să renunţe la poetica proprie, anunţat anti-mimetică.

Igor Ursenco, ***Monstrul spaghetelor zburătoare***, Bucureşti, Tracus Arte, 2012

▣

Cartea este destinată să prezinte trei lucruri. În primul rând, o încercare de a verifica dacă maximele lui Machiavelli mai corespund realităţilor politice moderne la fel de bine ca atunci când au fost scrise. În al doilea rând, o încercare de a trage nişte învăţăminte despre conducere şi despre exerciţiul puterii pentru viitorii practicieni, pe baza experienţei mele în guvern. În final, lucrarea ilustrează o serie de generalizări prin intermediul unor anecdote din perioada pe care am petrecut-o la guvernare, referitoare la Tony Blair şi la ceea ce ştiu despre alte guverne britanice şi administraţii americane, într-o manieră similară cu modul în care Machiavelli şi-a ilustrat operele prin anecdote personale din vremea sa în guvernul florentin.

Jonathan Powell, *Noul Machiavelli. Cum se gestionează puterea în lumea modernă.* Traducere din engleză de Alexandru Şiclovan. Editura Cartier 2012

Minciuna ca mod de existență

de
Alexandru-Florin Platon

Vreme de trei secole, Rusia a exercitat o fascinație constantă asupra elitelor europene. Chiar dacă, între timp, această atracție a scăzut mult în intensitate, ea nu a dispărut. Interesul sau numai pura curiozitate au rămas constante, fiind alimentate, periodic, de evenimentele din fostul imperiu sovietic și – nu mai puțin – de faptele (uneori extravagante) ale noilor săi conducători. Din acest punct de vedere, Rusia se deosebește simțitor de China, care, de la Deng Xiaoping încoace, s-a aflat, și ea, în centrul atenției politologilor și oamenilor de cultură ai „bătrînului continent” și ai lumii nord-americane. Deosebirea este următoarea: în timp ce China a fost, întotdeauna, tratată ca o realitate diferită, oferindu-se cunoașterii în alteritatea sa totală, Rusia, dimpotrivă, a degajat mereu un aer de familiaritate distantă, care a alimentat imaginarul tuturor observatorilor. De aici și capacitatea sa de fascinație – inexistentă în cazul celeilalte foste puteri comuniste. Rusia țarilor și Rusia sovietelor au fost, în mod constant, și *în același timp*, percepute ca apropiate și diferite, suscitînd și întreținînd fantasmele „integraționiste” și „asimilaționiste” ale mai tuturor celor care s-au apropiat, în decursul timpului, de ele, începînd cu cei dintîi călători, din secolul al XVIII-lea, în Răsărit și terminînd cu „gorbacioviștii” de ultimă generație. Relatările – întinse pe trei secole – ale acestor martori sînt absolut grăitoare și – tipologic – complet diferite de cele referitoare la China. Cu ceva timp în urmă, am prezentat, tot la această rubrică, foarte interesantul volum despre China al lui Henry Kissinger (recent tradus și în limba română – pentru că veni vorba). Or, între el și *Milionul* lui Marco Polo nu există – păstrînd proporțiile și cu mica exagerare de rigoare! – nici o deosebire. Amîndouă cărțile au o viziune pur etnografică asupra „Imperiului de mijloc”. Descriind particularitățile civilizației chineze, ele transmit cititorilor un „cod” al înțelegerii acestei civilizații. Relatările despre Rusia transmit, însă, un mesaj complet diferit: prin faptul că nu concep specificitatea rusă (precum a Chinei) ca absolută, ci numai ca un efect al „înapoierii”, ele invită, fără excepție, la „reformarea” – dacă pot spune așa – acestei specificități, pentru a o pune de acord cu modernitatea europeană. În timpurile mai recente, însă, atunci cînd această specificitate a fost, ocazional, percepută ca o „superioritate” (cum s-a întîmplat în perioada comunistă, cînd fosta URSS a fost văzută ca o întruchipare a vechilor utopii europene, egalitare și progresiste), mirajul rusesc a generat o reacție inversă, nu de „asimilare” a Rusiei cu lumea (mai) civilizată a Europei, ci de „integrare” în utopie, suscitînd în Europa de Apus o puternică dorință de emulație. Și într-un caz și în celălalt, reacțiile au fost nu doar spontane, ci și induse; induse de *minciuna*, cît „naturală”, cît interesată, pe care Rusia (apoi URSS) a spus-o, neîncetat, despre sine tuturor celor cu care întreține legături de trei sute de ani încoace. Ajung, astfel, la subiectul cărții lui Alain Besançon.

„Arta minciunii – scrie autorul – *este la fel de veche ca însăși Rusia”* (p. 13). Marchizul de Custine (autor al celui mai faimos jurnal de călătorie în Imperiul țarilor) a spus-o, și el, încă de la 1839, afirmînd că rușii și-au făcut o adevărată meserie din a-i minți pe străini și pe ei înșiși. Mai tîrziu, în timpul regimului comunist, minciuna a crescut în intensitate și s-a diversificat, dar a rămas aceeași, adică – notează Besançon – *logică* și *ontologică*, în sensul *ascunderii* adevăratei realități și, în același timp, al *falsificării* sale. „Puterea” și „grandoarea” țării, „excepționalele” sale realizări economice, sociale, științifice fac parte din prima categorie, aceea a minciunii „logice”, legată, pînă astăzi, de numele lui Potemkin (luat în deriziune în Europa, dar – nu întîmplător – deosebit de onorat în patria sa, pînă tîrziu, la începutul secolului XX). Prezentarea globală sau sectorială a realității ca fiind de *aceeași natură* cu a Apusului constituie manifestarea celui de-al doilea tip („ontologic”) de minciună, destinat să-l facă pe interlocutor să creadă că are de a face cu o lume gîndită, organizată și interpretată după aceleași categorii. Exemplul care ar putea veni oricui în minte pentru a ilustra acest gen de neadevăr este cel al regimului actual din Federația Rusă. Aparent, vorbim aici de o democrație, caracterizată prin alegeri libere, vot universal și alternanță guvernamentală. De fapt – cum constată toată lumea – această democrație (*à la Russe*) este, în mare parte, formală. Dar nu (numai) în această neconcordanță cu „ideal-tipul” occidental constă falsul, ci în natura însăși a regimului descris prin acest termen. În realitate, regimul putinian este cu totul *altceva* decît pretinde că este, fără a avea vreo corespondență cu realitatea europeană. În altă formă (și fără exemple nominale), aceeași constatare este împărtășită și de Alain Besançon. *„A dispărut miciuna [astăzi]?* – se întreabă el, referindu-se la Rusia postcomunistă. – *Nu, se pare chiar că ea a devenit mai profundă, mai inextricabilă. Iar aceste reconstrucții și restaurații* [ale bisericilor, vechilor toponimii, statutului clerical, libertății cuvîntului etc. – nota mea] *contribuie decisiv la acest lucru”* (p. 16).

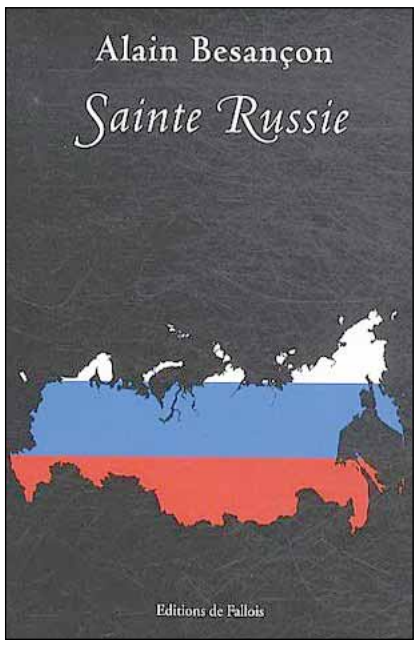

Totul este, așadar, clădit în Rusia pe minciună. Cum se explică, însă, specificul ei sistemic, faptul că a devenit un mod de a fi?

Explicația – dezvoltată de Besançon în cele șapte capitole ale eseului său (care numără doar 160 de pagini) – poate fi rezumată în felul următor: minciuna – adică neconcordanța dintre gîndire/vorbire și lucruri – este înscrisă în însuși „codul genetic” al acestei națiuni, originile ei trebuind căutate în religia și cultura rusă.

Totul începe, potrivit lui Alain Besançon, de la specificul ortodox al religiei ruse, cuplat cu pretenția Moscovei de a fi ipostaza celei de a treia Rome. Postularea de către ortodoxie a unui acces imediat al poporului creștin la deificarea supremă, în cadrul „trupului lui Hristos” dobîndit prin ritul fundamental al botezului, i-a dispensat pe ruși (și – aș adăuga eu – pe toți ortodocșii) de a mai acorda moralei seculare aceeași însemnătate ca în religia latină. De vreme ce mîntuirea era *ca și* asigurată, cîștigarea ei prin efort și merit personal nu mai avea vreo semnificație. În orice caz, nu la fel de mare ca dincolo, în cealaltă emisferă a creștinătății, unde mîntuirea sau damnarea au avut, mereu, o dimensiune strict individuală. Acesta este și motivul pentru care, în lumea ortodoxă, păstrarea neatinsă a credinței a fost, întotdeauna, atît de importantă: expresie a comuniunii imediate cu Dumnezeu, ea constituia garanția unui acces direct la mîntuire, care nu mai trebuia mijlocit, în ordinea seculară, de meritele individuale. Exact din același motiv, credința s-a identificat, aici, cu *legea* (și, implicit, cu *adevărul*). În Rusia și în lumea ortodoxă, legea și adevărul au fost, întotdeauna, cele ale credinței, nicidecum ale „secolului”. Dacă în ordinea umană a existenței – care, în Rusia, a fost întotdeauna, mai prejos decît ordinea supraumană, dată aproape de-a gata, prin comuniunea cu Dumnezeu – păcatele lumești, precum minciuna, erau tolerabile, nu același lucru era valabil pentru „legea” credinței: de la regulile acesteia, nu se putea abate nimeni. Confluența dintre această paradigmă a gîndirii și – odată cu secolul al XVI-lea – doctrina, de asemenea mistică, a celei „de a treia Rome” (potrivit căreia Moscova devenise, după căderea Bizanțului sub turci, locul sacru – singurul, de altfel – al „dreptei credințe”) au creat ceea ce în termenii moderni poartă numele de „excepționalism rus”, care a împrumutat, după aceea, ipostazele cele mai diverse, de la sacralizarea țării („sfînta Rusie”), la comunismul sovietic, trecînd prin ortodoxia „pravoslavnică” și slavofilism.

Autorul consideră că aceste transformări constituie tot atîtea avataruri ale minciunii. În ce mă privește, aș fi înclinat să le așez mai curînd în categoria auto-amăgirilor (ceea ce nu le atenuează nocivitatea, dar le explică mai bine eficacitatea asupra străinilor: o minciună este cu atît mai credibilă, cu cît cel care o emite crede el însuși în ea). Pe de altă parte, rușii nu au fost singurii care s-au hrănit cu astfel de iluzii. Orice naționalism mai vechi sau mai nou include o doză considerabilă de excepționalism, produsă de mituri și mistificări specifice. Diferența, însă, a fost că în lumea rusă și sovietică această autoiluzionare a împrumutat forme extreme, avînd urmări adesea tragice, atît pentru „actori”, cît și pentru „spectatori”. Comunismul – caracterizat de Besançon drept „minciuna absolută” – constituie, în acest sens, exemplul paradigmatic. Ca formă secularizată a vechii credințe pravoslavnice, ideologia regimului instaurat de Lenin nu a avut nici cel mai mic raport cu realitatea, ceea ce nu a împiedicat-o – scrie autorul – să o confiște și să o distrugă.

Rămîne de explicat succesul acestei amăgiri, efectul ei global, de sugestie. O primă explicație rezidă în abilitatea liderilor ruși (mai tîrziu, sovietici) de a-și prezenta experimentele sociale și politice în forme apropiate de experiența istorică a interlocutorilor sau de a încuraja, discret, această interpretare. Peste tot, în Franța și Europa, lovitura de stat bolșevică a fost asociată cu Revoluția Franceză. Aceasta a fost, spune Besançon, *„cheia succesului ideii comuniste în Franța... Simpatia pentru URSS și-a avut rădăcinile într-un eveniment francez”*, considerat ca fiind desăvîrșit de Lenin și partizanii săi (p. 135). Întreaga legitimitate a comunismului s-a construit, în Occident, pe astfel de sofisme, sistematic întreținute de la Moscova.

A doua explicație a forței de convingere exercitată de minciună trebuie căutată în chiar complicitatea, cît interesată, cît involuntară, a victimelor înseși. Politica reformatoare a Ecaterinei a II-a, de exemplu, a fost aproape unanim salutată în Apus ca o expresie a „europenizării” Rusiei. Observatorii, însă, au închis ochii la tot ceea ce contrasta flagrant cu această imagine familiară, considerînd că semibarbaria vieții din satele Rusiei, șerbia sau caracterul rudimentar al structurilor materiale constituiau prețul care trebuia plătit pentru înaintarea rapidă a respectivelor reforme, fiind, oricum, sortite să dispară în urma integrării Rusiei în marea familie a popoarelor civilizate. Aceeași justificare au formulat-o și cei care au ignorat cu bună știință atrocitățile comuniste, preferînd să ia de bună utopia mincinoasă cu care aspirau să se contopească.

Multe lucruri ar mai fi de spus despre această carte, extrem de interesantă și pasionantă. Traducerea ei în limba română ar fi deosebit de utilă, întrucît nu numai că ar completa bibliografia unui reputat istoric, cunoscut de mai bine de un deceniu publicului nostru, dar ar întregi și cunoștințele noastre despre specificul unei civilizații care încă nu se lasă ușor descifrată. ▣

„Volumul cuprinde un set de interviuri, sau discuții și dezbateri transformate în interviuri, cu personalități din diverse domenii și de orientări foarte diferite. Aici veți întâlni și oameni foarte dragi mie, importanți în domeniile lor, precum Aleksandr Ivanov (filozof și editor), Viktor Misiano (critic de artă), Boris Groys (teoretician media), Ekaterina Degot (istoric al artelor), Zahar Prilepin (scriitor), Oleg Panfil (scriitor), dar și autori ale căror idei nu le împărtășesc neapărat, cum ar fi cele ale cunoscutului scriitor și jurnalist Aleksandr Prohanov, a cărui funcție însă în spațiul cultural și politic rus este foarte importantă. Pe lângă intelectuali foarte cunoscuți, veți întâlni și teme care mă interesează în mod special și pe care le discut cu oameni competenți în domeniile respective: relația protestanților cu puterea din perioada țaristă și cea sovietică, despre urbanismul sovietic, despre industria alimentară sovietică, despre rockul sovietic, despre „generația Sputnik”, despre filmul rusesc și sovietic, despre literatura rusă sau despre cum gândesc intelectualii ruși din Republica Moldova. Sunt teme diverse, sunt oameni diverși.” *(Vasile Ernu)*

Vasile Ernu, *Inteligheția rusă azi.* *Interviuri, discuții, polemici despre Rusia de ieri și de azi.* Traducere și note de Vladimir Bulat. Ed. Cartier, 2012

Liliana Armaşu

Vreascuri

În mintea noastră
rămânem aceiaşi –
tineri şi frumoşi ca la douăzeci,
fie! – ca la treizeci
sau cel mult ca la patruzeci de ani.

Oglinda ne arată întotdeauna altfel
decât întrevedem printre gene:
pielea fină şi albă – ca de mătase,
dinţii – perle strălucitoare
neştirbite vreodată,
corpul mlădios, de căprioară sălbatică
alergând prin păduri încă neumblate.
Ochii strălucind intens, ca doi
aştri cereşti – stăpâni
peste o lume întreagă.

Să încerce cineva să ne numere
firele albe din părul rărit!
„Vai, cum poate să-l trădeze în halul ăsta
vederea?
Şi uite cât de mult a îmbătrânit!”

Ehei! Câte planuri mai avem în faţă
şi câte inimi de cucerit,
câte nopţi de răpus
cu forţele noastre de zei
neînvinşi!

Dar dimineţile,
când ne trezim,
ne pomenim în casă
cu un străin –
faţă aspră, rid peste rid,
zâmbet trist în colţul gurii
(probabil hoţul, hoţul de timp i-a furat
perlele!),
la orice mişcare, încheieturile
trosnind ca nişte vreascuri umede
într-o sobă veche,
nici să se aprindă, nici să se stingă.
Privirea însă e de mult stinsă...
Îi spun: „Aşază-te, rămâi”,
dar în gând îi zic: „Pleacă! Pleacă mai
repede, pleacă!”
şi mă tot întreb cine-o fi:
Bunica, bunelul?
Sau poate mama atât de mult s-a
schimbat?
Că doar n-oi fi eu acela!
Cu mâna fluturând, alung gândul ăsta
ciudat
şi-aduc altul, mai bun:
Cum să fiu eu?! Doar nu am trăit
nici pe jumătate încă
cum mi-am dorit...

Lângă sobă

Depănam lungi amintiri,
nici nu mai ştiam dacă s-au întâmplat
toate aievea
ori abia urmează...
Dar ce mai contează?
În ciorapii de lână ai bunicii,
părea că trăiesc de-o veşnicie!
Lângă mine, pisicii
îmi torceau dorurile neîmpăcate
(din toate, e drept, m-am ales cu
un şal mare, pufos
ce-mi ţine de cald astăzi la spate).
Din când în când, mama
aţâţa focul dumnezeiesc.
La auzul vreascurilor trosnind,
inima îmi tresălta zăludă.
Şi căldura pălindu-mă brusc în faţă,
simţeam cum iarăşi mă îndrăgostesc.

Să nu sperii pe nimeni, dar mai ales
pe mine,
mă prefăceam că citesc atent
dintr-o carte.
Ce timpuri trăiam din amintiri,
lângă sobă...
Fără de moarte!

Rădăcini

Câtă bucurie,
atâta tristeţe
în a te revedea
şi în acest anotimp-deşteptător...
Mereu nestatornică,
bucuria va pleca chiar acum,
doar tristeţea ne va purta, hăt, departe,
până dincolo de noi...

Peste o vreme, poate,
ne vom regăsi în stele şi în frunze
în culorile vii ale curcubeului şi în
rotocoalele lungi de fum,
în pereţii noi ai caselor şi în arcurile
oscilante ale paturilor
ascunzând în ele nostalgia păcatului
neîmplinit.
Vom încerca atunci să ne aducem aminte
de trupurile noastre,
de hainele sumare pe care le-am purtat
şi prin care
ne chinuiam să pătrundem în neştiute
adâncuri
voind să întrezărim cu orice preţ
începutul lumii.
Ce bine e că încă mai suntem,
ce trist e că ne cunoaştem atât de puţin
şi nu mai avem timp...
Din mâinile noastre cresc deja firicele
de iarbă
iar picioarele nu mai au puteri să
străbată distanţe lungi
şi dau rădăcini în pământ.
Într-acolo îşi fac drum, zi de zi,
toate fiinţele din sângele nostru,
nu şi speranţele
care s-au cuibărit fără de voie
în inimile noastre
şi dau cu putere din aripi
ispitind depărtările.

Comuniune

Fiindcă atât de mult mi-a lipsit aici,
am cerşit mereu mângâierea celor întorşi
în pământ
culegând, din adieri de vânt,
câte-o ruşinată sărutare
rămasă încă din timpurile
când stăteau seara
pe la porţile proaspăt vopsite
cuprinşi de dor şi
de dulci ispite.
Ei m-au încurajat
să trăiesc:
Rămâi acolo – mi-au spus,
căci vrem să cunoaştem măcar acum,
prin tine,
o dragoste nemuritoare.

Printre nori

De-atâta umblat desculţ
mi s-a rănit inima de oase.

Am iubit prea mult,
încât credeam că plutesc mereu
printre nori
şi-mi era jenă să port sandale...

Odată, când m-am trezit,
oamenii erau preocupaţi de ale lor:
dărâmau sau construiau case,
alergau încolo şi încoace,
se ciocneau undeva la mijloc
şi erau fericiţi.
Iar pentru mai multă luciditate,
îşi lustruiau-oglindă încălţările.

Iar eu umblam desculţ prin prafuri
de stele,
cu sufletul descheiat la toţi nasturii –
nu mă mai încăpea nicio haină,
nu mă mai acoperea nicio vorbă,
eram liberă, ca acum o sută de ani!

– Cu ce ţi-ai irosit viaţa, femeie?
mă întrebau trecătorii aiurea.
Strângeam umil din umeri,
arătam undeva departe,
bucurându-mă că nu văd nimic
sub tălpile mele.

Depozit de ani

O haină veche în cui
păstrează toţi anii mei tineri,
frumoşi,
la care mai sper să revin.

Roasă pe la coate,
cu buzunarele pline de mărunţişuri –
un tichet perforat la ambele capete,
un bănuţ şlefuit în exces trădând o mână
mereu agitată,
o scrisoare de dragoste
uşor şifonată,
un nasture elegant de la unica mea
rochie de gală
ce stă încă nou-nouţă
în dulapul învechit
al iluziilor mele – surcele,
o cheie tocită de la nu mai ştiu care odaie
închiriată,
şi-o orhidee uscată
rătăcită printre câteva cozi subţiate
de măr...
Ah, merele!

Tot scotocind aşa prin buzunare,
credeam că pot da timpul înapoi
cu zece-douăzeci-treizeci de ani
sau măcar cu doi...

Azi am luat-o iarăşi la purtat,
cine ştie, poate-l văd pe tata...

Semn de carte

Ce frumos s-ar încheia viaţa
dacă mormântul nostru ar fi o bibliotecă!

Poate că astfel sufletul
n-ar mai trebui să se despartă de corp,
ci ar sta mereu, de strajă, printre rafturi,
urmărind cum, încet-încet, după ani
şi ani,
trupul ia forma unei cărţi
după chipul şi asemănarea omului.
Cu cât mai bun şi mai înţelept a fost
în viaţă,
cu atât mai trainică şi mai vie cartea:
câtă iubire – atâta lumină şi claritate,
câtă ură – atâta beznă şi mucegai.

Şoarecii de bibliotecă,
îmbrăcaţi în straie albe,
cu câte două perechi de ochelari pe nas,
ar sta de veghe la porţi,
gata să conspecteze, pentru o
viitoare carte,
faptele bune şi gândurile rele.

P.S. Fiindcă pentru mine nu pot garanta
nicio zi din marea eternitate,
m-aş retrage cuminte în biblioteca ta
să fiu măcar un semn bun de carte.

Scrisoare de ţinut minte

Mâine toate lucrurile astea ne vor fi
străine,
acest loc, aceste unghere,
aceste replici tăioase...
poate doar amărăciunea cuvintelor
odată spuse
va adânci un rid lângă colţul gurii.
Vom uita până-n Antichitate ce-am
făcut azi,
aşa cum am uitat ce-am făcut în ziua
a şaptea a lui martie ’77,
iar anii noştri, toţi, vor atârna
ca nişte mere zbârcite pe un pom uscat
la mijloc de iarnă.
Gândindu-te la mine, vei spune poate,
alungând un regret:
*A fost o stihie de om, când furtună, când
soare, când ploi torenţiale...*

Doi oameni vii – doi poli,
Un om viu şi unul mort – două lumi,
Doi morţi – acelaşi tărâm.

Până nu ne-am înstrăinat de tot,
trăind la poli diferiţi,
dar nu şi în lumi diferite,
îţi scriu acest mesaj
pentru a ţine minte:
Mă trezeam, zi de zi, dimineaţa devreme,
mă înhămam la plug
şi întorceam brazde adânci în mine,
apoi semănam speranţa,
pe urmă bucuria, după aceasta dorinţa,
în acelaşi cuib presărând numaidecât şi
câte-un gând de bine
(bineînţeles pentru tine).
Seara însă culegeam disperarea,
tristeţea şi lehamitea...
dar nu mă vedeam înfrântă,
ziceam că mâine, mâine va fi numaidecât
altfel.
Aşa amânam fericirea de pe-o zi pe alta
lăsând să treacă – şiruri – zilele, lunile,
anii...

Numai când deschideai tu încet uşa,
inima mea râdea ca un copil,
nu ştiu cum să-ţi explic,
eram toată doar inimă!
În clipa aceea simţeam
cum viaţa îmi curge lin prin vene
şi seminţele mele dau rod –
o livadă frumoasă de meri
înfloriţi
şi tu în mijlocul ei.
Iar eu, alături,
încercam să apropii polii
dar când iată-iată să-mi reuşească
erai deja de partea cealaltă a uşii...

Ofrande

Memoriei lui Aureliu Busuioc

Marea e lacrima mea
pentru tine.
Lacrima e marea mea
pentru tine.
E seară târzie şi plâng
valuri-rânduri în goană
se strâng
într-un şopot prelung – adânc leagăn
de ape.
Odihneşte-te-n voie! Sunt pe aproape.

▣

O dată la zece bătăi în poartă

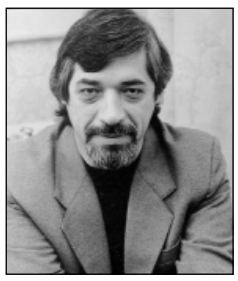

de
Leo Butnaru

Pe când eram deja un înger destul de bătrân în vârstă *(aici, eu dau textul* mărturisirii mele, acestei, *acelei istorioare în varianta ei de bruion, cu unele emendaţii, tăieturi, cu mici imprecizii stilistice etc.*), precum prevede ~~pravila~~ legiuirile ~~tăriilor~~ cereşti, am fost şi eu, ca şi cei din acelaşi contingent cu mine, transferat din împărăţia azurului briant în partea azurului clarobscur, unde se hotărăşte destinul de mai departe al celor care şi-au făcut stagiul ~~serafic~~ angelic activ. Îmi amintesc că, în primele zile ~~şi nopţi~~ – ba nu, – doar în prima zi, deoarece ~~acolo~~ aici e o zi continuă, ~~permanentă~~, – ar reieşi că, de fapt, totul e, otova, doar o primă zi-non-stop – deci, de cum am fost instalat la noul meu loc de vieţuire, am rămas foarte uimit că, la bătăile în poartă, care răsunau din vreme în vreme, ceilalţi fraţi aripaţi din partea clarobscură a azurului nostru priveau, pe rând, prin vizorul ce dădea în lumea de dincolo şi, fără să deschidă, se retrăgeau, tupilat, în adâncul curţii sau, pur şi simplu, se întindeau, tăcând chitic, chiar lângă poartă. Bineînţeles, mă prinse curiozitatea şi chiar l-am întrebat pe un frate întru cerească cetate ce înseamnă ~~acest~~ acel comportament, la care el îmi răspunse în şoaptă, să nu audă cei care, din vreme în vreme, băteau în poartă:

– Nu-ţi face griji… sau, hai să zic, nu te teme: nu bate decât stafia vreunui ~~biet~~ om pământean ~~sau poate marţian rătăcit~~. Uneori, vreun suflet care, se ştie, după ce purtătorul său se isprăveşte, urcă la cer, – iar acest suflet se dovedeşte a fi atât de puternic, încât, în propulsia energeticii sale (ce frate inteligent! – mi-am zis atunci, când îl ascultam), este în stare să ridice şi o parte din materialitatea trupului în care avusese azil, aducându-l încoace. Cele mai multe la porţile Domnului ajung doar în stare de suflet pur, spirit *sui generis* (aici eu am cutezat să-l întreb pe frate ce înseamnă „sui generis” şi el mi-a explicat cu bunăvoinţă), însă unele din ele – e drept, foarte ~~rar~~ puţine, – reuşesc să rămână parţial incarnate în spuza de materialitate a fostului lor trup. Anume acestea, sufletele purtătoare de oarece materie, şi bat la poarta noastră.

…Explicaţiile fratelui meu din azurul clarobscur au fost mult mai pe îndelete, astfel că eu le voi rezuma: deci, la poarta ~~rezervaţiei noastre~~ noastră băteau doar sufletele ce se mai menţineau în ~~iluzia~~ fantoma cât de cât materială a trupului din care au urcat la cer, ele având şansa – dacă erau lăsate să intre – să se reîntrupeze în înger. În cazul când vreun suflet uman, populând şi fantoma unei părţi din materialitatea fostului său ~~trup~~ azil, are norocul să ajungă dincoace de poartă, în curtea noastră, unul dintre noi, din îngerii ~~pensionaţi~~ mult înaintaţi în vârstă este… „înmormântat”! – Cele trei puncte de suspans, „~~ghilimelizarea~~” ghilimelele şi semnul exclamării le-am utilizat anume pentru domniile voastre, eventualii cititori pământeni, pentru a sugera că, de fapt, nu este vorba de o înmormântare-înmormântare, în toată legea, ce survine în urma unui deces-deces; în cazul nostru – decesul unul înger. Nu, vorba fiind că, odată ce un suflet de om, care a reuşit să aducă în slăvile cereşti ceva din materialitatea ex-trupului care i-a fost de lăcaş, – deci, odată ce un atare suflet se îngereşte ~~reuşeşte~~, este lăsat să treacă de poartă, ajungând în ~~rezervaţia~~ staniştea noastră de îngeri foarte în vârstă, în scurtă vreme el însuşi devenind înger şi luând astfel locul unuia dintre noi, acesta, înlocuitul, fiind „înmormântat” conform unui codex aparte, care prevede coborârea sa, ~~deja a ex-îngerului~~, pe pământ şi transformarea sa în om. Adică, în curtea noastră, în azurul ~~obscur~~ clarobscur de sub picioarele noastre săpăm o groapă şi, benevol-predestinat, fratele nostru ~~dezlocuit~~ coboară în ea, iar noi îl acoperim cu azurul pe care l-am scos din ~~acel mormânt~~ acea adâncitură, peste locul respectiv rămânând, un timp, să ~~plutească~~ planeze fostul său nimb de lumină, care nu poate fi transferat jos, în lumea oamenilor. Iar de acolo în jos, cât i-i unui înger aripat să ajungă pe Pământ? Aşa, un zbor bun, finalul căruia e demn de atenţie: de cum îngerul ajunge cam la un metru distanţă de suprafaţa pământului, aripile sale se… volatilizează, ~~dispar~~, astfel că, de aici încolo, fostul trăitor în ceruri ~~redevine~~ ajunge om simplu.

De aceea se şi comportă – deja o fac şi eu la fel – fraţii-îngeri, precum v-am povestit că se comportă, la auzul bătăilor în poarta ~~cazărmilor~~ staniştii noastre din azurul ~~clarobscur~~ adumbrit, temându-se – de ce am ascunde acest lucru? – că odată, cândva, vor fi dezlocuiţi de sufletul care ar trece de poartă.

Cu toate că, trebuie menţionat, oricâte suflete ar bate în poartă, oricâţi îngeri ~~din generaţia a treia, să zic~~, ar sta ~~cu inima cât puricele~~ pitiţi în dosul porţii, dincoace, în stanişte, există parcă nişte ~~reguli~~ legi stricte ale ~~jocului~~ schimbului. În această rocadă ~~prin poartă~~ înger–suflet este respectat următorul principiu: oricâte suflete ar bate în poartă, râvnind să intre în ~~bivuacul~~ staniştea noastră, şi oricâţi fraţi ~~aripaţi~~ de-ai noştri ar fi înfricoşaţi că ar cădea sub incidenţa înlocuirii/dezlocuirii, din afară nu poate intra decât un singur suflet, iar în afară nu iese decât un singur înger. Schimbul, înlocuirea la hurtă sunt excluse. Procedura a fost gândită în perspectiva ca respectivul schimb să ţină pe durata eternităţii. Bineînţeles, dacă pământul şi locuitorii săi, oamenii get-beget şi ex-îngerii, ajunşi pământeni, vor exista o veşnicie, ~~ceea ce, de fapt, este greu de presupus, chiar dacă, până în prezent, nimănui nu-i sunt cunoscute planurile intenţiile Atoatecreatorului~~… Dar se poate presupune cu suficientă certitudine că „rocada” va dura destul de multă vreme.

Atenţie! – chiar şi acum se aud bătăi în poartă…

Noi privim prin vizor, ne pitim după poartă sau ne retragem în vârful degetelor în adâncul curţii, tăcând chitic.

Scenariul e deja cunoscut: sufletele ~~evasimateriale~~ bat cât bat în poarta staniştii, noi nu deschidem, după care ele se retrag, strigând:

– Egoiştilor, ~~fricoşilor~~ o să revenim!

De regulă, chiar aşa se şi întâmplă – unele dintre ele, care nu şi-au pierdut speranţa, dar având şi ceva noroc, se reîntorc, bat din nou, aşteptându-şi, râvnitor, şansa. Iar pentru unele, ~~puţinele~~, şansa chiar apare. Pentru că şi aici, în staniştea azurului adumbrit, este în vigoare legea ~~marţială a~~ decimaţiei ~~din legiunile romane~~: o dată la zece bătăi în poartă, noi suntem obligaţi să deschidem…

■

Romanul „Acasă, pe Câmpia Armaghedonului” de Marta Petreu va fi publicat în Franţa

Romanul ***Acasă, pe Câmpia Armaghedonului***, apărut în anul 2011 la Editura Polirom, în seria de autor dedicată poetei şi eseistei Marta Petreu, va fi publicat în limba franceză de Éditions L'Âge d'Homme, în traducerea Floricăi Ciodaru-Courriol. Marta Petreu le este cunoscută deja cititorilor francezi. Autoarea a mai publicat în Franţa volumul de versuri *Poèmes sans vergogne*, la Editura „Temps qu'il Fait”, iar o antologie de 46 de poeme extrase din volumul *Apocalipsa după Marta* (Polirom, 2010) va apărea la Editura Caractères.

Romanul ***Acasă, pe Câmpia Armaghedonului***, desemnat de revista *România literară* „Cartea anului 2011”, aduce în literatura română un personaj memorabil: Mària, o ţărancă din Câmpia Transilvaniei, care, neîmplinită în iubire şi în viaţă, ajunge să-şi renege şi să-şi blesteme propriile vlăstare. Ca o pânză de păianjen în miezul căreia se află această mamă terifiantă, familiile Sucutărdean şi Vălean îşi ţes existenţele într-o istorie de un veac. Apocalipsa pe care o aşteaptă în orice clipă o parte dintre membrii milenarişti ai clanului, rigorile religioase şi sărăcia adusă de colectivizare croiesc caractere de excepţie şi destine asemenea.

Una dintre cele mai apreciate şi mai premiate cărţi ale anului editorial 2011, ***Acasă, pe Câmpia Armaghedonului*** a mai fost nominalizată la Premiile Radio România Cultural, categoria „Proză”, 2011, a obţinut Premiul „Cea mai bună carte a anului”, acordat în cadrul Galei Industriei de Carte din România, ediţia 2012, şi este laureată a Festivalului „Primul Roman” din Chambery, Franţa, ediţia 2012.

Noi traduceri de Leo Butnaru

Nina Habias, *Noi nu vom îmbătrâni împreună*, poeme. Editura Carmides, 2012

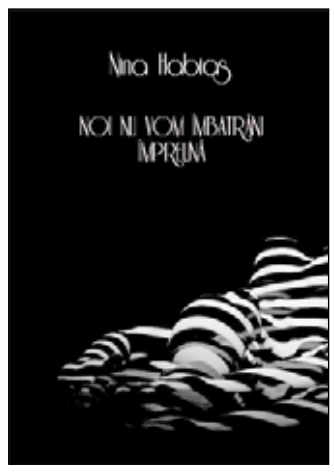

Creaţia Ninei Habias, una dintre celebrele doamne (dar şi camarade!) ale „veacului de argint” rusesc, ţine de fenomenologia novatoare a avangardismului. Poetesa împărtăşea crezul că libertatea în artă mai poate fi extinsă, recurgând ea însăşi la ceea ce s-a numit *verbocreaţie* (словотворчество), ca o alchimie a expresiei/ expresivităţii în dorinţa febrilă de a capta nuanţele semantice cvasi-misterioase, uneori ciudate, spre a modela un limbaj artistic propriu, în stare să releve adecvat noile realităţi, în special pe cele ce vizau sensibilitatea omului, dar mai ales pe cea a artistului nonconformist de la începutul secolului XX.

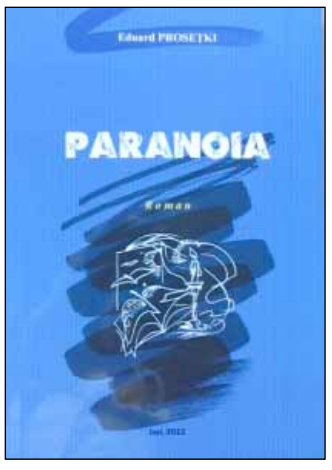

Eduard Proseţki, *Paranoia*, roman. Editura Timpul, 2012

În noua Rusie capitalistă, unde societatea e divizată între o mână de inşi putrezi de bogaţi şi milioane de oameni săraci lipiţi pământului, iar demnitatea umană este determinată de grosimea pungii, cultul „Viţelului de aur” i-a despărţit şi învrăjbit pe doi prieteni din copilărie – Diomid Speşniov şi Anton Cigiri. Primul, medic de succes, ţinând de elita metropolitană, al doilea – un scriitor talentat şi onest, care suferă din cauza „celor ce se întâmplă în jur”, îşi duce zilele în deplin anonimat într-o localitate cu case de vacanţă din preajma Moscovei. Se pare că, paradoxal, dar absolut logic totuşi, interferenţa destinelor lor se întâmplă la casa de nebuni.

Papornița lui Goethe

de
Mariana Codruț

Profitînd de orele libere ale unei călătorii, am recitit (în căutarea unui detaliu) o carte citită de mult, *Convorbiri cu Goethe*, de J. P. Eckermann. Știți, desigur, cine era Eckermann: un scriitor german care, pe la 31 de ani, intră în corespondență cu Goethe, apoi se stabilește la Weimar, unde trăia marele scriitor, devenindu-i om de încredere (a fost coeditor la cele 40 de volume ale operei goetheene, de pildă). Din conversațiile sale aproape zilnice cu autorul lui *Faust* (conversații pe care Eckermann și le nota mai mult sau mai puțin fidel) a rezultat cartea de care vorbesc.

N-am de gînd să-i fac aici o recenzie, nici să trec în revistă idei sclipitoare risipite de marele poet în discuțiile sale cu micul poet ori evenimente importante petrecute în ultimii 9 ani din viața lui Goethe, prinși în opul lui Eckermann. Ci mă voi opri la un singur episod, mai curînd anecdotic, dar care mie mi-a spus mult mai mult despre Goethe decît altele. Iată-l:

Într-o dimineață senină de septembrie 1827, cei doi au plecat în plimbare cu trăsura la Berka, o localitate balneară de la sud-vest de Weimar. Pe drum, Goethe începe să se plîngă de poeziile primite de la un conațional, care aveau un ton de parcă autorul însuși și lumea toată ar fi fost bolnavi. „Iată cum se abuzează de poezie, care, la drept vorbind, ne-a fost dată ca să netezească vrăjbile mărunte ce se ivesc în viața noastră și să-i împace pe oameni cu lumea și cu rosturile ei”, se indignează titanul, pledînd pentru o „poezie adevărată”, care în opinia sa e... *tîrteică* (de la numele poetului grec Tyrtaios, autor al unor cîntece eroice)!

În timpul acestei pledoarii, Eckermann observă la picioarele lor o papornița cu două torți. Întrebînd care e rostul exoticului obiect, maestrul îi spune că, de cînd a cumpărat papornița de la Marienbad, nu mai poate călători fără ea, fiind tare încăpătoare cînd e plină și ocupînd prea puțin loc cînd e goală. Pe deasupra, e atît de rezistentă, încît i-a prins cum nu se poate mai bine în drumețiile sale mineralogice din munții Boemiei, de unde s-a întors cu ea burdușită de pietre!

Ajungînd pe culmea unui deal, călătorii descoperă o privelișteschisă „spre dealurile înconjurătoare, îndărătul cărora trebuie să se afle Berka. Puțin mai la stînga am privit valea ce duce spre Hetschburg, unde, pe malul celălalt al Ilmului, se ridică un munte pe care noi îl vedeam din partea umbrită și care, din pricina cețurilor plutind pe valea rîului, făcea impresia că e albastru”, fapt ce le-a prilejuit amîndurora tot felul de observații interesante, dar mai cu seamă lui Goethe, autorul unei *Teorii a culorilor*, pe care se pare că o iubea mai mult decît pe celelalte cărți ale sale!

A urmat coborîșul priporului, trecînd și peste un pod de lemn, dedesubtul căruia curgeau apele provenite din ploi. Ceva mai departe de pod, într-un loc unde șoseaua începea să urce spre dealul ce îi despărțea de Berka, Goethe ceru servitorului-vizitiu să oprească trăsura, pentru ca el și cu Eckermann să ia o gustare în natură.

Au oprit. Servitorul a improvizat o masă dintr-o grămadă de pietre acoperite cu un șervet și, în timp ce etala meticulos pe ea potîrnichile fripte, castraveții murați și chiflele proaspete, toate scoase din minunata papornița, stăpînul și companionul acestuia s-au plimbat primprejur, discutînd. Întorcîndu-se la masă, Goethe s-a așezat pe o piatră, a rupt în două o potîrniche și i-a dat o jumătate tovarășului său, care, prudent, rămăsese în picioare și se plimba de colocolo. Mîncînd cu poftă, acesta și-a mărturisit îngrijorarea că Goethe ar putea răci din cauza pietrelor pe care stătea. Marele scriitor a protestat, celălalt minunîndu-se în sinea lui de rezistența bătrînului (atunci în vîrstă de 78 de ani, în timp ce Eckermann avea doar 35). Au stropit mîncarea cu un vin bun și au plecat mai departe.

„Am petrecut după aceea cu Goethe, mai întîi la Berka, apoi la Tonndorf, o zi de neuitat”, notează Eckermann, fericit că titanul l-a anunțat, vorbind „cu o vervă nestăvilită”, că a început să lucreze la partea a doua a lui *Faust*.

E clar că și pentru Goethe ziua aceasta de septembrie a fost una de neuitat, de vreme ce la întoarcere a plănuit să repete asemenea plimbări în doi. ▣

Lecturi

Confesiunile cafegiului

de
Alexandru Tabac

În ultimele două decenii, odată cu dezintegrarea vechiului regim comunist, tendința de a plasa jurnalul la periferia literaturii și-a micșorat intensitatea. Publicarea *Jurnalului* lui Mihail Sebastian, în anul 1996, a reprezentat un adevărat eveniment cultural, Alina Mungiu-Pippidi declara recent, în cadrul unei emisiuni televizate, că *Jurnalul* lui Mihail Sebastian e una dintre puținele cărți ce pot fi recomandate fără ezitare unui străin avid să înțeleagă România secolului XX. Există, cu siguranță, mai multe asemenea titluri, Editura Humanitas conduce detașat la acest capitol, editând și reeditând cu generozitate o serie de autori care prin scrierile lor (memorii, jurnale, confesiuni) înlătură vălul de pe cele mai întunecate perioade ale istoriei recente sau, pur și simplu, își înregistrează cu acribie ritualul propriei existențe, dintr-un imbold de igienă spirituală.

Unele voci consacrate (Eugen Simion) vorbesc de *ficțiunea jurnalului intim*, de *genurile biograficului* dintr-o perspectivă inedită, estetizantă, contrazicând ideea lovinesciană care nu credita jurnalul intim cu valoare estetică. Oare diaristul e cu adevărat sincer în demersul său? Nu are cumva impresia că (deși singur la masa de scris) e privit de peste umăr de un personaj invizibil, dar care se interpune astuțios între conștiința acestuia și pagina albă, modificând astfel gradul de sinceritate? Când dispar certitudinile, apare literatura.

Confesiunile unui cafegiu, scrisă de „armenașul” Gheorghe Florescu, reprezintă o apariție atipică în peisajul genului memorialistic. Confesiunile sunt scrise *post-factum*, pe parcursul a 4 ani, 2003-2007, dar avem câteva indicii că au existat note și însemnări frugale, schițe de buzunar de mai-nainte. Vom pătrunde în culisele istoriei pe uși dosite, pe căi bătătorite doar de potentații zilei de ieri (și de azi) și vom fi martori fireși la denaturarea vieții politice, culturale, economice a unei țări obligate să-și mutileze conștiința. Gheorghe Florescu scrie o istorie neoficială, deloc scorțoasă, en détail, bine documentată, trăită pe propria piele (cei trei ani de pușcărie), dar impregnată cu substanța autenticității și a datoriei morale. Biografia autorului e pe măsura cărții pe care o scrie, ieșită din comun: se naște în 1944, în timpul bombardamentelor anglo-americane, își vede tatăl arestat și condamnat pentru colaboraționism, devine băiat de prăvălie, termină liceul, dar nu-și mai continuă studiile, face armata, intră în comerțul de stat, preia apoi magazinul de cafea și dulciuri al vestitului Avedis Carabelian, scapă ca prin miracol din cutremurul din ’77, închizând prăvălia cu 15 minute mai devreme. Luptă în anii ’80 pentru aprovizionarea magazinului său, tot mai dificilă și mai riscantă, e arestat în ’85 și condamnat la 11 ani de recluziune, dar va fi eliberat după trei ani în urma marelui decret de grațiere. Trăiește revoluția și-i anticipează imediat destinul (convertirea comuniștilor la democrație), în ’90 suferă un accident vascular cerebral, în urma căruia va învăța să scrie cu mâna stângă. Și scrie o carte.

Inevitabil, ajungem la uzitata analogie – o radiografie a societății, căci așa ni se înfățișează confesiunile cafegiului, extrem de generoase cu indiscrețiile cititorului. În statul român socialist multilateral dezvoltat își fac loc mai multe lumi, ale căror trasee se intersectează nefast de cele mai multe ori; pe de o parte e marea masă de muncitori, de țărani, de oameni simpli, de intelectuali căzuți în dizgrație, de condamnați, iar pe de alta stau bine înțepenite aparatul administrativ și serviciile sale, securitatea, miliția, DIE, membrii de frunte ai PCR cu toată suita lor nomenclaturistă. Iar autorul pică undeva la mijloc, în postura unui intermediar, și-i surprinde clivajele, angoasele, convulsiile și confruntările, intrigile și delațiunile. Se află mereu în siajul evenimentelor.

Gheorghe Florescu atinge în confesiunile sale cele mai sensibile subiecte – demolarea Bucureștiului, abuzurile și cinismul securității (*deasupra noastră e doar cerul, cine mișcă nu mai mișcă)*, interzicerea avorturilor, criza alimentelor (cozile uriașe), cazurile Pacepa și Ștefănescu, spațiul concentraționar, marea contrabandă, își face de multe ori *mea culpa*, nu se sustrage vinii colective și manifestă înțelegere și toleranță față de cei ce au greșit mai mult sau mai puțin voit, marii vinovați nu vor fi pedepsiți niciodată. Nu putem omite fragmentele cu accente distopice și absurde – moartea lui Stalin, înscăunarea Marelui Cârmaci. Autorul deconspiră mecanismele de intimidare, de hărțuire ale Securității, inechitatea socială (nici vorbă de mult invocata egalitate), anumite segmente ale populației fiind tratate preferențial.

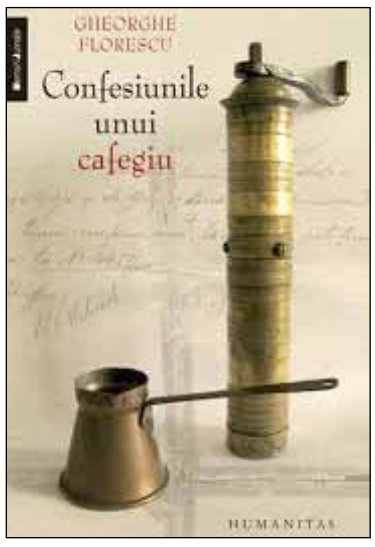

Magazinul de cafea al lui Gheorghe Florescu devine în anii de restriște o nouă Capșa, un refugiu al culturii și al bunului-simț, al umorului izbăvitor (cu fiecare nou decret creștea numărul bancurilor) și al dezinvolturii, al libertății spiritului și al nădejdii imaculate. Se întâlnesc aici cele mai sonore nume ale protipendadei bucureștene – Nichita Stănescu, Marin Preda, Florin Piersic, Alexandru Rosetti, Romulus Vulpescu, Nicolae Carandino, Leon Kalustian, Harry Brauner, Gabi Mihăilescu, Emil Botta, Ion Băieșu, Toma Caragiu, Amza Pellea, Mișu Fotino, Victor Rebengiuc, Nicolae Dinică, Ștefan Tapalagă, Florian Potra, Stefan Aug. Doinaș, Ion Popescu-Gopo etc. Crochiuri umane prezentate dintr-un alt unghi, firesc și îngăduitor, ce pot aduce anumite clarificări și asupra personalităților vizate. E pusă în discuție relația scriitor-regim. Gheorghe Florescu are chiar motive de mândrie – *„[...] licorile rare și cafeaua Avedis au avut un rol deosebit, în acele timpuri, în istoria literaturii române.”*

Și, dacă tot suntem la capitolul confesiuni, propun spre lectură un fragment din jurnalul cărtărescian, *Zen*, un jurnal la jurnal – „Citesc o carte care consună cumva cu străvechiul meu depozit de amintiri, căci reface o lume care – chiar dacă am fost un marginal și-un neinițiat al ei – îmi e familiară: lumea oarbă, imanentă, fără orizont în care trăiau ai mei, în care-am trăit și eu pân-am descoperit cărțile, lumea în sensul de „lume, lume, lume” și de „lume, soro lume”. E neașteptata confesiune a unui om de 65 de ani care își scrie prima carte cu memoria monstruoasă a lui Joyce și cu amoralismul ușor amuzat al unui „juvete” care se descurcă. **Confesiunile unui cafegiu**, a tatălui lui Vali. Suflul inițial, genealogiile încurcate în care brusc apare câte-un detaliu greu credibil în poezia sa – autorul se naștentr-o biserică, în timpul bombardamentelor, cutare e botezat în lapte, personaje celebre se amestecă-n istoria neamului, ca-n *Ragtime* sau Pynchon – , te sperie: dom-le, nu cumva suntem în fața unei capodopere căzute din cer, în afara lumii și istoriei literare? Alta nici nu se află la noi cu, poate, excepția amintirilor Aniței Nandriș. Din câte îmi dau seama, aflat pe la pagina 60, lucrurile se mai potolesc, dar urmează totuși încă 400 și ceva de pagini. O carte care te aduce cu picioarele pe pământ, te face să vezi diferența între viața care se risipește-n bibliotecă și viața care se viețuiește. Și e așa de ciudat – și plăcut – că omul ăsta a ieșit la lumină din vecinătatea noastră, dinspre Teo și Vali, prietenii noștri apropiați. De mult timp n-am mai citit o carte cu așa o pasiune (pe care-n ultimul timp nu mi-o mai trezește în nici un fel ficțiunea).”

Din această incursiune, miraculoasă, în vintrele istoriei iese la iveală o confesiune memorabilă, zguduitoare, care ne dă speranța că, totuși, trăim astăzi într-o lume mai bună. În **Confesiunile unui cafegiu**, Gheorghe Florescu devine un scriitor de conștiință și îmbogățește, retroactiv, sertarul literaturii române. Și pentru a încheia într-un ton optimist și degajat, am putea spune că mulți cititori, încă necafegii, s-ar putea converti la această „licoare magică”.

Gheorghe Florescu, ***Confesiunile unui cafegiu***, Editura Humanitas, 2008

▣

Sărutul poneiului

În anumite aziluri de bătrâni din America o dată pe lună este adus un ponei. Bătrânii sunt scoşi în curtea sau grădina instituţiei, unii în cărucioare, alţii susţinuţi de o asistentă socială cumsecade, curat îmbrăcaţi, bine hrăniţi şi cu medicamentele luate la ore fixe, deşi pare că nimic nu mai contează. Bătrâni cu mâini noduroase, cu priviri din care s-a scurs toată lumina aşteaptă la rând. Unul câte unul vor avea privilegiul să petreacă minute bune cu poneiul.

de
Carmen Firan

Nu pentru a-l călări, firește. Programul de asistenţă socială plăteşte o dată pe lună o şedinţă de terapie prin atingere pentru bătrânii abandonaţi în cămine. Sau nu abandonaţi, în sensul că poate să mai existe o rudă-două care îi vizitează, poate chiar un vechi şi la fel de bătrân prieten, dar vizitele, mai mult sau mai puţin formale, nu le mai pot încălzi nici mâinile reci, nici inima dată cu încetinitorul. Poneiul, în schimb, e cald, blând, răbdător, nu se grăbeşte niciunde şi e şi el dornic de atingere şi căldură. Am citit că e dresat nu doar să accepte mângâierile şi sărutul bătrânilor, dar îi sărută şi el, la rândul lui. La început m-a copleşit tristeţea. Apoi duioşia. Apoi revolta. Cât de singur poţi să ajungi, încât un ponei să fie singura ta mângâiere! Doar că nu trebuie să aştepţi să ajungi bătrân ori într-un azil pentru a fi lipsit de bucuria atingerii. Mai trist e că pentru mulţi, încă tineri şi competitivi, atingerea nu mai reprezintă azi o bucurie. Universul tactil din copilăria şi tinereţea mea nu mai există. Culorile au înghiţit mirosul. Imaginea a înlocuit atingerea. Atingerea a devenit virtuală. Comunicarea, un fel de exhibiţionism în cyber-spaţiu.

Trăim într-o lume în care senzaţia aceea tactilă, amestec de catifea şi mătase, cu gust de scorţişoară şi miros de lapte cald dintr-o copilărie încremenită în fotografii alb-negru, a fost înlocuită cu atingerea tastelor de computer şi a *mouse-ului,* cu celulare şi multe alte aparate digitale care suplinesc pentru tot mai mulţi copii sărutul tatălui, mângâierea bunicii, atingerea ierbii cu tălpile goale ori mirosul florilor de câmp. Şi pentru mulţi adulţi, suplinesc nevoia de a se destăinui unui prieten ori tandreţea unui partener. Atingerea poate îndulci singurătatea, preveni anxietăţile şi depresia, recomandă terapiştii. Iar canapelele lor confortabile, pe care se întind tot mai mulţi locuitori ai marilor oraşe, suplinesc tocmai lipsa ei. Comunicarea excelează prin simplitate, e directă şi pragmatică, redusă la formule şi clişee care transmit mesajul sec şi concis, fără multă vorbărie şi metaforă, se pliază bine pe austeritatea atingerii, pe vremuri şi ea o formă de comunicare, tactilă, senzuală, care făcea ca relaţiile dintre oameni să fie autentice şi emoţionale. Cum îmi spunea o prietenă care condusese o companie înfloritoare în New York: „Atingerea e cel mai important lucru într-o relaţie de afaceri, sau care poate crea o relaţie, poate aduce pe cineva de la o apropiere formală la un anume tip de intimitate, e un sistem pe care eu îl utilizam cu clienţii noi pentru a crea o atmosferă de familiaritate, să-i fac să se simtă mai acasă în compania mea, mai relaxaţi, să aibă sentimentul că se află între prieteni...” Nu mai e timp pentru astea. Şi nici apetenţă pentru virtuţile atingerii. Stresul şi competiţia gonesc cu biciul din spate.

Vecinul nostru are un program riguros de viaţă; în fiecare dimineaţă pleacă spre cuşca lui de la etajul 24 din Manhattan în costum şi cravată şi se întoarce pe seară cu un carton de pizza; duminicile îşi duce rufele la curăţat, se duce la sală, unde trage de fiare fix o oră, după care ia prânzul cu părinţii care trăiesc în New Jersey; nu am văzut să vină la el nici femei, nici bărbaţi, şi nici câine sau pisică nu are; merge sacadat, privindu-şi vârful pantofilor, iar dacă îl întrebi ce mai face, ridică puţin capul, îţi evită privirea, răspunzând automat „bine”, şi se întoarce imediat în lumea lui. O lume în care nu există nici măcar atingerea unui ponei. Într-o iarnă dădea zăpada din faţa casei cu mişcări regulate şi bine calculate. Cum era în ajun de sărbători, m-am gândit că ar fi fost un moment potrivit să-i ofer o sticlă de vin şi să-i ţin puţin de urât, încercând o conversaţie. Am ieşit veselă, i-am întins mâna să-i urez sărbători fericite. S-a oprit, s-a uitat la mine surprins, apoi mi-a privit mâna de-a dreptul înfricoşat, a renunţat să mai dea zăpada şi a intrat în casă, lăsându-mă şi cu sticla, şi cu mâna întinsă. E nebun, m-am gândit. „Nu e, mi-a explicat proprietarul casei, e cel mai bun chiriaş al meu, îşi plăteşte chiria exact în prima zi a lunii de peste 20 de ani, şi e un funcţionar conştiincios. Un om liniştit”. Singurătatea poate să alieneze oamenii într-atât, încât să le fie frică şi de cuvinte, şi de atingeri? Proprietarul a ridicat din umeri. Până la urmă, imaginea acelor bătrâni senili sărutând poneiul nici nu mai pare atât de tragică.

Atingerea şi-a pierdut mult din semnificaţie şi în interiorul cuplului. O doamnă din înalta societate newyorkeză îmi explica la rece că o persoană educată îşi reprimă afectivitatea, nu se lasă îmbrăţişată de străini sau sărutată de rude, nu atinge pe nimeni cu care vorbeşte chiar dacă ar fi animată de cine ştie ce subiect pasionant, că gestica şi atingerea ar fi în general indecente şi trebuie drastic reduse. Atingerea e destinată sexului, da. Dar atingerea ca tandreţe? Manifestare siropoasă, oricum pe cale de dispariţie.

Codul bunelor maniere în lumea puritană anglo-saxonă presupune ca soţul şi soţia să nu se atingă în public. Şi dacă totuşi vreo emoţie de moment ar fi mai puternică decât educaţia – puţin probabil, în general –, maximum acceptat este atingerea discretă a cotului partenerului. Amuzant sau nu, tocmai din cauza asta o prietenă italiancă a divorţat de soţul ei englez. El era corect, responsabil, politicos, nimic de obiectat. Pentru ea erau vitale însă căldura, atingerile şi îmbrăţişările, nu doar când aveau sex. (Iar faptul că „a avea sex” înlocuieşte pe scară largă „a face dragoste”, ţine tot de dinamica relaţiilor în care pasiunea a fost înghiţită de parteneriatul domestic, asta în cel mai bun caz...) Iar prietena mea, cu temperamentul ei meridional expansiv, deşi avea o carieră de succes, după ce a rămas singură în Manhattan şi a trecut prin tot ritualul celor fără bărbat şi copii, de la yoga şi centre de meditaţie, la abonamente la concerte, alergări prin parc şi vizionări de filme cu duiumul, într-o zi a decis să se întoarcă în oraşelul ei natal din Toscana, unde predă engleză pe bani mult mai puţini, dar are casa plină de nepoţi, mătuşi, vecini, râsete şi gălăgie, unde la masa lungă din sufragerie în jurul unei oale cu spaghete se strânge tot neamul. Aici atingerea nu e nici ruşinoasă, nici periculoasă, mi-a scris. Îmi lipseşte New Yorkul, dar mi-am salvat sufletul. Plus cele două pisici, pe care le cresc de drag, nu de nevoie. Cu ea discutasem odată despre relaţia omului de azi cu animalele. *Pe vremea noastră* – clişeu nostalgic în care cădem tot mai des, nu neapărat din cauza vârstei – oamenii ţineau un câine să le păzească gospodăria sau o pisică să-i scape de şoareci... Acum singurul rol al animalelor e să le îndulcească oamenilor singurătatea şi alienarea. Iar seara câinii îşi scot stăpânii la plimbare, chicotea prietena mea.

Tot mai bine decât să creşti un *pet* pe computer sau să vizitezi o grădină zoologică electronică, sau să ai ferma ta virtuală cu vaci, găini şi oi virtuale, pe care să le îngrijeşti la ore fixe în pauza de la serviciu, retrăind mental atmosfera pierdută a satului, acea formă ancestrală a rădăcinilor noastre. Înstrăinarea şi alienarea s-ar datora, conform noilor curente spirituale ale shamanismului sau animismului, dislocării fiinţei umane din universul ei genuin al armoniei cu natura şi animalele. Lamentaţii inutile, probabil. Şi totuşi. După ce zeci de ani m-am declarat de asfalt, deşi încă port în mine virusul Manhattanului, redescopăr în mica noastră grădină din Rego Park mirosul pământului după ploaie, al strugurilor striviţi, al crizantemelor care aduceau aer de toamnă în copilărie. Un fel de tinereţe târzie bântuie prin tufele de caprifoi. Când ating florile umede de rouă dimineaţa, o pot chiar simţi cum se întoarce la mine.

Recent, o distinsă intelectuală a apărut la noi cu un castron cu salată. Nu pentru cină. A scos capacul şi ni l-a prezentat pe Raul, noul membru al familiei, adus clandestin în avion din oraşelul ei natal din Polonia. Un emigrant ca şi ea. Ca şi noi, purtându-şi casa în spate. Hai, arată ce poţi, l-a încurajat, iar noi ne-am aţintit cu toţii privirile pe fundul castronului. Raul şi-a strecurat încet capul afară din cochilie, şi-a scos coarnele boureşti şi s-a ridicat de sub frunzele de salată pe marginea castronului, a urcat apoi pe mâna stăpânei, ca un gimnast dat cu încetinitorul. Toată seara stăpâna l-a mângâiat pe gâtul pufos, i-a lăudat talentele, inteligenţa şi discreţia. Nu am văzut-o niciodată atât de caldă, de afectuoasă şi de tânără. Iar el se lăsa atins, evident flatat de atâta atenţie şi tandreţe. O poezie. Dacă ar fi s-o scriu, i-aş pune, probabil, titlul „Sărutul melcului”.

■

La 14 februarie 1989, de Ziua îndrăgostiţilor, Salman Rushdie a fost sunat de un jurnalist de la BBC, care i-a spus că fusese „condamnat la moarte” de ayatollahul Khomeini. Atunci a auzit pentru prima dată cuvântul *fatwa*. Ce crimă comisese? Era autorul romanului intitulat *Versetele satanice*, acuzat de a fi fost „împotriva Islamului, a profetului şi a Coranului”.

Aşa începe aventura extraordinară prin care un scriitor a fost obligat să intre în subterană, să se mute în permanenţă dintr-o casă în alta, sub protecţia echipelor înarmate de poliţie. I s-a cerut să aleagă un pseudonim pe care poliţia să-l poată folosi. S-a gândit la scriitorii lui preferaţi şi la diverse combinaţii între numele lor; atunci i-a venit ideea: Conrad şi Cehov – Joseph Anton.

O carte de o onestitate şi o directeţe ieşite din comun, convingătoare, provocatoare, emoţionantă şi de o importanţă vitală. Şi aceasta pentru că Salman Rushdie a trăit primul act al unei drame ce se petrece încă, în fiecare zi, în toată lumea.

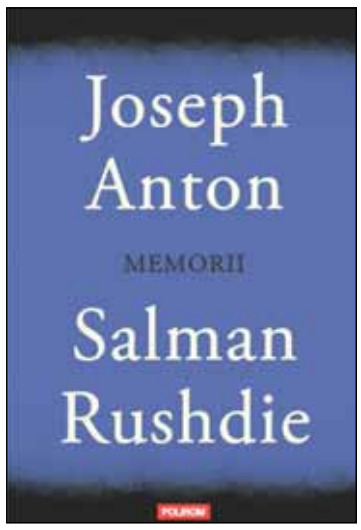

Salman Rushdie. *Joseph Anton: Memorii*. Traducere din limba engleză şi note de Dana Crăciun.

Romanul „Venea din timpul diez” de Bogdan Suceavă lansat în Franţa

Versiunea franceză a romanului ***Venea din timpul diez*** de Bogdan Suceavă a apărut în colecţia „Lettres d’ailleurs” a Editurii Ginkgo din Paris. Traducerea, realizată de Dominique Ilea, a beneficiat de sprijinul programului TPS al Institutului Cultural Român.

Venu du Temps Diese a fost lansat pe 23 octombrie la sediul ICR Paris, în prezenţa autorului, a editorului Reynald Mongne, a lui Michel Crépu, director al *Revue des Deux Mondes*, a criticului Nicolae Manolescu şi a traducătoarei.

Venea din timpul diez a apărut în 2004 la Editura Polirom. A doua ediţie a fost publicată în vara anului 2010 în colecţia „Fiction. Ltd” şi este disponibilă şi în versiune electronică. Romanul a mai fost tradus în maghiară, bulgară şi engleză. Ediţia maghiară a fost publicată de Noran Press în 2009, iar ediţia bulgară de Paradox Press în 2009. Versiunea engleză a romanului, publicată de Northwestern University Press, în cadrul seriei „Writings from an Unbound Europe”, în traducerea lui Alistair Ian Blyth, cu sprijinul Institutului Cultural Român, a fost prezentată în Statele Unite

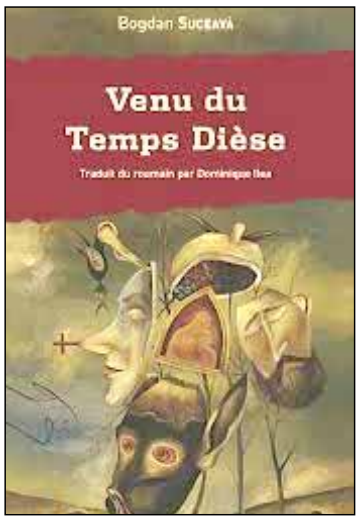

la Universitatea Texas din Dallas, Universitatea Statului Arizona, la Columbia University din New York, Universitatea Statului California din Fullerton, Centrul John Fowles de la Chapman University, Universitatea Californiei la San Diego.

Janusz Korczak – un pedagog reformator şi o personalitate tragică a istoriei Poloniei

Viaţa şi opera unui apărător al drepturilor copilului

Maja WAWRZYK
Directorul Institutului Polonez din Bucureşti

Janusz Korczak, mai bine spus Henryk Goldszmit, pentru că astfel suna numele său real, este considerat astăzi unul dintre cei mai remarcabili pedagogi şi în acelaşi timp una dintre personalităţile cele mai tragice din istoria Poloniei.

Profesia sa a fost cea de medic, însă activitatea lui Korczak, în ceea ce priveşte copiii, a trecut cu mult de graniţele medicinei. A fost, în primul rând, un important pedagog, care a revoluţionat principiile educaţiei cunoscute în epocă. Şi-a dedicat întreaga viaţă lucrului cu copiii, conducând, începând din 1912, Orfelinatul evreiesc, iar din anul 1919 şi Orfelinatul „Casa Noastră” pentru copii polonezi. Principiile de funcţionare ale acestor două aşezăminte erau complet novatoare şi se bazau pe autoguvernarea şi implicarea activă a copiilor în propria organizare. Mai mult, Korczak a fost un om de litere, autor al unor cărţi şi colaborator a numeroase reviste, care în activitatea sa de educator a recurs cu plăcere şi la noile mijloace de comunicare, precum radioul.

În anul 1926 a fondat „Mica revistă”, supliment al unei publicaţii, redactat de către copii, pentru copii. Sub pseudonimul Bătrânul Doctor a realizat, de asemenea, o foarte populară emisiune radio pentru cei mici. A fost fidel idealului său până la final şi, în ciuda numeroaselor propuneri, nu a dorit sa părăsească Orfelinatul, care în anul 1940 a fost transferat în ghetoul din Varşovia. A murit împreună cu protejaţii săi în lagărul de exterminare nazist de la Treblinka, în anul 1942. Pentru a marca cea de-a 70-a comemorare a tragicei morţi a doctorului Janusz Korczak şi, de asemenea, cei 100 de ani care au trecut de la înfiinţarea Orfelinatului, Seimul Republicii Polone a decis ca anul 2012 să fie dedicat personalităţii lui Janusz Korczak.

Recomandarea lui Korczak, de a pune la baza educaţiei dragostea inteligentă faţă de copii, înţelegerea şi respectul pentru ei, pare acum un lucru natural şi evident, însă cu aproape un secol în urmă, aceste principii erau complet revoluţionare. La cele mai importante elemente ale concepţiei asupra educaţiei, propagate de către Korczak, trebuie adăugat, de asemenea, principiul tratării copilului în individualitatea sa, el fiind considerat o fiinţă umană în aceeaşi măsură ca un adult. Aşadar, copilul merită să fie respectat la fel ca un adult, iar procesul educativ ar trebui să fie adaptat individual personalităţii, preocupărilor şi nevoilor fiecărui copil. În cărţile sale, Korczak nu se bazează pe reguli şi principii rigide, ci pe exemple şi îndrumări. El recomandă ca educaţia să fie întemeiată pe cunoaşterea în profunzime a copiilor, pentru ca aceasta să-şi atingă scopul. Pentru acest motiv, adulţii ar trebui să îi asculte cu atenţie pe copii şi să le respecte opiniile, pentru că ei îşi cunosc cel mai bine emoţiile şi vor şti cel mai bine de ce anume au nevoie. Copiii ar trebui să aibă dreptul la exprimare, la intimitate şi proprietate; de asemenea, ar trebui să le fie îngăduită necunoaşterea şi să le fie tolerate eşecurile. Korczak subliniază că procesul de creştere a unui copil presupune un efort însemnat, în care rolul educatorului este acela de a sprijini copilul în încercarea de a ajunge prin forţe proprii la găsirea adevărului. În acest mod, Korczak lărgeşte definiţia clasică a pedagogiei. Trebuie subliniat faptul că Janusz Korczak interzice cu desăvârşire violenţa fizică, dar şi pe cea verbală, bazată pe avantajul vârstei sau al funcţiei deţinute.

Cu toate că numele lui Janusz Korczak nu este îndeobşte cunoscut în România şi în Republica Moldova, concepţia sa privind educaţia a revoluţionat abordarea şi modul în care sunt trataţi copiii în întreaga lume. Operele lui Korczak au reprezentat un punct de plecare şi de sprijin pentru Convenţia privind Drepturile Copilului, act apreciat de Organizaţia Naţiunilor Unite – la data de 20 noiembrie 1989 – ca fiind cel mai important document internaţional destinat ocrotirii drepturilor şi libertăţilor copilului.

Pentru a face cunoscută cititorilor revistei „Contrafort” personalitatea acestui precursor al luptei pentru drepturile copiilor, am ales câteva articole legate de concepţiile şi activitatea sa, care sper că vor trezi interesul pentru opera lui Korczak. Mulţumită străduinţei Institutului Polonez, anul acesta vor fi editate primele traduceri în limba română ale unora dintre cărţile sale. La Editura Curtea Veche vor fi publicate două volume care cuprind ideile esenţiale ale lui Korczak, idei care au revoluţionat concepţia asupra educaţiei: *Cum să iubeşti un copil* şi *Dreptul copilului la respect* (în traducerea lui Vasile Moga). În toamnă va fi publicată, de asemenea, cea mai cunoscută povestire pentru copii a lui Korczak, care a fost tradusă deja în mai mult de 20 de limbi: *Regele Maciuś Întîi* (în traducerea profesorului Constantin Geambaşu, Editura BCC Publishing).

În cadrul Anului omagial Janusz Korczak, Institutul Polonez pregăteşte şi o serie de evenimente dedicate tematicii drepturilor copilului. În câteva oraşe din România va fi prezentată expoziţia pentru copii „The Champion of Children. The story of Janusz Korczak”, care ilustrează, într-o manieră accesibilă, viaţa şi activitatea pedagogului polonez. La sfârşitul toamnei acestui an, dorim să organizăm, la Bucureşti, un seminar dedicat ideilor lui Korczak şi dezvoltării contemporane a drepturilor copilului.

■

Inspirații. Motivații. Realizări

Note biografice

Copilăria

Tatăl a fost figura centrală în copilăria grea a lui Henryk Goldszmit. Știm asta mai ales din volumul de *Memorii*, scris de Korczak în ghetoul din Varșovia.

Avocatul Józef Goldszmit a întârziat să declare nașterea fiului său, motiv pentru care data exactă a nașterii rămâne necunoscută. Tatăl lui Henryk era un om debordând de energie, care îl considera pe Henryk slab și neajutorat. De multe ori, bunica era cea care îi lua apărarea băiatului sensibil și introvertit.

Exercitând o imensă autoritate asupra lui Henryk și a surorii lui, tatăl lor inventa în același timp cele mai originale jocuri pentru copiii săi.

Cea mai dramatică experiență din copilăria și tinerețea lui Korczak a fost boala mentală cronică a tatălui. Mulți ani, Korczak s-a temut să nu se îmbolnăvească și să fie trimis într-o instituție psihiatrică, gând care îl umplea de panică.

Jurnalist și scriitor

Inițial, Henryk Goldszmit și-a scris textele, care erau umoristice, pentru bani. Cu timpul, a început să publice în reviste din ce în ce mai importante. Cu toate acestea, două trăsături ies în evidență de-a lungul unei lungi cariere jurnalistice: a fost mereu sensibil la suferința celor excluși și era de neoprit în încercarea de a găsi soluții eficiente de a-i ajuta.

Prima sa carte, *Copiii străzii*, a fost dedicată copiilor pe care astăzi i-am numi marginalizați. Câțiva ani mai târziu, a contrabalansat imaginea creată deja cu o carte intitulată *Copilul din salon*. Protagonistul, un tânăr de familie bună, încearcă să-și găsească un scop în viață ajutându-i pe ceilalți.

Următoarele volume publicate dovedesc faptul că lui Korczak îi plăcea să analizeze același subiect din mai multe perspective. A scris două materiale jurnalistice excelente, în care vorbește despre taberele de vară – unul, despre ce înseamnă să fii un băiat evreu, și altul – despre băieții polonezi. Totuși, ambele grupuri erau descrise mai degrabă prin prisma elementelor comune existente între ele decât prin ceea ce le diferenția.

Cartea *Cum să iubești un copil* scrisă de Korczak este o analiză multiaspectuală a educației și vieții unui copil – prin prisma casei părintești, a școlii-internat, a taberelor de vară și a orfelinatului. Astfel, el le oferă părinților, profesorilor și tutorilor posibilitatea de a învăța din experiența sa. În completarea acestui volum, Korczak a scris cartea *Dreptul copilului la respect*, în care formulează drepturile fundamentale ale copiilor.

Cât de greu este să respecți aceste drepturi, când tu însuți nu mai ești copil, o demonstrează eroul romanului *Când voi fi din nou mic*. Protagonistul își retrăiește copilăria, rămânând totodată conștient că este un om matur. Acest fapt ne permite să vedem dilemele băiatului dintr-o neobișnuită, dublă perspectivă – cea a inteligenței unui adult și a emoțiilor unui copil, spre care adulții – după cum scria Korczak – trebuie *să se întindă, ridicați în vârful degetelor, să tindă. Pentru a nu le jigni.*

Eroul din *Regele Maciuś I,* cea mai cunoscută carte a lui Korczak, luptă și el cu această dublă natură și încearcă să extragă din ea cele mai prețioase elemente. În calitate de rege al adulților, Maciuś poate lua decizii și introduce schimbări dictate de propriile emoții, care sunt cele ale unui copil...

Pentru Janusz Korczak, literatura nu a fost un domeniu al liberei exprimări. Scopul ei era mai curând acela de a conduce la formarea unor atitudini empatice, conștiente și responsabile, atât în cazul adulților, cât și în cel al copiilor.

Medic și militant

Korczak își verifica mereu opiniile în practică. Acest lucru l-a motivat să studieze medicina și, ulterior, să lucreze într-un spital pentru copii evrei. Implicarea sa în viața comunitară a constat în muncă benevolă în biblioteci sau ca supraveghetor în taberele pentru copiii săraci, care mai târziu aveau să ajungă protagoniștii cărților sale. Korczak știa că problemele cu care se confrunta fuseseră de multe ori rezolvate în străinătate. Prin urmare, a călătorit în Suedia, la Berlin, Paris și Londra, unde a vizitat spitale, școli și orfelinate, și a discutat cu specialiștii străini. Era capabil să muncească și să studieze în orice situație, chiar și în cele mai dificile. Cât a fost medic militar în timpul războiului ruso-japonez, a călătorit până în Manciuria, unde copiii localnici l-au învățat limba chineză. La fel, medic fiind, dar de această dată în spatele liniilor de front din Primul Război Mondial, a început să lucreze la următoarea carte – *Cum să iubești un copil.*

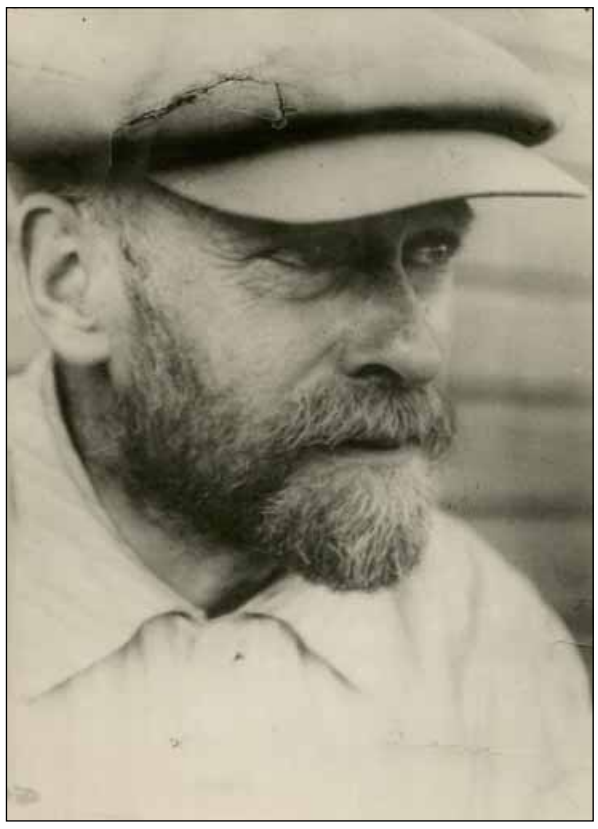

Începutul activității lui Korczak în cadrul Asociației Evreiești „Ajutor pentru Orfani” a reprezentat un moment de cotitură în viața sa. Odată ce a devenit din ce în ce mai implicat în activitățile asociației, campaniile sale ad-hoc au fost înlocuite de un stil de lucru educațional sistematic și pe termen lung. A fost coinițiator al proiectului construirii unui orfelinat – numit „Casa Orfanilor” – destinat copiilor de care se îngrijea asociația. Mai târziu, a devenit directorul orfelinatului, renunțând la munca din spital. Anterior, când se afla la Londra, luase greaua hotărâre de a nu-și construi niciodată o familie, pentru a se putea dedica în totalitate îngrijirii copiilor de la „Casa Orfanilor” și activității de susținere a drepturilor copilului – cum am spune astăzi.

La „Casa Orfanilor” și la „Casa Noastră”

Janusz Korczak își împărțea responsabilitățile de la „Casa Orfanilor” pentru copiii evrei cu Stefania Wilczyńska. S-a aflat alături și de Maria Falska, la conducerea orfelinatului „Casa Noastră”, instituție pentru copiii polonezi, susținută de Asociația „Casa Noastră”. Korczak le vedea nu numai ca pe niște instituții cu rol de îngrijire a copiilor orfani, dar și ca pe un fel de laborator care îi permitea să își pună în practică teoriile pedagogice și să studieze efectele lor. Credea cu tărie în independența și capacitatea de inițiativă a copiilor; avea încredere în înțelepciunea și intuiția lor etică și oferea credit total subiectivității lor. Ideile lui se înscriau pe linia așa-numitei „Mișcări a Noii Educații”, care se răspândise în toată lumea și care era urmărită îndeaproape și apreciată de către Korczak însuși.

Ideile lui Korczak au fost asimilate de copii în primul rând prin punerea lor în practică. Făcând parte din Tribunalul Copiilor, aceștia au ajuns să se convingă că ei nu trebuie doar să se supună legilor, ci că le pot și aplica, atât în relația cu prietenii, cât și cu adulții. Legile despre care aflau de la Korczak nu vizau recurgerea la amenințări și violență.

Copiii nou-veniți erau dați în grija cuiva din personalul Casei, a cărui sarcină era aceea de a-i familiariza cu regulile vieții în Casă. Ambele părți aveau de câștigat din aceasta – însoțitorii-îndrumători erau bucuroși de încrederea care li se acorda, iar copiii luați în grijă căpătau imediat senzația de siguranță în noul mediu creat. Sarcinile pe care copiii le primeau când erau de serviciu la bucătărie, băi și pe coridoare erau tratate cu respect. Asta se reflecta, printre altele, în atenția aparte pe care Korczak o dădea periilor și cârpelor de șters – acestea erau agățate într-un loc vizibil, lângă ușa dormitorului principal.

Existau diverse modalități de comunicare în scris: de la o cutie poștală improvizată pentru corespondența copiilor către educatori, un panou pe care erau afișate anunțuri, până la un ziar, care li se citea copiilor în fiecare săptămână. Primul an în care aceste reguli inovatoare de coexistență au fost introduse în comunitatea de copii a fost unul foarte dificil. Neobișnuiți cu noile condiții, copiii nu se simțeau în largul lor în noul mediu, stricând aparatura și utilitățile. În ceea ce privește Tribunalul Copiilor, în prima jumătate de an acesta a provocat mai degrabă haos decât ordine. De aceea, Korczak a decis să îl suspende temporar și să introducă necesarele modificări în modul lui de funcționare.

Când era pus în fața obstacolelor, Korczak nu renunța la principiile sale (de exemplu, nerecurgerea la forță), ci căuta soluții mai eficiente de a-și atinge idealurile sau obiectivele (introducerea instituției autoguvernării). Efectele au fost impresionante. După acel prim an, copiii și adulții au gândit un sistem care să le permită să conducă împreună „Casa Orfanilor” și să împartă responsabilitățile în mod solidar.

Korczak și noile media

Relația lui Korczak cu cinematografia, care devenise populară într-o perioadă în care el era pe punctul de a deveni adult, nu a fost prea strânsă. Iar asta, în ciuda faptului că el însuși, în particular, era un consumator avid de filme, care a scris despre utilizarea aparatului de filmat în cadrul urmăririi și observării copiilor și a anticipat răspândirea televiziunii (credea că va fi folosită în scopuri educaționale). Intenționa să facă și un film după una dintre cărțile sale, *Kajtuś Vrăjitorul*. Lipsa banilor l-a împiedicat însă să-și finalizeze proiectul.

Ziarele și radioul au fost noile mijloace de comunicare pe care Korczak le-a utilizat. Vedea în ele niște instrumente eficiente de popularizare și de realizare a eforturilor sale educaționale (la fel cum considera și activitatea sa literară). În același timp, era conștient de existența și potențialul – pe care-l valorifica – a ceea ce este cunoscut astăzi drept interactivitate. În munca sa pentru copii nu și-a dorit să fie un orator, ci un interlocutor; în loc să le țină discursuri, prefera să vorbească cu ei. Acest lucru este cel mai bine reflectat de „Mica Revistă”, publicație pentru care ar fi greu astăzi să găsim un corespondent. Numerele revistei erau constituite din scrisori ori frânturi de scrisori trimise de copii, precum și din răspunsuri la întrebările cititorilor. La început, Korczak și-a publicat în revistă și textele proprii.

După cum afirma Korczak însuși, „Mica Revistă” a fost fondată pentru a încuraja copiii să aibă încredere în ei și să scrie. În editorialul său, Korczak declara că revista va acționa în apărarea copiilor și că va veghea la tratamentul corect al acestora.

Rezultatele au depășit orice așteptări. De exemplu, în 1929 publicația avea peste 3 200 de colaboratori și era citită în întreaga Polonie. Mai mult decât un simplu ziar, „Mica Revistă” a fost un experiment și o încercare reușită de a porni un dialog autentic cu un număr foarte mare de copii și tineri.

Korczak a experimentat și cu radioul. Sub pseudonimul Bătrânul Doctor, și-a creat un stil propriu de a se adresa audienței tinere, care, probabil, valorifica experiența dobândită în anii numeroși în care le povestise basme copiilor. Era natural în vorbire, nu se grăbea și făcea pauze dese. Din nefericire, înregistrările emisiunilor sale radiofonice nu au supraviețuit războiului. Însă citind pasaje din cartea *Cum să iubești un copil*, ne putem face o idee despre calitățile sale de povestitor. În carte, Korczak evocă modul în care basmele sunt spuse de oamenii obișnuiți – cu răbdare și respect față de poveste, și față de capacitatea și imaginația ascultătorului. Și exact în acest mod își spunea poveștile la radio – de exemplu, *Cum am făcut scrob* sau *Un necaz, așa un mare necaz*. Deși erau povești simple, ele deveneau extraordinare pentru ascultători.

Totuși, câteodată folosea metode complet diferite, ca în cazul unei transmisii radiofonice realizate dintr-o tabără de vară, când a adunat o orchestră și 700 de voci de copii.

În anul 1936, în condițiile în care antisemitismul câștiga în amploare, Bătrânului Doctor nu i s-a mai permis să facă emisiuni. Doi ani mai târziu, s-a întors la radio, de unde

→

Despre gramatică

Aşadar, băieţi, spuneţi c-aţi învăţat gramatica? Şi mai spuneţi că gramatica este grea şi nefolositoare? Că a fost inventată ca să chinuiască copiii şi ei să capete note mici?

Iată, o să vă convingeţi îndată că nu este aşa, că aici sunt multe lucruri interesante şi frumoase. [...]

Să vorbim despre limbă, dar nu despre cea roşie, pe care o aveţi în gură, ci despre limba vorbită de oameni. Vă veţi mira foarte mult, când veţi afla că limba omenească, adică vorbirea, trăieşte, se hrăneşte, se îmbolnăveşte, face şi diferite „afaceri” – poate fi foarte săracă sau bogată.

Aşa că tot felul de călători inteligenţi au fost în ţări îndepărtate şi au observat că există oameni oarecum sălbatici, care au în vorbirea lor foarte puţine cuvinte, că limba lor este foarte săracă. Această limbă săracă are câteva substantive, doar scăunelele, oalele şi alte lucruri trebuie să aibă şi ele un nume, are şi câteva adjective, pentru că unele scăunele sunt mai mari, iar altele – mici, unele oale – cum sunt? curate, iar altele – cum? – murdare, mai are puţin dintr-una şi alta – şi gata. O limbă la fel de săracă, cum e şi cea a copiilor mici de la noi.

Cu cât e mai inteligent un popor, cu atât ştie mai multe lucruri, cu atât are cuvinte mai multe şi mai diferite – şi în fiecare an se tot nasc cuvinte, aşa cum şi vouă vi se nasc fraţi şi surori.

Aţi putea să-mi spuneţi cum s-a născut nu demult un cuvânt? De pildă: maşină. Cineva a inventat o căruţă care mergea fără cai; trebuia să i se dea un nume – şi au numit-o maşină. Tot aşa, până să inventeze tiparul, nu existau cuvinte precum: tipar, literă, zeţar, carte.

Să nu credeţi însă că se nasc numai substantive. Nu, se nasc şi adjective, şi alte părţi de vorbire. De exemplu, în limba polonă există două cuvinte: a plăcea şi a iubi. Îl iubim pe Dumnezeu, pe tata, o iubim pe mama, dar ne place un coleg, un căţel, apa cu suc. Ar fi mai bine, dacă ar exista un alt cuvânt pentru apa cu suc decât pentru coleg – şi probabil se va naşte el cândva: îl vor inventa oamenii – poate chiar unul dintre voi îl va inventa, ce ziceţi? Să luăm acum limba rusă: acolo există un singur cuvânt – lubit’ – şi se spune: „îl iubesc pe tata” şi „iubesc (*îmi place*) mierea”. Iar acum, un alt exemplu: ştiţi ce înseamnă curiozitate? Curiozitate înseamnă să-ţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala – şi se spune că o asemenea curiozitate duce spre iad. Dar există şi un alt fel de curiozitate: ce se întâmplă în lume, de unde apar diverse boli, ce exista odinioară, despre ce anume vorbesc cărţile – iar o astfel de curiozitate este primul pas spre înţelepciune, spre cunoaştere, spre perfecţiune. Uitaţi-vă: şi cea bună, şi cea rea poartă acelaşi nume: curiozitate. Şi aici limba rusă este mai bogată, pentru că are două cuvinte: „curios” şi „iscoditor”. Poate peste doi ani, sau poate peste douăzeci, limba polonă va da naştere unui nou cuvânt pentru curiozitatea cea bună – şi totul va fi în ordine. (Din romanul *Copilul din salon,* 1906)

Şcoala

Se tipăresc multe cărţi despre şcoală, dar numai pentru adulţi; nu sunt cărţi despre şcoală pentru elevi. E foarte ciudat. Căci elevul petrece atâtea ore la şcoală, se gândeşte atât de mult la ea, atâta bucurie şi tristeţe găseşte în ea.

Dacă se discută sincer cu un elev, întotdeauna acesta se plânge că o materie e prea grea, că îl supără un coleg, că un profesor e prea sever, că i se cere prea mult, că sunt multe şi felurite griji, dar prea puţine distracţii. Dar când este întrebat dacă preferă să rămână acasă, răspunde: – Vreau la şcoală.

Korczak – scrieri pentru copii

Se bucură dacă profesorul nu a venit la ore, că au putut pleca acasă mai devreme, îi plac sărbătorile, dar vrea să fie elev.

Mi s-a întâmplat să fiu nevoit să conving un băiat că e mai bine să înveţe acasă:

- Ştii, eşti firav, o să-ţi fie greu să te scoli devreme. Vei putea rămâne mai mult timp în pat. Ai să răceşti şi ai să tuşeşti, iar la şcoală trebuie să mergi şi pe ploaie, şi pe ger. La şcoală trebuie să stai liniştit cinci ore, acasă poţi să te joci mai mult şi să te plimbi prin grădină. Dacă te doare capul, poţi să nu-ţi faci temele şi nu se vor mânia. Merge greu cu învăţătura. Colegii se iau de tine şi te necăjesc.

Băiatul ascultă, ascultă, şi în sfârşit spune: – Nu-i nimic: vreau la şcoală.

De ce? De ce şcoala e plăcută şi trebuincioasă?

Acasă toţi se gândesc şi se ocupă de tot felul de lucruri, acasă încăperile şi ustensilele sunt pentru toţi; şcoala se gândeşte numai la elev: fiecare sală, fiecare bancă, fiecare colţişor este destinat elevului. Tot timpul petrecut de un profesor la şcoală este destinat elevului. Nu se aude nimic supărător, cum ar fi: – N-am timp. Nu ştiu. Lasă-mă-n pace. Nu mă bate la cap. Eşti prea mic.

Pe de altă parte, şcoala pune în ordine ziua; se ştie ce va fi, încotro trebuie mers, ce trebuie făcut. Există un plan: fiecare oră este destinată unui anumit lucru. Nu e plictisitor, uneori e chiar nevoie să te grăbeşti. (Din volumul *Regulile vieţii,* 1930)

Bogat – sărac

Există chiar oameni maturi care cred că nişte copii n-ar trebui să ştie despre bani şi că acestora banii nu le sunt necesari. Vor afla despre bani când vor creşte şi, primind totul de la părinţi, cumpără lucruri de prisos, pe care doar le strică.

De obicei banii se dau doar din când în când, drept răsplată, şi doar atunci când tata sau mama sunt bine dispuşi. Foarte arareori părinţii stabilesc o sumă pe care o dau săptămânal copilului, spunându-i: – Cumpără-ţi ce vrei. Doar o dată un tată dădea 50 de groşi în fiecare săptămână. Spunea: – Dacă n-ai să fii cuminte sau ai să iei o notă proastă la şcoală, tot ai să primeşti 50 de groşi pentru micile tale cheltuieli. Vreau să înveţi să cheltuieşti banii.

Aşa este: trebuie să ştii să câştigi bani, dar şi să-i cheltuieşti. Am cunoscut unii care, cum au nişte bani, trebuie să-i cheltuiască imediat pe cine ştie ce. Unii mai şi împrumută fără să se gândească să-i dea înapoi. Uneori cei vârstnici sunt uşuratici, iar cei mai tineri mai cu băgare de seamă.

De zece ani conduc o casă de împrumut şi, dacă se va dovedi că cei tineri vor să citească cărţi despre aşa ceva, voi scrie o carte despre cum cel care împrumută dă înapoi şi pe ce cheltuieşte banii, sau dacă-i economiseşte, dacă-i pune deoparte ca să cumpere ceva ce costă scump, de exemplu patine, un ceas, o bicicletă sau un dar pentru tata şi mama.

Am cunoscut un băiat care strânsese bani pentru fotbal şi sandale timp de jumătate de an, şi apoi i-a dat mamei lui 12 zloţi, pentru că aceasta se îmbolnăvise.

Multe necazuri au cei săraci la şcoală, pentru că până şi şcolile gratuite costă mulţi bani. E bine pentru copilul căruia la începutul anului părinţii îi cumpără toate cărţile şi caietele de care are nevoie, şi pantofi de gimnastică, şi servietă – şi care plătesc bucuroşi pentru învăţătura lui. Căci este neplăcut să ceri, dacă părinţii nu au. Unul smulge paginile unui caiet, iar un caiet pătat îl aruncă, şi nici măcar nu ştie cineva; nu-i pasă că a pierdut un creion. Altul însă scrie cu litere mici, să-i ajungă caietul mai multă vreme.

Sunt unii care au camera lor sau măcar o măsuţă cu un sertar cu cheie, sau o poliţă a lor. Pot să-şi facă temele în linişte. Sunt alţii care, cu mâna îngheţată, la o lumină slabă, pe o măsuţă care se clatină, scriu cu o peniţă proastă, cu o cerneală ce abia se vede, pe o hârtie ieftină, proastă. Nu fiecare a mâncat de dimineaţă, înainte să plece la şcoală. Poate că unora nici nu le e foame, pentru că s-au obişnuit, dar sunt obosiţi, somnoroşi şi îi doare capul. Uneori câte unul are de toate, dar nu învaţă cu tragere de inimă, altul vrea să înveţe, iar părinţii îi spun că-i ajunge ce-a învăţat, că e vremea să-nceapă să muncească, să câştige nişte bani. Multă vreme am crezut că toţi elevii vor să fie mai mari; tocmai m-am convins că nu este aşa. Iar dacă vor să fie mari, o fac pentru ca să poată câştiga bani şi să-şi ajute părinţii, pentru a-i uşura traiul mamei.

Se spune: Sărac, sărman, sărăntoc, fără avere, înstărit, bogătaş, magnat. Prisosul şi lipsa au grade foarte diferite. Dar oamenii mai pot fi împărţiţi şi altfel: în cei care au atât cât au nevoie, şi cei care cheltuiesc mai mult decât câştigă. Un tată poate câştiga 10 zloţi pe zi şi familia lui trăieşte mulţumitor, iar alţii pot fi nefericiţi, deşi cheltuiesc 50 de zloţi pentru copii. Nişte părinţi pot fi săraci, dar veseli, şi pot vorbi despre lucruri plăcute, pot fi avuţi, dar nervoşi, iritaţi, supăraţi şi agasaţi. La fel cum unul capătă 5 groşi pentru bomboane şi rareori merge la film, iar altuia nu-i ajunge nici măcar un zlot şi se gândeşte de unde să ia mai mult.

Poate de aceea adulţii nu întotdeauna sunt dispuşi să se justifice, pentru că se gândesc că este prea greu şi cei tineri nu pot înţelege.

Greşesc. Copilul vrea să ştie şi are dreptul să ştie, căci o supărare a părinţilor îl doare uneori chiar mai mult. De altfel, în familiile sărace copiii ştiu de ce o dată pe masă e un prânz întreg, iar altă dată e doar pâine şi un ceai cu puţin zahăr, ştiu cât costă o pingea şi o şapcă nouă. Ştiu că este mai bine când tatăl câştigă chiar mai puţin, dar câştigul e sigur. Căci cel mai trist este atunci când o dată se poate câştiga chiar mai mult, iar apoi multă vreme nimic-nimic şi iar nimic. A rămâne fără slujbă este o mare nenorocire. (Din volumul *Regulile vieţii*, 1930**)**

Traducere din polonă de **Luiza SĂVESCU**

■

→

avea să se adreseze audienţei în primele zile ale lui septembrie 1939, imediat după izbucnirea războiului.

Evreu şi polonez. Un om

Henryk Goldszmit/Janusz Korczak, care se considera şi polonez şi evreu, avea o dublă identitate, evreiască şi poloneză. Într-o anumită măsură, şi-a moştenit identitatea de la bunic şi de la tată, care s-a asigurat că fiul deprinde obiceiurile religiei catolice, care era majoritară. Limba maternă a lui Henryk Godszmit era polona. S-a decis să studieze ebraica în anii ’30, iar cunoştinţele sale de limbă idiş, vorbită de majoritatea evreilor din Polonia, se limitau la câteva expresii, pe care, probabil, le învăţase de la copii.

În calitate de medic, profesor, educator şi activist social, îşi împărţea timpul şi eforturile între comunităţile evreieşti şi poloneze, reuşind astfel să creeze o anumită legătură între ele. Dar a publicat în special în polonă – textele scrise pentru cititori în limbile idiş şi ebraică constituie doar o mică parte din scrierile sale.

Componenta evreiască a identităţii lui Korczak a devenit importantă pentru el în anii ’30. În perioada aceea, el trecea printr-o criză, atât personală, cât şi profesională. A depăşit însă criza, în bună parte mulţumită celor două călătorii efectuate în Palestina. În toamna lui 1939 intenţiona să plece din nou în Palestina, însă izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial l-a făcut să renunţe.

În timpul războiului, soarta lui Korczak şi a copiilor şi educatorilor de la „Casa Orfanilor” a fost decisă de originea lor evreiască. Condamnaţi la moarte de naziști, au fost forţaţi să se mute în ghetoul Varşoviei. Apoi, în timpul unei masive lichidări a ghetoului, au fost trimişi în lagărul de exterminare de la Treblinka.

Pentru Korczak, mult mai importante decât diferenţele de naţionalitate sau de religie au fost întotdeauna lucrurile pe care oamenii le aveau în comun – solidaritatea cu celălalt şi asumarea responsabilităţii pentru soarta lui. Şi-a exprimat această convingere în mai multe rânduri, inclusiv în *Memorii*, cartea scrisă în ghetou, ale cărei ultime cuvinte sună astfel:

Ud florile. Capul meu chel la fereastră. Ce ţintă grozavă.

Are o puşcă. De ce stă şi priveşte calm în continuare?

Niciun ordin.

Şi poate era în viaţa civilă un profesor de ţară, poate un notar, un măturător de străzi în Leipzig, un chelner în Köln?

Ce-ar face dacă aş da din cap? Mi-ar face un semn prietenos cu mâna?

Poate nici nu ştie că lucrurile sunt aşa cum sunt?

A putut ajunge abia ieri, de departe ...

Traducere de **Roxana DĂNĂILĂ**
şi **Luiza SĂVESCU**

■

O legătură vie

Leszek Żuliński

Instituţia Avocatului Copilului a fost înfiinţată în Polonia în temeiul Legii din 6 ianuarie 2000. În lume funcţionează deja câteva zeci de instituţii de acest tip. Dar în diferite ţări există şi alte organisme înrudite. Numeroase sunt şi organizaţiile internaţionale care derulează programe, asigură ocrotirea, realizează monitorizarea şi efectuează cercetări legate de problematica drepturilor copilului şi orice tip de diseminare a ideilor despre care vorbim aici. Cea mai cunoscută este UNICEF, adică Fondul Internaţional al Naţiunilor Unite pentru Urgenţele Copiilor (înfiinţat de ONU încă din anul 1946, la iniţiativa polonezului Ludwik Rajchman), care se preocupă în principal de condiţiile de viaţă ale copiilor din întreaga lume, legate în special de alimentaţie, sănătate, învăţământ, educaţie... Faptul că în 1989, pentru activitatea sa, UNICEF a primit Premiul Nobel pentru Pace demonstrează cât de mare importanţă internaţională a început să acorde societatea drepturilor copilului. În acelaşi an, 1989, ONU a proclamat Convenţia cu privire la Drepturile Copilului, document internaţional elaborat din iniţiativă poloneză, pe baza ideilor lui Janusz Korczak.

Acest fapt ne autorizează să afirmăm că, după 1945, în întreaga „lume civilizată” s-a produs o cotitură radicală, tradusă în fapte, în conştiinţa juridică, pedagogică şi educaţională (inclusiv în cea a părinţilor), care creează noi reguli de coexistenţă a „societăţii adulţilor” şi a „societăţii celor aflaţi în creştere”. Desigur, putem deplânge faptul că mai avem încă mult până la maturitatea deplină a acestui nou *consensus*, şi mai ales până la pătrunderea sa în toate colţurile şi culturile Pământului. Cu toate acestea, cezura ultimului război mondial a adus o „revoluţie copernicană” în acest domeniu atât de important.

Ne stă pe buze întrebarea: în ce măsură viaţa, activitatea şi moartea cumplită a lui Janusz Korczak au contribuit la transformările semnalate mai sus? Desigur, nu este ceva comensurabil, dacă însă formulăm altfel întrebarea – oare dacă nu ar fi existat Korczak, s-ar fi întâmplat la fel? –, concluzia este mai simplă: Bătrânul Doctor a fost pionierul acelor schimbări, „legătura vie” dintre indicatorul individual şi calea pe care au păşit alţii. A scris reţeta, a arătat metoda, a dat exemplul, încât a trebuit să mişte inimile şi „să tulbure vechile concepţii”. Fenomenul pedagogic-educaţional al lui Korczak rezultă dintr-o „revoluţie” fundamentală: copilul să nu mai fie tratat ca un obiect, în mod impersonal, iar libertatea sa să nu mai fie subordonată autorităţii absolute a adulţilor. În anul 1966, Igor Newerly, fostul secretar al lui Janusz Korczak şi redactor al revistei *Mica Revistă* (pe care a fondat-o Korczak), a publicat o carte intitulată *Legătura vie* (*Żywe wiązanie*). În cuprinsul acesteia apar numeroase detalii legate de viaţa şi personalitatea Bătrânului Doctor; acolo vom găsi şi toate aceste „legături vii”, care au unit biografia, activitatea şi concepţiile acestuia privind educaţia. Astăzi numim o asemenea operă: coerentă, complementară, novatoare, temerară şi vizionară.

În cartea sa, Newerly scrie astfel despre programul lui Korczak: „Principiul de bază al medicinei – în primul rând, să nu faci rău – trebuie să fie obligatoriu în educaţie. Deplinătatea unei copilării sănătoase, senine – este ea, oare, posibilă fără egalitatea în drepturi a copilului? Fără debarasarea de relaţia interesată cu acesta, care, de fapt, nu se deosebeşte de relaţia unui crescător de păsări? Pe de altă parte însă, scopul educaţiei este trezirea şi consolidarea voinţei de a se autoeduca, arta de a transfera ceea ce este conştient, în inconştient [...], iar acesta este un proces prea subtil şi dificil, pentru care nu sunt suficiente voinţa activă a educatorului şi pasivitatea copiilor. Trebuie căutate nişte forme naturale de a colabora cu aceştia, de a simţi împreună”.

În aceasta rezidă, probabil, chintesenţa concepţiei lui Korczak. Desigur, Doctorul a tradus-o în acţiuni practice, a conturat o întreagă metodologie a „educaţiei în grup” şi a avut pentru aceasta – în condiţiile modeste, antebelice – în casele de orfani pe care le-a condus, un teren excelent pentru realizarea proiectelor sale. A creat un întreg sistem de formare a caracterelor şi atitudinilor, adaptat în mod ideal la mentalitatea copilului, sistem care a eliberat maturitatea de imaturitate şi responsabilitatea de infantilism. Probabil că cel din urmă aspect şi-a găsit expresia cea mai frumoasă în operele literare ale lui Korczak, în protagoniştii săi, precum Regele Maciuś Întâi, care au putut şi au ştiut să-şi împlinească copilăria într-o lume a adulţilor.

Să facem însă un salt de câteva zeci de ani în viitor – în vremurile şi realităţile noastre. Legea privind Avocatul Copilului, menţionată anterior, stipulează în Art. 3 că Avocatul „întreprinde acţiuni având drept scop asigurarea dezvoltării complete şi armonioase a copilului, cu respectarea demnităţii şi subiectivităţii acestuia, acţionează în beneficiul apărării drepturilor copilului, în special a dreptului la viaţă şi la ocrotirea sănătăţii, dreptului la educaţie în cadrul familiei, dreptului la condiţii sociale acceptabile, a dreptului la învăţătură, precum şi că acesta întreprinde acţiuni cu scopul de a proteja copilul împotriva violenţei, cruzimii, exploatării, demoralizării, neglijării, precum şi împotriva altor rele tratamente” şi că „înconjoară copiii cu dizabilităţi cu deosebită grijă şi solicitudine”, pe lângă aceasta „face cunoscute drepturile copilului şi metodele de apărare a acestora”.

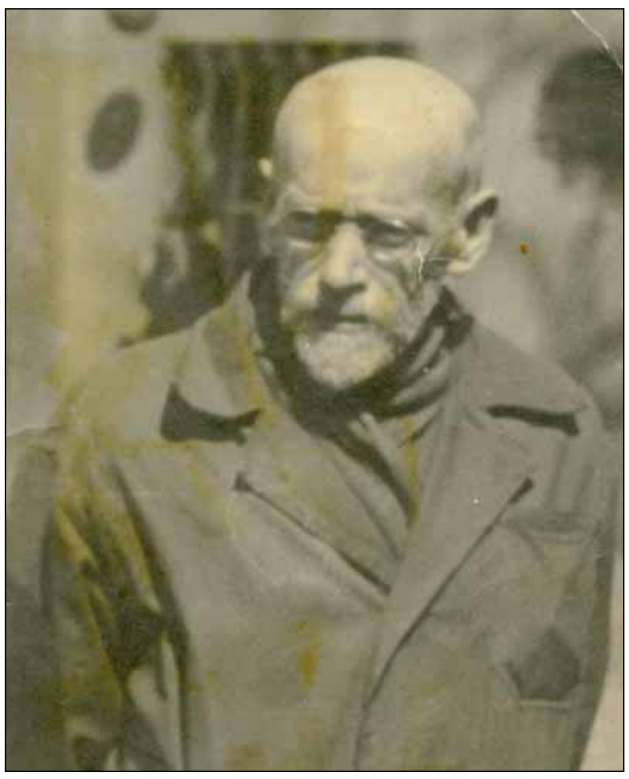

Actul normativ specifică aspectele juridice ale acestei activităţi şi coordonarea ei cu administraţia şi oficiile guvernamentale. El instituie legea! Legea, care trebuie să ocrotească copiii şi să le asigure dezvoltarea. Legea, care include copiii în categoria cetăţenilor! Deosebit de importante sunt cuvintele referitoare la respectarea demnităţii şi subiectivităţii copilului. În ambele noţiuni este conţinut principalul ideal al epocii de după Korczak. A fost nevoie să treacă multe sute de ani pentru ca să ajungă să se bucure copiii de egalitate în drepturi, să nu mai fie privaţi de drepturi, inclusiv de acela care impune o autoritate părintească prost înţeleasă, considerată cândva drept firească şi omnipotentă.

Desigur, realitatea nu arată atât de frumos cum ar dori creatorii acestei legi şi ai oricăror altora. Acest proces este *in statu nascendi*. În această clipă trebuie însă să producă schimbări în inima, mintea şi atitudinea obişnuită a oamenilor – nu în reglementările juridice, care există deja. Iar evoluţia acestui proces se măsoară nu în ani, ci în generaţii. Situaţia se configurează optimist în macroregiunea euroamericană, totuşi „pământuri necucerite” alungă mereu somnul din pleoape în această privinţă. Drumul este, prin urmare, lung, îndepărtat...

Convenţia ONU cu privire la Drepturile Copilului a fost semnată până în prezent de aproape două sute de state. Convenţia defineşte drepturile copilului, împărţindu-le în patru categorii: personale, sociale, culturale şi politice, prin urmare, codifică destul de detaliat sfera „libertăţii de” şi a „eliberării de” a celor mai tineri cetăţeni ai lumii. Lumea însă – aşa cum se întâmplă – are în permanenţă probleme mai importante pe cap şi în multe dintre zonele sale uită pentru ce a semnat sau nici nu are intenţia să semneze.

În prezent, în Polonia, Avocatul Copilului se află la al patrulea mandat. De la 25 iulie 2008, în fruntea instituţiei se găseşte Marek Michalak, ai cărui predecesori au fost Marek Piechowiak, Paweł Jaros şi Ewa Sowińska. Realizările instituţiei Avocatului sunt numeroase şi diverse, este de ajuns să spunem că în cursul celor 11 ani de existenţă au fost lansate multe iniţiative noi, au fost coordonate numeroase idei, acţiuni şi activităţi, iar instituţia a jucat un rol important în privinţa popularizării drepturilor copilului. Din acest punct de vedere avem o situaţie cu certitudine exemplară, lucru deosebit de frumos şi de important în patria lui Janusz Korczak. „Legăturile vii” dintre intenţii, idei, iniţiative şi eforturi concrete încep să funcţioneze bine.

În Biroul Avocatului Copilului lucrează câteva colective de experţi, care se ocupă, printre altele, de următoarele probleme şi aspecte: dreptul copilului la îngrijire medicală, dreptul la ajutor social şi sprijin din partea familiei, autoritatea părinţilor şi contactele cu părinţii, violenţa fizică, psihică şi sexuală, familii adoptive şi adopţie, neglijarea copilului, pensii alimentare, violenţa în media, neadaptarea cerinţelor educaţionale la capacităţile psihofizice ale elevului şi dificultăţile şcolilor în înţelegerea recomandărilor cabinetelor de psihopedagogie, recrutarea pentru şcolile generale şi gimnazii, accesul copiilor la educaţia preşcolară, dificultăţile părinţilor şi ale şcolii în materie de comportament faţă de elevii afectaţi de ADHD, înregistrările în statutele şcolilor, transportul copiilor la şcoală şi grădiniţă, drepturile copiilor cu inabilităţi, încălcarea drepturilor copilului în centrele de îngrijire şi educaţie şi în cele de educaţie şi resocializare, problemele copiilor străini aflaţi pe teritoriul Poloniei, precum şi problemele copiilor polonezi aflaţi dincolo de graniţele ţării. După cum se vede, o listă lungă, care nu este nici măcar completă.

Într-unul dintre discursurile sale, ministrul Marek Michalak afirma: „Copilul are o demnitate intransferabilă şi drepturi umane, cetăţeneşti, sociale, înscrise în Convenţia privind Drepturile Copilului, în Constituţia Republicii Polone, în Codul familiei şi al tutelei şi în alte acte normative. Are, de asemenea, drepturi specifice: dreptul la dezvoltare, la respectul pentru efortul lui de copil, la lucruri copilăreşti, la plâns şi la greşeli, la necunoaştere. Are dreptul la iubire, îngrijire, ocrotire şi ajutor. Cu cât este mai mic copilul care are aceste drepturi, cu atât mai mari sunt ele”.

Cred că, dacă Janusz Korczak ar trăi astăzi, ar aplauda aceste cuvinte. Şi ar privi fără să-i vină să creadă la ceea ce s-a înfăptuit, deşi noi trebuie să cerem mereu mai mult, tot mai mult, căci lista „aspectelor care trebuie îmbunătăţite” este în continuare lungă.

Traducere din limba polonă de **Luiza SĂVESCU**

Leszek ŻULIŃSKI (n. 1949) – jurnalist, critic literar, poet. A studiat Filologie polonă la Universitatea din Varşovia. A publicat în reviste precum *Aici şi Acum*, *Cultura*, *Noutăţi culturale*, a fost secretar de redacţie al revistei *Literatura* (1987- 1994). A colaborat cu numeroase alte publicaţii culturale şi literare poloneze. Membru al Uniunii Literaţilor şi al Asociaţiei Ziariştilor din Polonia, este autorul mai multor volume de critică literară şi poezie, fiind distins cu numeroase premii.

Supliment realizat de revista Contrafort, cu sprijinul

Coordonatori: Luiza Săvescu (Institutul Polonez din Bucureşti), Vasile Gârneţ (Revista *Contrafort*)
Concepţie grafică: Vitalie Stelea
Corectură: Aleutina Saragia
Fotografii: Muzeul de Istorie al oraşului Varşovia

Emil Hakl – un „optzecist” de pe Vltava

Prozatorul şi poetul Emil Hakl (cu numele său adevărat Jan Benes) s-a născut la Praga, pe 25 martie 1958. A absolvit Conservatorul „Jaroslav Jezek”, după care a fost angajat în diverse servicii. În anii ‘90 a lucrat la o agenţie de publicitate, iar în 2001 a devenit redactor la revista literară *Tvar*. La sfârşitul anilor ‘80 a fondat asociaţia literară informală *Moderni analfabet (Analfabetul modern),* pentru ca mai târziu să colaboreze cu asociaţiile *Pant Klub (Clubul celor ieşiţi din balamale)* şi *Literarni i kulturni Klub 8*. Este laureat al Premiului Josef Skvorecky. Locuieşte la Praga.

Nu se întâmplă prea des ca un scriitor – chiar şi unul modest – să-şi repudieze o carte de succes. Dar este exact ceea ce a făcut romancierul ceh Emil Hakl în decursul câtorva minute, şezând la o cafea într-un local din Zizkov.

Atunci când a fost rugat să-şi descrie cel mai apreciat roman al său, *Despre copii şi părinţi,* care a câştigat *Premiul Magnesia Litera,* pentru ca ulterior să fie tradus în patru limbi şi adaptat într-un film de Vladimir Michalek, acest romancier reticent a schiţat un zâmbet crispat ce părea în acelaşi timp strengăresc şi plictisit de lume. *„Această carte e un blestem pentru mine! Da, din nefericire, e cartea mea de succes, tradusă deja în engleză, germană, poloneză şi spaniolă. Doamne fereşte! De ce doar această carte?”*

Această „singularitate editorială” este al doilea roman al autorului dintr-o serie de şapte volume, ce include şi culegeri de proză scurtă şi poezie. Atitudinea lui Emil Hakl faţă de romanul *Despre copii şi părinţi* aminteşte de povestea clasică a scriitorului care descoperă aurul o dată în viaţă. Dar în timp ce continua să-şi descrie procesul de elaborare a romanului respectiv, a devenit evident că relaţia de iubire şi ură a autorului faţă de propria creaţie este mai mult decât o poveste nefericită.

În 2001, un prieten şi coleg scriitor i-a propus să citească un roman scurt ce consta dintr-un dialog pe care acesta îl imaginase chiar cu el, cu Hakl. Atunci când a fost rugat să-şi exprime părerea, Hakl a fost foarte brutal în sinceritatea lui. *„I-am spus că nu e un dialog, ci propriul său monolog. El mi-a sugerat să-l scriu mai bine, dacă mă cred în stare.”*

Şi Emil Hakl exact asta a făcut. Aplicând modelul unui roman bazat pe dialog, a scris cartea *Despre copii şi părinţi* pe parcursul a şase luni. A ales ca subiect o discuţie dintr-un *pub*, avută cu tatăl său, un microbiolog care a fost martor al ororilor celui de-al Doilea Război Mondial în Croaţia şi îşi manifestă felul său de a nu uita trecutul printr-o pasiune ciudată pentru modelele rare ale unor avioane de vânătoare.

Lansarea cărţii i-a asigurat imediat lui Emil Hakl statutul unuia dintre cei mai importanţi romancieri cehi contemporani. Însă prietenul său nu a fost prea încântat de succesul subit al lui Hakl. *„Această situaţie a pus capăt prieteniei noastre. El refuză să mai vorbească cu mine, spunând că i-am furat ideea... şi are dreptate!”*

Romanul *Despre copii şi părinţi* a fost publicat în engleză în 2008, la editura Twisted Spoon Press din Praga, iar traducerea, semnată de Marek Tomin, s-a bucurat de un succes similar versiunii originale. Scriind pentru *The Independent*, criticul Boyd Tonkin a calificat acest roman ca *„un roman absolut încântător, cu o scriitură aparent tumultuoasă, dar cu profunzimi melancolice”*.

Howard Sidenberg, un reprezentant al editurii Twisted Spoon Press, află forţa de atracţie a cărţii în stilul ei narativ, unul spumos şi cu caracteristici asociative: *„Am citit cartea în momentul apariţiei şi mi-a plăcut... foarte mult. În general, realitatea*

cotidiană este prezentă în roman mai ales prin anecdoticul ei, iar elementul absurd al vieţii este relevat prin dialoguri, prin expresii comune, într-un text de o mare fluiditate. După cum probabil ştiţi din experienţă, o vizită obişnuită într-un pub devine un exerciţiu de asociaţii libere, care se întinde pe parcursul unor ore întregi.”

O mare parte din ceea ce se întâmplă în roman este marcată de astfel de asociaţii libere, născute într-o după-amiază halucinantă, în timpul unei conversaţii dintre Honza Benes, trecut de patruzeci, şi tatăl său în vârstă de 71 de ani. Temele de discuţie variază de la femei la avioane, de la cel de-al Doilea Război Mondial la microbiologie sau la reţete de cocktailuri precum cel numit *Ciocanul Roşu* – o licoare incendiară formată din rom, lichior de cireşe şi vin de fructe, „cu un adaos de rachiu Francovka”. *„Da, da, chiar şi cocktailurile sunt adevărate”,* a mărturisit Emil Hakl. *„Anii ‘80 erau o perioadă nebună. Nu mai ştiu cum de-am reuşit să supravieţuim!”*

Trecutul unui scriitor

Emil Hakl a început să scrie poezie încă din copilărie. Împreună cu colegii săi de şcoală au organizat o grupare literară, pe care au numit-o „8”, visând cu toţii să devină poeţi celebri. Anume acest vis l-a făcut pe Benes să-şi ia un pseudonim, crezând că toţi marii poeţi poartă nume inventate. Autorul a semnat culegerile sale de poezie în 1991 şi 2001, mai tipărind în tinereţe numeroase samizdat-uri şi cărţi în underground. Deşi îl citează pe poetul american Robert Creeley ca pe una dintre sursele sale de inspiraţie, din 1998 s-a dedicat în totalitate prozei.

„M-am plictisit de poezie, pentru că e mai degrabă pentru tineri. Oamenii în vârstă nu pot să scrie poezie, aşa că am început să scriu povestiri”, declară Hakl.

Deşi iniţial şi-a luat drept model literatura americană, scriitorul şi-a manifestat interesul şi faţă de tradiţia literară central-europeană, în special cea poloneză şi cea maghiară. Emil Hakl afirmă că *„Literatura cehă nu există, fiindcă ea s-a aflat mereu în strânsă legătură cu alte culturi”,* iar apartenenţa etnică a acestui scriitor – cu o mamă cehă şi un tată croat – pare să justifice această convingere. Totuşi, cultura cehă a influenţat în mod decisiv scriitura lui Emil Hakl, după cum constată autorul însuşi: *„Aş dori ca publicul cititor să-mi considere lucrările ca fiind mai degrabă europene decât aparţinând exclusiv literaturii cehe, dar nu pot să neg specificul ceh al scrisului meu.”*

Orice scriitor ceh care, precum Emil Hakl, a trăit în perioada comunismului, are o conştiinţă acută a istoriei. Scriitorii care se confruntau cu regimul comunist deveneau victimele unei crude neşanse istorice – promisiunea unui duşman comun şi garanţia martiriului imediat în condiţiile unui regim tiranic. Privind retrospectiv la perioada sa de formare ca cititor şi scriitor, Hakl deplânge schimbările profunde care au afectat Republica Cehă în anii comunismului, punctând în acelaşi timp unele provocări cu care se confruntă toţi scriitorii, chiar şi cei neangajaţi politic: *„Să-ţi descrii mediul în care trăieşti şi să apreciezi dacă este sau nu tiranic, iată o abordare ce oferă un filon literar promiţător. Cred că literatura cehă (cea neoficială) a câştigat un anumit statut datorită faptului că a fost interzisă în perioada comunistă şi din acest motiv publicul o considera în mod automat mai interesantă”.*

În pofida faptului că regimul trecut era unul opresiv, Hakl afirmă că epoca respectivă făcea necesar şi producea adesea un anume tip de intelectual, care a devenit o raritate în societatea cehă de azi, pe care Hakl o califică drept „slabă”. El oferă exemplul scriitorului Bohumil Hrabal: opera acestuia se bucură de un succes internaţional, stilul său, bazat pe speculaţii intelectuale, i-a influenţat în mare măsură pe scriitorii cehi contemporani. Orice autor a cărui scriitură derivă direct din experienţa personală este considerat drept un continuator al „modelului Hrabal”.

„Ar fi un truism să o spun, dar Hrabal e unul dintre cei mai importanţi reprezentanţi ai literaturii cehe, precum şi o personalitate foarte complexă. Hrabal a fost original, dar există cu certitudine o linie de continuitate, susţinută de autorii care preferă să scrie despre lumea din care fac parte şi despre oamenii din jurul lor.”

Viitorul literaturii

Chiar dacă a devenit un scriitor de succes, Emil Hakl nu şi-a părăsit serviciul în care era angajat. Din nefericire, ceea ce el numeşte „mâna crizei financiare” nu-i cruţă nici pe intelectuali. Revista *Time In*, pe care a editat-o până nu demult, a fost nevoită să-şi înceteze apariţia odată cu începutul crizei financiare. Autorul se află în căutarea unei noi slujbe, dar profită de timpul liber pentru a se dedica scrisului. În prezent lucrează asupra unui roman în centrul căruia se află un personaj în vârstă de 50 de ani – *„nu sunt eu acela!”* – şi viziunile sale asupra lumii, şi pregăteşte scenariul unui nou film în colaborare cu Vladimir Michalek.

La sfârşitul interviului nostru, l-am rugat pe Emil Hakl să vorbească despre starea literaturii în secolul 21. „Înalta responsabilitate”, după cum s-a exprimat autorul, de a aborda o astfel de problemă îl făcu să devină tăcut şi trist. După ce s-a uitat timp de un minut la ceaşca cu capucino din care băuse, îşi învinse până la urmă timiditatea şi modestia ce dominase conversaţia noastră şi declară cu fermitate:

„Astăzi, literatura îşi pierde valoarea şi cred că e un fenomen firesc. Sper că peste cinci sau zece ani literatura îşi va recâştiga rolul ce i se cuvine în societate. Va fi sfârşitul perioadei în care oamenii credeau că literatura prezintă idei măreţe. Fiecare carte conţine adevărul autorului său şi acest lucru e suficient.”

Despre copii şi părinţi de Emil Hakl – comentariu:

„În Europa, o plimbare obişnuită devine o experienţă culturală cu valenţe aproape mistice. Această activitate îmbină exerciţiul fizic cu meditaţia, tăcerea interioară cu tumultul lumii. Inspirându-se din romanul Ulise *al lui Joyce şi din fluxul de asociaţii libere şi anecdotic al lui Hrabal, romanul* Despre copii şi părinţi *descrie o plimbare prin Praga a unui tată şi a unui fiu, pe parcursul căreia, în ambianţa* pub*urilor şi barurilor în care poposesc, vieţile lor personale sunt dezvăluite într-o strânsă legătură cu ultimii 60 de ani de istorie zbuciumată ce le-a marcat patria. „Istoria intimă” a unor indivizi este prezentată ca parte inseparabilă a istoriei universale ce se desfăşoară pe arena lumii: familiile îşi pierd rădăcinile, relaţiile se deteriorează, slujbele se obţin şi la fel de repede se pierd, dar viaţa continuă. Geniul lui Emil Hakl constă în abilitatea sa de a face să fuzioneze dualităţile într-un dialog de o cursivitate deosebită.*

Tatăl îi spune fiului: „Nimic nu e nou în această lume de mai mult de două milioane de ani, toate sunt doar variaţiuni ale aceluiaşi model imprimat în carbon, hidrogen, heliu şi azot.”

Afirmaţia respectivă provoacă o întrebare firească: deşi Praga a supravieţuit unor diverse regimuri politice, unor războaie, puciuri şi revoluţii pe durata unui singur secol, oare ce s-a schimbat cu adevărat? La nivel personal, aceleaşi greşeli sunt repetate din nou şi din nou, într-o reprezentaţie grotescă fără sfârşit.”

După „The Prague Post”, ianuarie 2009
Traducere şi adaptare
de **Marcel GHERMAN**

▣

Instantanee de la Adunarea Generală
a Uniunii Scriitorilor din Moldova - *5 octombrie 2012*

Doi poeţi şi hermeneuţi: Andrei Ţurcanu şi Nicolae Leahu

Prozatoarele Zinaida Cenuşă şi Claudia Partole

Steinar Lone:
„Noi, traducătorii, suntem agenții literaturii române în lume”

- Dragă Steinar Lone, ne-am cunoscut la una dintre ediţiile Festivalului „Zile şi Nopţi de Literatură” de la Neptun, în 2008. De atunci încoace am parcurs filă cu filă realizările tale, care nu au încetat să mă uimească. Te rog să-mi spui cum ai ajuns traducător de literatură română în limba norvegiană, cum ai descoperit România?

- Sunt mai multe răspunsuri. În primul rând, foarte rar cineva m-a întrebat de ce am învăţat limba franceză sau limba italiană. Răspunsul meu scurt este că limbile se învaţă. Pur şi simplu. De ce ar fi altfel în cazul limbii române?... Dar întrebarea ta are temei: sunt rare cazurile cu străini, fără nicio legătură cu o ţară, care învaţă totuşi limba acelei ţări. Şi poate tocmai de aceea am fost atras de exotismul limbii române, de faptul că nimeni, pe atunci, nu prea s-a interesat nici de România şi nici de limba română. Şi trebuie să adaug: faptul că era o limbă romanică, dar cu trăsături foarte speciale: articolul hotărât postpus, forme de genitiv-dativ din latină ş.a.m.d. Deci, aş spune că au fost motive lingvistice care mi-au determinat opţiunea. Am fost, în 1976, la cursurile de vară organizate la Braşov de Universitatea din Bucureşti, şi am fost un an universitar, 1978-’79, la Bucureşti. Apoi, am stat un an în Italia, la Florenţa, şi în sfârşit am dat un examen în Norvegia de filologie romanică. După facultate, am lucrat la o editură, apoi am fost traducător de texte comerciale. Şi când m-am întors la universitate după cinci ani, mi-am dat seama că nu-mi place: nici să fac cercetări, nici să predau. Am revenit la traduceri. Tot comerciale. Sau la texte de drept european. Abia după 1995 am lucrat mai mult cu literatura, iar după 2000 aproape exclusiv cu traduceri de cărţi din limba română, dar şi din franceză şi italiană. Chiar din engleză şi neerlandeză...

- În 2008 ai câştigat premiul Uniunii Criticilor din Norvegia pentru traducerea romanului *Orbitor. Aripa stângă* de Mircea Cărtărescu. Asta mă face să mă gândesc cât de mult datorează valoarea unor cărţi, în străinătate, iscusinţei şi abnegaţiei unor traducători. Cum ai lucrat asupra trilogiei *Orbitor*? Scriitura sa atât de complexă cred că a fost o provocare.

- Primul volum, mai ales, a fost teribil de greu. Şi enervant. Pe de altă parte, în textele lui Cărtărescu este un flux inerent, fiecare frază – adesea, cum se ştie, frazele lui Cărtărescu pot fi extrem de lungi şi complicate – are un ritm, o poezie a ei. Numai de două-trei ori n-am priceput sintaxa, poate că este şi vina autorului, dar nu cred. De fapt, am avut probleme mai mari când l-am tradus pe Camil Petrescu. În *Patul lui Procust* sunt fraze fără sintaxă normală. În *Orbitor* găseşti un vocabular enorm, poate mai ales în volumul doi, cuvinte arhaice sau cu sensuri foarte speciale. Un exemplu din volumul trei: statuile din Bucureşti cuprinse de revoltă sunt numite „zavergiii ăştia de tuci”. Or, „zavergiu” se referă la un episod anume din istoria română, care nu are corespondenţe în Norvegia. M-am gândit să folosesc un cuvânt norvegian legat de o asemenea mişcare sau revoltă eşuată, dar ar fi fost un anacronism. Deci, după nopţi de insomnii – glumesc! – am căutat puţin mai adânc în istorie şi am folosit cuvântul „sans-culotte”, din epoca revoluţiei franceze. După publicarea traducerii, am citit *Levantul* şi am văzut că acolo autorul îi numeşte pe protagoniştii săi şi „zavergii”, şi „sanchiloţi”...

Un alt exemplu: *Orbitor* este bogat în trimiteri la anii ’60-’70 în România. În primul volum, tânărul Mircea este la spital şi maseurul orb vorbeşte despre „băieţii cu ochi albaştri”. Naivul Mircea nu înţelege la cine se referă maseurul: „Ei, la flăcăii cu luceferi pe umeri.” Mircea nici atunci nu pricepe: „Umerii îi aveau împodobiţi cu constelaţii arzânde, formând zodii limpezi ca pe abţibildurile de pe pahare.” Care pahare? Am bănuit că este o referinţă la puţinele lucruri de uz comun în comerţ pe atunci, şi anume paharele cu zodiac. Culmea este că am cumpărat şi eu două, cu Fecioara şi cu Leul, prin ’78, când eram student la Bucureşti şi locuiam la cămin în Grozăveşti, şi le am încă... Firește că nu se poate traduce, dar, oricum, am dat nişte explicaţii în postfaţa mea la carte. Exemplul acesta demonstrează cât de complicat este textul, inclusiv pentru români. Oare noile generaţii vor înţelege asemenea nuanţe? De altfel, autorul mi-a spus că e corect, c-am înţeles bine: avea în vedere chiar aceste pahare cu zodiac.

Volumul întâi a fost mai greu ca traducere. Volumul doi a mers destul de uşor, mă obişnuisem cu limba şi stilul. Volumul trei este altfel: tratează subiecte mai, cum să spun, sângeroase. Şi unde într-un fel m-am simţit implicat. Am tradus unele părţi despre revoluţie chiar la Bucureşti, într-un apartament lângă Cişmigiu, profitând de o bursă de la ICR. Aveam scena evenimentelor după colţ: sediul CC-ului, Athénée Palace-ul, unde Mircea se decide să participe la revoluţie. Şi mi-am adus aminte cum arăta oraşul prin 1978-’79, când eram student acolo, şi apoi imaginile televizate din 1989, pe care le-am urmărit din Norvegia, dar cu un mai mare interes decât ceilalţi la noi.

- Ai mai tradus din Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, din Mircea Cărtărescu, mai devreme, *Nostalgia* şi *Travesti*, iar în acest an – Gellu Naum cu *Zenobia* şi *Poeme alese*. Ce rezonanţă, ce vânzări are literatura română în Norvegia? Există reviste, edituri interesate să publice scriitori români?

- În primul rând, e vorbă de o piaţă a cărţilor. Unde literatura anglofonă, printre traduceri, are un loc important, chiar copleşitor: 60%-70 % din traducerile publicate în Norvegia sunt din limba engleză. Literatura română este prin definiţie un exotism. Am reuşit să traduc o carte pentru fiecare dintre cele trei edituri mari din Norvegia, dar apoi ele nu au mai avut niciun interes. Avem un sistem de distribuţie, şi mai ales un sistem pentru bibliotecile publice, foarte democratic şi eficient, astfel încât şi editurile mici pot furniza cărţi pentru librării şi biblioteci. Deci, când Editura Bokvennen (Prietenul Cărţii) s-a arătat interesată, prin anii nouăzeci, de literatura română, am tradus pentru ei. Editura are şi o revistă, tot cu acest nume, care de asemenea a fost receptivă. Iar revista *Vagant* a şi declanşat într-un fel traducerea *Orbitorului* şi a găzduit eseuri şi articole de Cărtărescu. În sfârşit, cea mai importantă revistă literară din Norvegia, *Vinduet* (Fereastra), a publicat un interviu cu Mircea Cărtărescu când a apărut *Aripa stângă*. Cărtărescu a participat la Festivalul literar din Lillehammer, unde a avut loc lansarea, şi a fost intervievat de mai multe ziare. Dar mai importante sunt recenziile din presa cotidiană. Am avut noroc: mai toate cărţile mele traduse din limba română au fost comentate, chiar în ziarele mari, şi, cu o singură excepţie, toate recenziile erau elogioase. Numai o recenzie la *Patul lui Procust* într-un ziar regional a fost negativă. Voi merge înainte cu Bokvennen, cu o carte-două pe an din limba română. În orice caz, aşa sper.

- Cum se implică Bucureştiul, prin Institutul Cultural Român sau prin Uniunea Scriitorilor, în promovarea scriitorilor noştri în Norvegia? Care ar fi cea mai eficientă strategie, sau consideri că eforturile şi contactele individuale sunt mai credibile, aduc rezultate mai bune?

- Până acum, relaţia a funcţionat extrem de bine. În afară de literatura anglofonă, mai toate ţările din lume subvenţionează traduceri în străinătate. O facem şi în Norvegia prin fundaţia Norla (www.norla.no). Recent, am tradus o carte din franceză a unei scriitoare din Belgia, şi Comunitatea franceză din Belgia a subvenţionat traducerea. Deci, subvenţiile din partea ICR-ului sunt importante. Sper ca aceste politici să continue, în pofida scepticismului care a însoţit schimbările la vârful instituţiei (să fim însă circumspecţi în ce priveşte promovarea „artiştilor consacraţi”: în anii ’80 Editura Minerva din Bucureşti a publicat traduceri ale clasicilor români în limbile engleză şi franceză care, firește, n-au ajuns în nicio librărie din străinătate).

ICR a organizat în anii trecuţi *workshop*-uri cu traducătorii străini. Acum, avem o reţea de traducători din limba română în diferite limbi străine, ne cunoaştem şi ţinem legătura cu mijloacele de azi – adică Internetul. Noi suntem nu numai traducători, suntem şi agenţii literaturii române în lume. Aş spera să mai avem astfel de ateliere, cu participarea traducătorilor cunoscuţi. Pentru că, îmi pare rău s-o spun, noi, traducătorii, am fost jigniţi public la câteva posturi TV, unde s-a afirmat că volumele subvenţionate de ICR au fost tipărite şi stocate la București! Nu este adevărat! Aceste cărţi au apărut la edituri importante din Occident şi se difuzează pe pieţele de acolo. Înţeleg că sunt declaraţii pentru uz intern şi politic, dar nu ne aflăm în 1985. Suntem mulţi oameni în afara României care ştim limba şi urmărim evenimentele din ţară, şi mă mir că unii de la București par a crede că pot jigni pe oricine pentru a-şi servi propria agendă, crezând că nu se va afla în străinătate.

Experienţa pozitivă a ICR nu trebuie abandonată, ci dezvoltată. Pentru Uniunea Scriitorilor, sarcina este alta. Am fost de două ori la Neptun, la „Zile şi nopţi de literatură”, şi pentru mine a fost un prilej extrem de bun să intru în contact cu mediul scriitorilor. Deci, sper că vor fi invitaţi acolo nu numai scriitori străini, dar şi traducători.

- Există o deschidere, o preocupare a editurilor, revistelor, universităţilor din România faţă de cultura din Norvegia? Cum stăm cu traducerile din autorii norvegieni?

- Din 1991, cred, există o catedră de limba şi literatura norvegiană la Cluj şi studii de norvegiană şi la Iaşi. Poate mai sunt şi la București, şi la alte universităţi. Profesoara de la Cluj Sanda Baciu-Tomescu a educat mai mulţi traducători din norvegiană, şi a tradus şi ea din scriitorii noştri clasici şi contemporani. Dânsa a făcut enorm pentru literatura norvegiană în România. A şi fost decorată de către regele Norvegiei, pentru activitatea sa, foarte meritorie! După 1990 au fost traduse şi publicate cam 70 de cărţi din norvegiană în română. De zece ori mai multe decât în cealaltă direcţie... Bănuiesc că fundaţia Norla a subvenţionat multe dintre ele. Oricum, am văzut o listă a traducerilor şi este o selecţie impresionantă.

- Te-ar tenta să faci o traducere din norvegiană în română sau să participi la un proiect de echipă?

- Nu! Orice traducător trebuie să traducă în limba sa maternă. De fapt, e mult mai important pentru un tradu-

→

cător să știe limba maternă în toate nuanțele ei, în mod activ, decât limba străină din care traduce.

- Ce alte preocupări de traducător ai, ce pasiuni? Călătorești mult, nu pari să agreezi sedentarismul tradițional al omului de litere...

- Cred că piața norvegiană nu poate digera decât două-trei cărți din literatura română pe an. Așa încât traduc și din italiană și din franceză. Am citit acum zece ani o scriitoare din Belgia, Jacqueline Harpman, și am reușit să scot romanul său cel mai bun, *La plage d'Ostende* (Plaja din Ostende), în acest an. Poate voi continua cu ea. Dar de obicei, editurile vin la traducători cu proiecte, adică traduc și cărți pe care nu le-am propus eu. Din fericire, îmi pot permite să spun „nu" dacă nu-mi place cartea. Pentru literatura română, sperăm, eu și cu Bokvennen, să scoatem Dan Lungu *Sînt o babă comunistă* și Filip Florian *Degete mici*, la anul. Apoi, vedem. Am mai multe nume pe listă.

Ca traducător stai șase-opt ore pe zi la computer, singur, cu textul. De aceea, am nevoie și să respir. Și să merg în țările unde se vorbesc limbile din care traduc. Anul trecut, beneficiind de o bursă norvegiană, am cutreierat România cu o mașină închiriată, timp de mai mult de două săptămâni. N-am ajuns peste graniță în Republica Moldova, totuși. Și în acest an, o să călătoresc prin nordul Italiei, unde nu am fost până acum.

- Ce teme sau modele stilistice, ce abordări estetice sunt la modă în Norvegia azi? Ce dezbateri animă mediile intelectuale?

- Din păcate, nu am citit prea mult din literatura norvegiană contemporană. Dar am impresia că nu avem scriitori geniali. Cei mai mulți, și cei care sunt traduși și publicați în străinătate, fac o meserie bună, cinstită. Mă mir când citesc o recenzie elogioasă la o carte care reia teme vechi, abordate de o mie de ori. Apoi există un „trend" de literatură polițistă și de suspans. Mă întreb dacă merită denumirea „literatură", dar se vinde și se exportă. În ce privește dezbaterile literare, avem un proverb: „discuțiile din balta noastră de rațe". E prea local. De fapt, nu prea particip la ele. Mă descurc, într-un fel, foarte bine în turnul meu de fildeș, în Castalia mea... Glumesc! Probabil că preferințele mele literare sunt de vină.

- Norvegia – țara fiordurilor și a legendarilor vikingi, țară cu un rege schior, cu oameni frumoși, „copii ai naturii", pașnici și civilizați. Fără a fi membră a Uniunii Europene, Norvegia are un standard de viață foarte ridicat și oferă un model în ce privește respectarea drepturilor omului și toleranța față de imigranți. În aceste condiții, cum îți explici apariția unui criminal ca Breivik, ale cărui crime abominabile au cutremurat o lume întreagă? Există niște cauze mai profunde sau e vorba de un caz clinic?

- Mai întâi, situația nu e așa de idilică în legătură cu imigranții. Xenofobia există și uneori ia expresii foarte urâte. Chiar la oameni politici „serioși". Dar cazul lui Breivik se poate explica și altfel: dacă n-ar fi existat un grup de imigranți musulmani, el și-ar fi găsit alt grup. Acum 70 de ani, evreii, probabil. Este un psihopat, un bolnav mintal, cu trăsături de psihopatie: megalomanie, lipsă de empatie etc. Nicio comunitate modernă nu se poate apăra împotriva acestor oameni. Este un preț de plătit pentru o societate deschisă. Discuția la tribunal nu a fost dacă era nebun sau nu, ci dacă era într-o psihoză când și-a făcut planurile sale și și-a săvârșit crimele.

- M-a mirat atitudinea sfidătoare a criminalului, încerca să facă prozeliți chiar în sala de tribunal...

- Iar acea atitudine, pentru mulți, era încă un semn al nebuniei sale.

- Lumea a devenit un loc tot mai nesigur. Chiar dacă teoria lui Samuel P. Huntington a fost contestată, „ciocnirea civilizațiilor" e o realitate. Cum altfel să-ți explici violențele care au cuprins lumea islamică după difuzarea unui filmuleț pe Internet, *Inocența musulmanilor*? Putem presupune că în spatele mulțimilor dezlănțuite se află niște instigatori cinici, care exploatează politic sentimentele oamenilor, totuși amploarea atacurilor antioccidentale sugerează o prăpastie între mentalități. Orientul Mijlociu pare defazat față de Occident, care și-a epuizat de mult epoca intoleranțelor religioase, deși, uneori, se mai aude câte un protest din partea Bisericii Catolice față de artiștii iconoclaști, iar Biserica Rusă se mobilizează consecvent împotriva „influenței nocive" a valorilor occidentale...

- Pe de altă parte, se pare că avem un număr mai mare de state democratice, și chiar dacă mai există sărăcie, am obținut și o reducere importantă a acesteia. Dar este un proces lung. Și marele pericol, cred, vine din partea statelor de tip „semi-democratic", care în fond sunt cleptocrații moderne: țările arabe, China și Rusia. Unde există o formă de democrație, dar o clasă „exploatatoare" (dacă se poate folosi acest cuvânt) de birocrați și oameni politici corupți fură din avutul public. Și culmea, ei pun banii furați la adăpost în Occident... Nu se pot rezolva problemele de civilizație până când nu se rezolvă problemele sociale ale acestor țări. Acum religia este folosită ca o unealtă de această castă de privilegiați. Nu este un lucru ușor, dar trebuie să avem speranță. Dacă cineva mi-ar fi spus, prin anii '80, că România și țările baltice vor adera la NATO și la UE... Roger Waters, fost membru al formației Pink Floyd, are un cântec, cu tentă ironică, scris la începutul anilor '90, *It's a Miracle* (Este un miracol):

*They've got Pepsi in the Andes/ McDonald's in Tibet/ Yosemite's been turned into/ A golf course for the Japs/ The Dead Sea is alive with rap/ Between the Tigris and Euphrates/ There's a leisure centre now/ They got all kinds of sport*s// (Au Pepsi în Munții Anzi/ McDonald's în Tibet/ Yosemite a devenit/ un teren de golf pentru japonezi/ Marea Moartă e vie cu muzica rap/ Între Tigru și Eufrat este acum o piscină publică/ cu toate felurile de sport). *It's a miracle/ Another Miracle/ By the grace of God Almighty/ And the pressures of the marketplace/ The human race has civilized itself*// (Este un miracol/ Încă un miracol/ Prin harul Atotputernicului Dumnezeu și presiunile economiei de piață/ Rasa umană s-a civilizat).

Cu bune și rele, suntem pe cale să ajungem acolo.

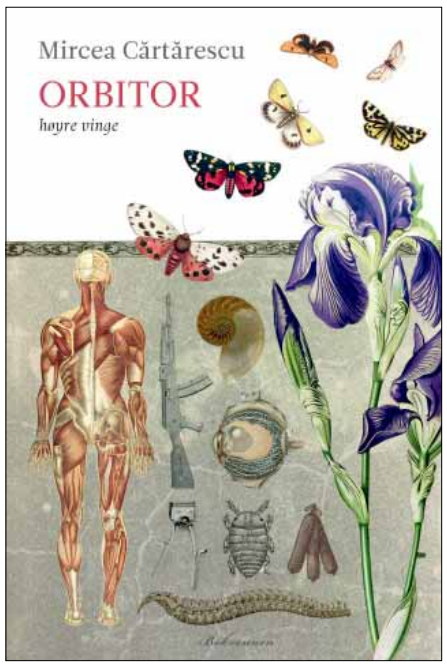

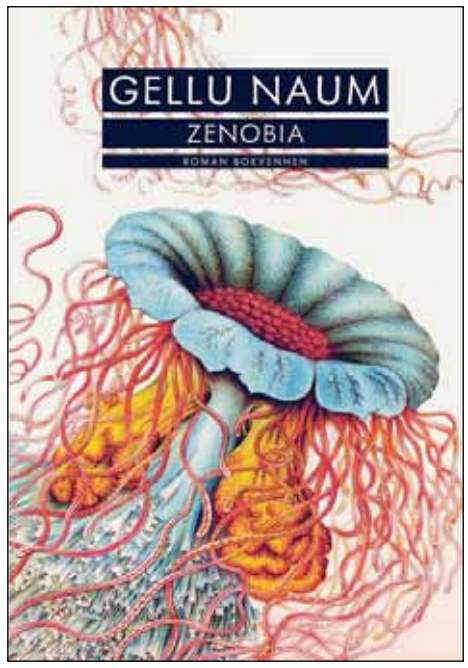

- Cunoști și urmărești realitățile politice din Republica Moldova, stat care face eforturi să se apropie de Europa. Cazul Basarabiei postbelice ar putea să fascineze pe unii observatori străini în ce privește crearea artificială a unei noi identități, „moldovenești", ruptă de matricea ei românească. Criza identitară continuă să dezbine societatea basarabeană și întreține ipocrizii electorale. Cum vezi aceste „inginerii" politice?

- Încerc cât pot să le urmăresc, dar nici cu realitățile

din România nu am fost destul de atent. E ușor însă să te informezi repede când situația se schimbă, și anume pe net... Am urmărit *România Liberă* pentru o perioadă, dar am renunțat, căci erau prea multe cazuri de corupție și certuri politice lipsite de interes. Bine că se știe, dar cu toate aceste detalii... Prea deprimant. La fel cu Republica Moldova. *Grosso modo*, da, urmăresc evenimentele de la voi și uneori chiar am putut corecta câteva articole în presa norvegiană: de pildă, un jurnalist care nu era deloc specialist în problemele regiunii a scris un articol destul de prost acum câțiva ani. I-am trimis un e-mail, unde i-am explicat, pe scurt, câteva detalii istorice și lingvistice, dânsul mi-a mulțumit și a publicat a doua zi un articol mai bun. În aceeași ordine de idei, mi-aduc aminte un episod de la festivalul „Zile și nopți de literatură", în 2008: o poetă rusă a avut o prezentare, cineva a comentat, pe rusește, și din fericire translatorii simultani știau și rusă. Apoi ai intervenit tu, ai început în română, zicând „am destulă rusă la Chișinău", și ai fost certat de către Nicolae Manolescu: „Ei, Vitalie, astâmpără-te." După discuție, o englezoaică stabilită la Praga a venit la mine: „Steinar, what was that?" (Steinar, ce-a fost asta?) Habar n-aveau despre problemele regiunii. I-am „predat" atunci un curs intensiv de istorie a principatului Moldovei etc...

De altfel, se spune că o limbă este un dialect cu o armată și o flotă maritimă... Așa-numita „limbă moldovenească" a fost desființată, din punct de vedere lingvistic, de mai mulți savanți, între alții de către marele filolog italian Carlo Tagliavini, într-o notă de subsol demnă de un Camil Petrescu, cu o hartă și pe trei-patru pagini, în opera sa fundamentală *Le origini delle lingue neolatine*, apărută în 1948, cu mai multe ediții ulterioare, pe care o am într-o versiune românească. Am făcut rost, de asemenea, prin anii '80, de câteva opere de filologie „moldovenească", unde erau referințe directe și fără comentarii la opere de filologie română. Încă o dată, e vorba de o dispută de uz intern, având motive politice.

Nici România, nici Republica Moldova nu s-au eliberat total de hegemonia Rusiei. Chiar am văzut atitudini „filoruse" la câțiva oameni politici din România în ultimul timp. Și hegemonia, probabil, va dura cât va rămâne puternic regimul cleptocratic al lui Putin, din păcate. Rusia a fost nevoită să se resemneze cu plecarea țărilor baltice spre Occident. Dar se opune în cazul celorlalte foste colonii sovietice. Firește că Moldova ex-sovietică este un caz mai special decât țările din Asia Centrală, fiind o parte a spațiului istoric românesc. Vom vedea cât va insista Uniunea Europeană.

- În Moldova obișnuim să spunem că o istorie națională dură, nemiloasă, reprezintă o sursă de inspirație pentru scriitori, deși fără o realizare estetică pe măsură această idee nu se susține. Ce autori, ce aspecte ale literaturii basarabene ar trezi curiozitatea publicului norvegian? Ți-ar plăcea să cunoști „pe viu" Basarabia?

- Am văzut că colega mea din Franța, Laure Hinckel, l-a tradus pe Savatie Baștovoi. N-am citit cartea, dar mi-a stârnit curiozitatea. Și am început *Student la Chișinău* de Mihail Vakulovski, dar n-am avut timp s-o termin. Am prea multe cărți de citit. Impresia mea este că scriitorii basarabeni se află într-o situație analogă cu scriitorii din Belgia: dacă scriu în limba franceză, publică la Paris, și deseori se și mută acolo. Dacă scriu în limba neerlandeză, publică la Amsterdam – și deseori, se mută și ei la Paris. Adică, mulți scriitori basarabeni sunt publicați în România. Poate că nu am o imagine completă și mai confund unele lucruri. Mai ales că nu am citit prea multe... De aceea, aș vrea să vin la Chișinău. Impresiile mele despre

Guguță, emulul lui Vangheli

În literatură, din punctul de vedere al omului, s-a spus totul sau aproape totul. De-a lungul secolelor lumea e văzută şi interpretată cu ochiul şi cu mintea, de obicei, ale scriitorului împovărat de experienţa vieţii, de bărbatul cu autoritate de stăpân şi deţinător al adevărului absolut – nu rareori, din perspectiva unor distopii ce prevestesc raiul pe pământ. Viziunea bărbatului e dominantă în filozofie, literatură, arte plastice etc. de-a lungul a

de
Alexandru Burlacu

sute şi sute de ani.

De la metamorfoza binecunoscută din *Măgarul de aur* de Apuleius până la transformarea şocantă a lui Gregor Samsa, dezumanizat într-o gânganie înspăimântătoare, tot universul existenţial este tratat cu ochiul de expert al bărbatului. Cu cât mai bogată ar fi fost literatura, cultura, dacă s-ar fi impus şi punctul de vedere al femeii, al copilului, este greu de imaginat. Nu vrem să facem o *apologhie* a punctului de vedere, dar astăzi interesează în mod deosebit viziunea nouă asupra universului.

În proza lui Vangheli lumea maturului, viziunea omului atoateştiutor este răsturnată şi rivalizată de perspectivele copilului descoperitor al „Ţării minunilor”. Ca nişte Columbi ai unor spaţii neexplorate, Radu, Guguţă sau Ciuboţel devin cercetătorii inocenţi ai unei lumi de poveste. Prozatorul e fascinat de noul punct de vedere, luând de mânuţă mai întâi pe băieţelul din coliba albastră, primul emul al lui Vangheli, care, ca orice românaş, e născut poet. Câtă prospeţime şi farmec emană aceste micropoeme:

„Rodica e nouă, nu demult am adus-o acasă. Am dat pe dânsa flori. Eu un braţ şi tata un braţ. Rodica e mică, dar poate să râdă singură. Are şi două urechi. Cu dânsele încălzeşte perna”,

sau: „Rodico, ia ce-i bine! Când eu sunt lângă tine – şi tu eşti lângă mine!”,

sau un alt poem într-un vers: „Iazul stă toată ziua în apă şi se scaldă”.

Într-o lume animată, viziunile copilului, de obicei, sunt concurate polifonic de vocile şi perspectivele omului de zăpadă, a mânzului, a cocostârcilor, a Guguţei, a stelei, a piticilor, a lui Grăia-Singur, a lui Titirică, a Mătuşii Dalba şi a lui Moş Dalbu, a morarilor de-o Şchioapă, a Ghiocicăi, a câinelui Faraon, a mamei pe care o priveşte din turnul dorului şi a tatei pe care îl ia cu ciuboplanul, dar despre care gazeta din Bălţi scria (un alt punct de vedere) că deasupra oraşului a trecut o farfurie zburătoare, şi aşa mai departe.

Jocul perspectivelor e dominat însă de privirea naratorului omniscient şi omniprezent, care se identifică, până la un punct, cu Guguţă, un contemplativ hulpav de aventuri şi isprăvi. Lumea e scrutată din ciuboplan, din turnul dorului, cu binoclul, de unde şi nenumărate scene memorabile. De aici şi o exemplară *ars combinatoria* a naraţiunii ca reprezentare şi a naraţiunii ca expunere, a analepsei cu prolepsa, a elipsei, a dilatării, a rezumatului narativ etc., etc.

Dar, dincolo de toate acestea, anume în *răsturnarea viziunilor* stă tot farmecul prozei lui Spiridon Vangheli, care, centrată pe deformările realităţii în sens hiperbolic sau litotic, probează însemne certe ale unei transfigurări poetice moderne. Vangheli recunoaşte o singură dictatură, dictatura frumosului, a autenticului în fantastic. În elogiul frumosului se află particularitatea fundamentală a prozei sale, de altfel, o calitate ce sare în ochi la prima vedere. Literatura vremii, suprapopulată de octombrei şi pionieri, care trebuiau să credibilizeze dogmele regimului, se complăcea în subiecte şi precepte realist-socialiste. Cu ruşine ne amintim aici de vigilentul şi faimosul Fofo, de celebra nepoţică învăţând carte pe bunica, de „Moscova iubită, mândră capitală” etc., din care am putea reconstitui o adevărată *arheologie a deviantului*, a anihilării metodice a identităţii noastre naţionale.

Lumea fictivă a unei asemenea literaturi e dominată de nişte venetici (de alde Tania Ivanova), de nişte mici şi adevăraţi „comisari” ai literaturii oficiale (de genul lui Pavlik Morozov), eroi şi exponenţi ai unei vieţi noi, educaţi nociv în spiritul fratelui mai mare: moldoveanul trebuie să fie ascultător, inert, să-şi ştie bine locul. În contextul unei literaturi *oportuniste*, un Guguţă sau un Ciuboţel, dar şi alţi prieteni ai lor sunt, într-un fel, nişte intruşi care compromit sau, mai degrabă, ar încerca să prostească sistemul. De remarcat că, deşi era de-al nostru, Guguţă, cu sau fără voia lui Vangheli, arăta ca un cretin care terorizează pe cei din jur cu felul său de a fi, cu frumosul şi bunătatea sa insuportabilă. Guguţă ajunge, în ultimă instanţă, purtătorul firesc al specificului naţional, iar într-un regim totalitar tocmai *naţionalul necontrafăcut* devine, din oficiu, un *element subversiv*. Iată de ce Guguţă şi prietenii săi vor răzbate cu greu în viaţa literară şi în manualele şcolare, căci ei îşi „oficializează” existenţa fie dintr-o inerţie, fie în urma unor metamorfoze şi destinderi ale sistemului.

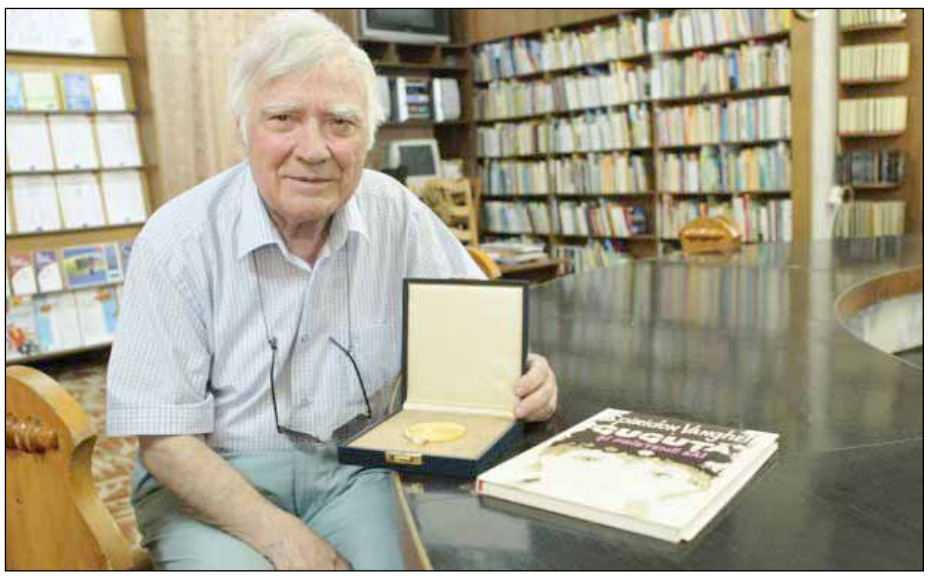

Oricum, în zadar aţi căuta în opera lui Vangheli octombrei, pionieri şi partizani. Guguţă rămâne neam cu Trofimaş al lui Druţă, cu Isai al lui Beşleagă, e un fel de Serafim al lui Vasilache la vârsta inocenţei, de altfel, toţi aceştia înrudiţi genealogic cu Nică al lui Ştefan a Petrei.

Înzestrat cu un har deosebit şi o sensibilitate rară, Domnia Sa ne-a dat cel mai frumos şi complex „mit al copilăriei”, pe care Mihai Cimpoi îl califica drept un mare mit al literaturii basarabene, un mit al *paradisului pierdut*. Copilul lui Spiridon Vangheli ca *homo ludens*, cum s-a observat, este „un om deplin”, el este *candidul, ingenuul*, e şi o expresie esenţializată a unui eticism ardent. Într-un *univers al înstrăinării*, copilul lui Vangheli nu e un abulic, chiar dacă se mişcă într-o lume virtuală, într-un *spaţiu miraculos şi securizant*, cu nume de poveste: Trei Iezi, Pitpalac, Cucuţă şi *Steaua lui Ciuboţel* sunt traduse în engleză, franceză, germană, rusă, ucraineană, cehă, slovacă, japoneză, chineză, armeană, letonă, maghiară, bielorusă, turcă, lituaniană, bulgară, finlandeză, estonă, arabă, georgiană, hindi, italiană ş.a. în tiraje de ordinul milioanelor. Anume prin Guguţă, afirma Grigore Vieru, obţinem cea mai strălucită izbândă a scrisului nostru pentru copii: „Guguţă e un Făt-Frumos al nostru. Ciuboţel, Grăia-Singur, Titirică... sunt, ca şi Guguţă, expresia copilăriei adevărate, nefalsificate literar, purtătoare a frumosului şi a libertăţii interioare... Iată de ce opera acestui mare scriitor pentru copii va fi mereu şi cu acelaşi interes citită şi de copii, şi de omul matur”.

▣

→

Moldova se alimentează, între altele, din videoclipurile cu O-Zone şi Cleopatra Stratan...

- Când eşti acasă obişnuieşti să „evadezi” din vreme în vreme în munţi, pentru a-ţi „încărca bateriile”. Povesteşte-mi despre aceste escapade.

- Căsuţele de vacanţă sunt o tradiţie destul de răspândită în Norvegia. Suntem o ţară rurală şi o parte din tradiţie vine din faptul că cei care s-au mutat la oraşe în secolul trecut au încă o relaţie foarte strânsă cu natura. Mulţi au construit o căsuţă de vacanţă în locurile de unde au venit. Ceea ce am avut ca burghezie a descoperit, în secolul al XIX-lea, natura ţării. De atunci, relaţia cu natura a devenit o parte din patrimoniu, din identitatea norvegiană. Cred că aproape două treimi din populaţie au acces la o astfel de căsuţă. Şi noi am procedat la fel: am găsit un teren la munte, lângă o crescătorie de vaci (da, avem şi noi ferme sau gospodării la munte, folosite în timpul verii!). Locul e nemaipomenit de frumos, situat la o altitudine de o mie de metri, care în Norvegia, la nord, e egală cu limita climaterică de întindere a copacilor. Dezavantajul este că nu e drum iarna şi atunci mergem doi kilometri pe schiuri. Nici nu e curent, nici nu e apă – decât dintr-o fântână sau din pârâu. Încălzim cu gaz sau mai ales cu lemne. Pentru mine aşa se şi cuvine să fie o căsuţă de munte. De fapt, am şi curent – 12 volţi, de la un panou solar.

Locul se află la o distanţă destul de mare de Oslo, iar după ce ne-am mutat la Fredrikstad, drumul e şi mai lung. Acolo eşti *altundeva*. Şi, într-o oră-două cu maşina, ajungi la fiordurile din vestul ţării. Facem deseori escapade spre fiorduri în timpul verii. Şi sunt aşa de frumoase ca în pliantele pentru turişti.

În acea zonă se află şi unul dintre cele două „sate de cărţi” de la noi. Un „sat de cărţi” este o localitate mică, cu mult spaţiu liber în hambare şi magazii, care s-a specializat în comerţul cu cărţi de mâna a doua. Nu pentru colecţionari – sunt cărţi obişnuite, care nu mai sunt disponibile în librării. Există şi în Franţa, Marea Britanie, Belgia... Acolo, la Fjaerland [Fjærland], am găsit acum câţiva ani un raion cu cărţi în limbi străine. Chiar şi o carte în limba română: *Poezia nordică modernă*, Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, 1968. Avea o dedicaţie pentru preşedintele de atunci al Uniunii Scriitorilor Norvegieni din partea traducătorilor. El murise de mult şi moştenitorii săi dăruiseră exemplarul comunităţii de acolo. Probabil sunt una dintre puţinele persoane din Norvegia care a avut un interes pentru această carte şi am cumpărat-o. Chiar dacă o aveam deja dintr-un anticariat de la Bucureşti din anii ’70... Deci, dintr-un anumit punct de vedere, nu sunt niciodată „în vacanţă”. Însă ştiu că am o situaţie privilegiată!

- O întrebare de final, pe care nu o pot evita: la ce lucrezi în prezent?

- Actualmente, termin traducerea unui best-seller italian, *Fai bei sogni* (Visuri plăcute), un roman autobiografic despre un băieţel de nouă ani care-şi pierde mama, şi numai 40 de ani mai târziu înţelege ceea ce s-a întâmplat atunci. E onest, bine scris – chiar dacă de obicei nu-mi plac best-seller-urile. Când mă întorc din Italia, voi începe o carte în limba franceză de „non-fiction”, despre viaţa de fiecare zi şi timpul liber al temnicerilor din lagărele naziste. Brr! Dar este şi interesant, şi un document important. Să nu uităm trecutul, să nu pierdem istoria noastră.

Interviu realizat de Vitalie CIOBANU
Chişinău–Fredrikstad–Torino,
octombrie 2012

▣

Azerbaidjanul, incursiune într-un palimpsest

Câteodată te pornești la drum fără să te gândești prea mult în ce direcție mergi. Direcția contează mai puțin, important este să pleci, să schimbi ceva, să te pui în alt context ca să vezi cum vei reacționa, să-ți urmărești comportamentul și limitele pe care nici nu ai cum să le observi în practicile cotidiene repetate mecanic, într-o rutină permanentă. Atunci când simți că nu mai

de
Cristina Boboc

poți să faci aceleași lucruri în fiecare zi, e timpul să-ți pregătești valiza și să pleci undeva. Câteodată e suficient să pleci pentru o zi, două, pentru o săptămână, o lună, apoi vine și plecarea căreia nu-i mai vezi finalul. Ai în față o singură valiză și un munte de lucruri care odată ți-au aparținut. Ești pus față în față cu valiza, ar trebui să te limitezi la 23 de kilograme, exact ca în întrebările din testele de psihologie de care abuzam în adolescență (nu știu dacă de dragul întrebării sau al răspunsurilor): dacă ai pleca pe o insulă pustie și ai putea să iei cu tine doar trei lucruri, ce lucruri ai lua? Trei lucruri sau 23 de kilograme câteodată par să fie una și aceeași întrebare. Ce iei cu tine și ce lași? De unde știi că, acolo unde pleci, vei avea nevoie de asta, iar de cealaltă nu? Apoi sunt lucrurile pe care le-ai lua cu tine oriunde, chiar dacă toată lumea te întreabă la ce-ți folosește. Te întrebi și tu la ce-ți folosește, apoi decizi să-l pui totuși în valiză și să nu mai cauți răspunsuri. De ce să te mai întrebi la ce-ți folosește când știi sigur că acel obiect nu mai este o piesă pe care ai putea-o abandona oricând, ci e mai degrabă o prelungire a sinelui? Aproape că dai cu banul să decizi ce iei și ce lași, și așa despărțirea devine insuportabilă, pentru că îți dai seama că seamănă cu un abandon. Nu știi dacă te mai întorci vreodată, iar dacă ai să te întorci, vei începe iarăși să aduni lucruri pe care la un moment dat le vei abandona din nou. E ca o perpetuă trădare a sinelui, un sine obligat constant să se abandoneze.

Mi-am mângâiat cărțile, unele dintre ele nu le mai deschisesem de ani lungi, dar erau acolo și îmi dădeau confortul unui prieten pe care, chiar dacă nu-l vezi un timp îndelungat, știi că există și că în orice moment poți să-l suni sau să-l întâlnești. Umberto Eco, Mario Vargas Llosa, Mircea Cărtărescu, Claude Lévi-Strauss, Giovanni Sartori, Ileana Mălăncioiu, Ernesto de Martino, Gabriela Melinescu zac la grămadă în cutii și valize.

Azerbaidjan, *Terra incognita*

Când mi-am anunțat prietenii că plec în Azerbaidjan, aproape toți m-au luat cu asalt: Unde mai e și asta? O să ai Internet? Telefon? O să putem comunica? Cum se îmbracă oamenii acolo? Unii, dimpotrivă, m-au acuzat că e o involuție în viața și cariera mea, că în loc să mă îndrept către Europa, eu mă întorc către „uniunea sovietică". Toate drumurile par să ducă spre Europa, iar atunci când deraiază, e cu siguranță o eroare, pentru care ulterior vei plăti că te-ai angajat voluntar într-un proces de „pierdere a timpului".

Capitala Azerbaidjanului nu pare nici Europa, nici Asia și n-are nicio urmă din ceea ce-mi imaginam eu că ar trebui să fie Caucazul. Baku-ul este un oraș eclectic, un oraș pestriț, uneori ca un puzzle

încurcat, un fel de oraș într-o perpetuă facere. În Baku poți să vezi clădiri care apar peste noapte, te plimbi pe malul Mării Caspice, iar a doua zi, de acolo de unde ieri puteai privi marea până la orizont, astăzi răsare un monstru de beton și sticlă pe o platformă în largul mării.

O simplă plimbare pe străzile Bakuului e ca o incursiune într-un palimpsest, înlături încet straturi până ajungi la miez.

Azerbaidjanul a găzduit anul acesta Eurovisionul, iar acesta pare să fi fost cel mai important eveniment al secolului. Eurovisionul a fost acel „acum ori niciodată" pentru care Azerbaidjanul s-a pregătit să-și schimbe înfățișarea. Azerii sunt convinși că au organizat „cel mai spectaculos Eurovision din istorie", iar pentru asta au construit clădiri cu un design futurist care, de la distanță, par aduse de extratereștri sau copiate după filme SF. Monștrii imobiliari par să nu sperie mai pe nimeni (în afară de cei evacuați din propriile case pe sume mult sub prețul pieței), dimpotrivă – e un soi de mândrie națională, o dovadă a „progresului" și a bunăstării. Dintr-o curiozitate profesională, i-am întrebat pe studenții cu care lucram dacă ar prefera să locuiască într-o clădire de sfârșit de secol XIX (ceea ce noi am numi *patrimoniu*) sau, mai degrabă, într-o construcție nouă (arătându-le poze). În unanimitate, au optat pentru zgârie-nori, argumentând că e mai „frumos", mai „modern" și, evident, mai „curat". Despre patrimoniu, în Azerbaidjan, e mai bine să nu povestim, că ne podidește disperarea, și dacă nu te referi la ce vrea guvernul să fie patrimoniu, e mai bine nici să nu aduci vorba, că se transformă în subiect tabu, la fel cum este și conflictul cu Armenia pentru aria Nagorno-Karabah. Nagorno-Karabah e o rană deschisă, pe care azerii nu o tratează, ci așteaptă momentul vindecării miraculoase. Nu voi intra însă în detalii acum, subiectul, fiind destul de complex, necesită o abordare separată.

„Rusia vine și nu mai pleacă!"

Într-unul dintre ghidurile de călătorie destinate Caucazului de Sud, autorul scria că „Rusia vine și nu mai pleacă". Nu-mi plac ghidurile de călătorie, dar observația m-a făcut să nu-l mai las din mână, făcea parte din categoria de afirmații pe care aș fi vrut să o fi scris eu.

Înainte de a ajunge în Azerbaidjan, credeam că Uniunea Sovietică a fost un proiect eșuat, din care au rămas doar numele și memoria ororii. Abia acum am înțeles că Uniunea Sovietică nu a fost nicidecum un proiect falit, ci mai degrabă

un proiect încheiat, care și-a atins scopul prin crearea lui *homo sovieticus*, zămislit după chipul și asemănarea sa. *Homo sovieticus* este copilul defunctei URSS, are trăsături triste, infantile și îi vezi neîndemânarea peste tot: în comportament, în felul de a se îmbrăca, în relațiile cotidiene sau birocratice, în felul de a mânca, în amenajarea spațiului, dar mai ales în felul de a vorbi. Fie la Chișinău, fie la Kiev, Baku, Tbilisi sau Yerevan, *homo sovieticus* își poartă ambițios hainele de culori închise, de cele mai multe ori negre, vorbește propria limbă stricat (intercalând rusisme, pocind termeni și expresii, abundând în calchieri etc.), iar când vrea să-și demonstreze inteligența, începe să vorbească o rusă la fel de alterată ca și propria limbă. Mai penibil însă este *homo sovieticus* în variantă feminină, care nu trece fără să atragă atenția. Străzile revarsă din toate direcțiile femei cocoțate pe pantofi cu tocuri imense, ciorapi plasă, rochii cu imprimeuri leopardate, machiaj abundent și unghii cât ancora corăbiilor de odinioară, de care este imposibil să nu te izbești, fie că ești în supermarket, în piață, fie că îți savurezi cafeaua de dimineață într-o cafenea liniștită. *Homo sovieticus*, masculin sau feminin, nu-și pierde timpul cu lecturi sau alte activități lipsite de importanță, singura preocupare *demnă de respect* este să câștige cât mai mult, să-și cumpere ultimul model de telefon mobil și, evident, o mașină mai scumpă decât a vecinului.

Fabrici și uzine abandonate, siste-

mul educațional și sistemul sanitar sub limita decenței, corupție la orice nivel și în orice structură guvernamentală sau privată; văzând toate acestea, e greu să nu declari: Uniunea Sovietică a trecut pe aici!

Iar peste toate acestea veghează de la fiecare colț de stradă privirea paternă a fostului președinte Heydar Alyev, despre care, poate, vom mai povesti...

▣

Günter Grass, *Între Germania și Germania*. Traducere din limba germană și note de Ruxandra Hosu. Editura Polirom, 2012

Premiul Nobel pentru Literatură (1999)

Între Germania și Germania, jurnalul lui Günter Grass dintr-un an crucial pentru istoria țării sale, anul reunificării celor două state germane, R.F.G. și R.D.G, este o relatare la cald a evenimentelor din 1990, reflectate în conștiința autorului, dar și o mărturie despre activitatea artistică și viața personală a acestuia. Artist polivalent, membru al SPD, Günter Grass poartă polemici de pe poziții ferme, călătorește, publică, desenează, se întâlnește cu personalități ale vieții culturale, cu membri ai numeroasei sale familii și, concomitent, lucrează la noi proiecte. Paginile din acest jurnal oferă o imagine asupra atelierului creativ al artistului și a felului în care se nasc și se dezvoltă poveștile cu care Grass a cucerit un public larg în întreaga lume.

„În ansamblu, însemnările din acest jurnal se împart în două categorii: în primul rând îl avem pe marele scriitor, foarte preocupat de călătorii, de meditațiile asupra valorii sale, de public și de spațiul politic, iar pe de altă parte îl vedem pe autor lucrându-și textul în tăcere, pe artistul ce desenează și, nu în ultimul rând, pe omul Grass în spațiul lui privat." (*Literaturkritik*)

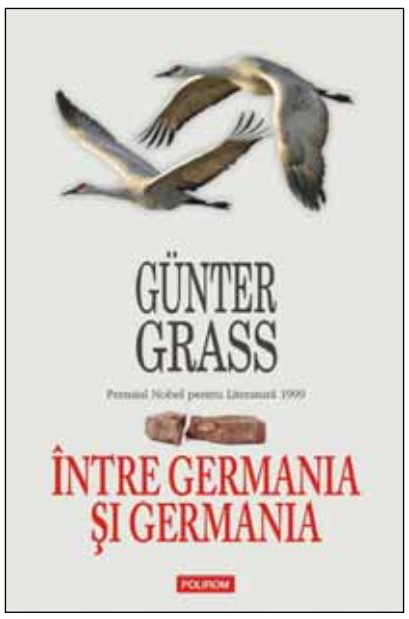

„Zidul Berlinului, care împărțise Germania vreme de peste un sfert de secol, tocmai fusese dărâmat, ceea ce a declanșat discuții ample referitoare la destinul Germaniei și la locul ei în lume... În această perioadă, Grass – care fusese dintotdeauna un intelectual public – s-a dovedit nu doar un observator, ci, așa cum fusese încă din anii cincizeci, și un participant activ la polemicile legate de marile probleme germane, cu imensa lor povară istorică." (*Washington Monthly*)

Bogdan Suceavă

Dansul cu sfera

- fragment de roman -

Capitolul 1

Pe aeroportul din Amsterdam, după ce am coborât din avionul care mă aducea de la Bucureşti, mă gândeam să caut pe monitoare informaţia despre următorul meu zbor, spre Detroit. Nu aveam la dispoziţie foarte mult timp. Nu purtam grija valizei, care era transferată de KLM către următorul zbor. Dar pe unde trebuie să merg eu? Monitoarele nu se aflau nicăieri, sau cel puţin nu în zona de dinaintea filtrelor de securitate. Aeroportul mi se părea un labirint şi, în absenţa monitoarelor, nu ştiam ce am de făcut. M-am îndreptat spre ieşire, în speranţa că acolo voi afla informaţia de care am nevoie.

Atunci am văzut semnul indicator: pentru zborurile spre Statele Unite, pe aici.

Excelent, asta e ceea ce căutam. Mă îndrept într-acolo şi ajung la capătul unei cozi într-un perpetuu proces de reorganizare şi reaşezare. Privesc în jurul meu şi am sentimentul că m-am alăturat unui lung şir de oameni veniţi de pe toate continentele. Am nimerit între o familie de orientali cu trei copii şi două femei originare probabil din India sau Pakistan.

În faţa noastră, coada se îndreaptă spre nişte pupitre de metal unde funcţionarii vamali ai Olandei discută cu fiecare dintre călători. Probabil îi întreabă dacă şi-au făcut singuri bagajul şi dacă sunt siguri că nu transportă substanţe periculoase. Pe atunci, în 1996, genul acesta de interviu era doar formal şi întrebările erau simple şi naive, aşa cum se cuvenea pentru copiii răsfăţaţi ai aceleiaşi planete.

Îmi vine rândul. Ofiţerul de la capătul cozii îmi indică ultimul pupitru, cel dinspre fereastră, cel mai din stânga. Nu vreau decât să termin cât mai repede şi să ajung la poarta de îmbarcare către Detroit. N-ar avea de ce să mă întârzie.

Voi fi intervievat de o domnişoară simpatică, îmbrăcată în uniformă militară bleumarin, cu un ten de ciocolată şi ochi negri, iscoditori. Mi-ar fi tare dragă dacă n-ar avea privirea asta. Parcă e supărată de-a gata, aşa mărunţică şi frumoasă cum e, în uniforma ei, plină de însemne pe care nu ştiu să le descifrez. Mă măsoară din cap până-n picioare şi e clar că ochii ei văd un tânăr est-european îmbrăcat în blugi, cu o canadiană din acelaşi material pe braţ, cu un tricou alb fără nici un alt însemn, o persoană dintre multe alte câteva sute pe care ea trebuie să le chestioneze.

Nu zâmbeşte. Ea e de piatră. Ea e o uniformă, o formă de autoritate, o umbră de zeu.

Îmi deschide paşaportul. Compară fotografia cu imaginea din lumea reală. Deschide la pagina cu viza americană.

- Care este scopul vizitei tale în Statele Unite?

Vreau să produc excelenţă în cultură, îmi vine să-i răspund. Dar îmi dau seama că n-ar merge deloc un asemenea răspuns, care pesemne ar fi socotit din cale-afară de obraznic, dacă nu de-a dreptul o insultă la adresa monarhiei. Sau să-i spun altfel: sunt angajat într-o competiţie de mare originalitate, un spectacol care nu mă are decât pe mine ca participant şi spectator: mă interesează să înţeleg foarte multă matematică, în timp ce sunt îndrăgostit de literatură. Şi de fete frumoase ca tine, ar merge să adaug. Cum ar fi să-i zic asta? Genul de replică percutantă care mergea de minune pe terenul de vânătoare de la Bucureşti. Dar nu e deloc momentul. Mă uit la insigna ei oficială, în perfectă concordanţă de metal cu privirea ei scrutătoare.

- Merg la studii. Voi urma matematica la Michigan State University.

Deschide formularul pentru viza F1 emis de universitate şi, fără a mă privi, compară numele de pe formular cu numele de pe viză, care ar trebui să fie acelaşi ca şi numele de la pagina doi a paşaportului românesc. Da, eu. Sunt acelaşi, pe toate cele trei documente.

- Dar de ce mergi la Michigan State University? De ce nu urmezi aceste studii în ţara ta?

Ceva nu e în regulă. Ceva nu-i place. Nu am răspuns bine. Trebuie să mai explic.

- Voi urma în Michigan programul lor de doctorat. Merg acolo pentru că în Michigan se află unul dintre cei mai importanţi specialişti din lume în acel domeniu al matematicii pe care-l studiez eu.

Imediat, urmează întrebarea-cheie:

- Dar nu sunt specialişti la fel de buni la tine în ţară?

Am să-i spun adevărul. Ar fi momentul să încep să-l spun. Răspund:

- Nu, nu sunt. Atunci când mergi să lucrezi cu cel mai bun, indiferent cum ai face comparaţia, toţi ceilalţi nu sunt la fel de buni.

Închide paşaportul şi, în faţa pupitrului, ia un fel de poziţie de drepţi. Mâneca scurtă a cămăşii lasă să se vadă braţele ei. Sub pielea de ciocolată, muşchii relaxaţi se contractă. Nu-i place de mine deloc. Nu-i place ceea ce răspund, mutra mea e suspectă.

- Care este specialitatea ta?

- Geometria diferenţială.

- Şi nu există posibilităţi ca să-ţi urmezi studiile la tine în ţară în acest domeniu?

- Ba da, există. Dar e normal să-mi doresc să studiez cu cel mai bun.

- De unde ştii când cineva este cel mai bun?

Asta chiar că e o întrebare tare grea. Nu o să reuşesc s-o lămuresc prea uşor. Nici nu am foarte mult timp la dispoziţie ca să-i povestesc cum stau lucrurile. Partea proastă e că nu am cum să ajung la avion până ce nu trec de ea. O fată frumoasă, cam de vârsta mea, se pune stavilă înaintea primei mele călătorii transatlantice, şi nu oricum, ci-mi cere lămuriri despre rosturile matematicii. Fir-ar să fie, cum să ne clarificăm noi? Nici interviul pentru viza americană, de la Consulat, nu a inclus asemenea complicaţii. Acela chiar a fost o conversaţie plăcută: am avut parte de un interlocutor bine intenţionat. Dar fata aceasta ce are? Ce nu-i place ei de ajunge să pună întrebări filozofice? Hai să-i răspund cât de bine mă pricep. Zic aşa:

- Cel mai bun e cel care inventează concepte importante, pe care apoi ajung să le studieze alţi specialişti. Cel mai bun e cel mai creativ, cel care deschide căi noi, cel care e cel mai inspirat.

- E vorba de cineva care are multe brevete de invenţie?

Cred că am făcut o greşeală de limbă: am produs o eroare de traducere. Am trimis conversaţia pe un teritoriu greşit. Să reiau:

- Nu, nu e vorba de invenţii ca cele din inginerie. E vorba de inventarea unor concepte matematice care ajung să fie studiate de alţi specialişti.

- Şi nu se pot inventa astfel de concepte oriunde în lume? De ce trebuie să mergi în Statele Unite pentru a le inventa?

Pentru că vreau să fiu cel mai bun. Vreau să fiu cel mai bun în felul meu, asta aş vrea să-i spun, dar e clar că aici suntem pe un teritoriu unde nu e momentul să dăm dovadă de vreo slăbiciune omenească, precum trufia. Nu-i pot spune că vreau să fur de la cel mai bun arta de a produce invenţii de o incredibilă fervoare a imaginaţiei. Să-i spun asta? Nu, n-am să-i spun.

- Ba da, lucruri utile se pot inventa oriunde. Dar mai am foarte multe de învăţat.

Nu răspunde nimic. Îmi deschide iar paşaportul şi se uită la pagina doi de parcă numele meu i-ar suna imposibil şi ireal.

Îmi dau seama ce se petrece. A descoperit că în povestea mea există o lacună. În mintea ei sunt un suspect evident. Vrea să mă dovedească de mincinos. Vrea să exploreze potenţialele contradicţii şi vrea să mă lase să vorbesc până ce ating punctul de evidentă contradicţie. Şi care ar putea fi consecinţele? Să petrec noaptea în Amsterdam, pentru că nu am izbutit să trec un simplu interviu de securitate cu unul dintre funcţionarii poliţiei lor de frontieră? Ce ridicol e să te pricepi la conexiuni pe fibrate principale şi să nu izbuteşti să-ţi lămureşti situaţia într-o simplă conversaţie cu o domniţă îmbrăcată în uniformă. Adaug, pentru a salva impresia lamentabilă pe care am produs-o până acum:

- Voi urma un program de doctorat, voi urma cursuri care sunt diferite de cele care sunt oferite în România, voi lucra cu un specialist care e unic pe plan mondial. Sunt lucruri pe care nu le poţi face decât într-o universitate americană.

Iar am răspuns greşit. Iar am supărat-o. Dă din cap că da, apoi mă întreabă:

- Ai un loc de muncă în România?

- Da, lucrez la Universitatea din Bucureşti.

- Ce fel de loc de muncă ai?

Încerc să traduc „preparator” şi spun „graduate assistant”.

- Sunt preparator la Catedra de Geometrie.

- Deci ai un loc de muncă potrivit pentru calificarea ta, dar cu toate acestea călătoreşti în Statele Unite ale Americii pentru a face acelaşi lucru, dar acolo. Am înţeles eu bine?

- Da, am putea spune aşa.

Deodată se întoarce spre pupitrul central, unde un domn grizonat cu mustaţă, ochelari şi staţie la centură citeşte atent nişte formulare. Când se întoarce, zulufii ei strălucitori îi extind aura. Îl cheamă pe ofiţer. Pieptul lui e plin de insigne. Mânecile lui sunt pline de trese şi de nenumărate însemne ale puterii. Îmbarcarea mea în avionul de Detroit depinde de el.

Se apropie. Frumoasa apărătoare a civilizaţiei Vestului îi spune ceva în idiomul lui Van Basten şi Gullit, într-un ritm de comentator de radio. Nu pricep o iotă. Ochii ofiţerului şef mă măsoară peste ochelari. Îmi ia paşaportul şi se uită la el. Pagina doi. Numele. Cetăţean român. Data naşterii. Se uită iar la mine. Da, arăt de parcă aş avea 26 de ani, deşi probabil arăt mai tânăr. Hârtia cu problema este cea pe care scrie F1 şi pe care sunt precizate datele programului de doctorat de la Michigan State University. Hârtiile sunt beton, nu ar trebui să fiu îngrijorat. Dar ea spune altfel.

- Să-l las sau să nu-l las? mi se pare că întreabă frumoasa. Deşi n-am idee ce-i va fi spus.

Ofiţerul se aşază într-o poziţie crăcănată, un fel de stând de voie, faţă în faţă cu mine. În vremea aceasta, cuplul de doamne indiene sau pakistaneze a trecut de mult de partea cealaltă, unde se uită uimite pe listele de zboruri afişate pe monitor. E clar, s-au rătăcit. Cuplul de orientali cu trei copii s-a dus de mult, ei au găsit calea mult mai uşor, copiii lor îi poartă înainte. Oameni de pe toate continentele ştiu să răspundă corect întrebărilor de securitate, numai eu nu pot explica cine sunt şi ce vreau.

- Okay, spune ofiţerul, închide paşaportul şi mă lasă să trec.

- Have a nice flight, spune şi fata de ciocolată, parcă dezamăgită că şeful mă lasă să trec spre poarta de îmbarcare.

Mă uit şi eu spre ea şi-i zâmbesc de parcă i-aş accepta invitaţia să mergem să luăm o cafea împreună. Ea se uită în ochii mei de parcă ar vrea să mă zgârie. Şi de atunci nu ne-am mai văzut niciodată.

*

Şi-a deschis aripile ca o pânză, dar erau mai groase decât o pânză. Mai groase decât oceanul, mai groase decât cerul. În ea erau cuprinse toate culorile, dar asta se întâmpla înainte să existe toate culorile, înainte să existe timpul, înainte să existe orice formă de percepţie a culorilor şi a timpului. Totul era o aripă, şi ea a devenit vizibilă doar atunci când umbra ei s-a aşternut. Nu într-un loc, ci într-un evantai de

→

Bogdan Suceavă – născut la 27 septembrie 1969, la Curtea de Argeş. A studiat matematica la Universitatea Bucureşti şi la Universitatea Statului Michigan. Doctorat în matematică la Universitatea Statului Michigan, East Lansing (2002). În prezent, profesor universitar la Departamentul de Matematică de la California State University, Fullerton. Membru al PEN Club West USA (din 2005). A obţinut mai multe distincţii literare în România, între care Premiul I Nemira, în 1993, pentru nuvela *Imperiul generalilor târzii*; Premiul CopyRo, în 2002, pentru volumul de nuvele *Imperiul generalilor târzii şi alte istorii*; Premiul pentru Proză al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti pentru *Miruna, o poveste*. Autor, între altele, al romanelor: *Venea din timpul diez* (2004), tradus în maghiară, bulgară, engleză şi franceză; *Miruna, o poveste* (2007); *Vincent nemuritorul* (2008) şi *Noaptea când cineva a murit pentru tine* (2010).

David Mitchell şi „Atlasul norilor”

După lansarea în 2004 a cărţii sale *Atlasul norilor*, scriitorul britanic David Mitchell a fost declarat de către critica literară anglofonă drept un „inventator al romanului secolului 21”. Cartea este structurată ca o înşiruire de stop-cadre ce marchează succesiunea tim-

de **Marcel Gherman**

pului, prezentând o cronică a lumii moderne.

După euforia milenaristă de la sfârşitul anilor ’90, realitatea de azi pare să provoace o decepţie profundă. Pământul rămâne bântuit de fantomele războiului, suferinţei şi morţii violente. Seniorii lumii continuă să omoare, să fure şi să mintă în numele „binelui”, reprezentând interesele vicioase ale unor categorii sociale parazitare. Aceste atitudini ipocrite riscă să fie înlocuite de un rău nerușinat, necamuflat, care să-şi arate adevăratul chip în întreaga sa hidoşenie. În pofida acestor fenomene abominabile, se observă totuşi în Lumea Nouă o... *frumuseţe stranie*. Există mulţi tineri care consideră drept un privilegiu să se fi născut anume în aceste timpuri agitate. Până la urmă, mişcările milenariste şi previziunile apocaliptice sunt atestate oricând şi oriunde, şi se înscriu în ciclurile perpetue ale creaţiei şi distrugerii.

Fiind un produs al tumultuoşilor ani 2000, romanul lui David Mitchell este alcătuit din mai multe linii de subiect interconectate. Paginile sale conţin un amalgam de personaje ce surprind prin diversitatea etnică şi geografică. Este o saga a cărei acţiune cuprinde trecutul, prezentul şi viitorul îndepărtat.

Volumul începe şi se termină cu jurnalul unui notar din secolul XIX, care săvârşeşte o călătorie pe mare din Orientul Îndepărtat în America. Pe parcursul ei este otrăvit de un personaj sinistru, fiind salvat apoi de un sclav indigen faţă de care notarul manifestase un gest elementar de compasiune. Supravieţuitorul acestei călătorii anevoioase, cu valenţe iniţiatice, se transformă ulterior într-una dintre figurile-cheie ale mişcării pentru abolirea sclaviei în Statele Unite.

Urmează povestea unui compozitor belgian, căruia în 1931 îi vine în vis melodia unei piese muzicale intitulate *Atlasul norilor*. După care subiectul este preluat de o jurnalistă din California anului 1975, care investighează nişte crime de la o centrală nucleară. În continuare este înfăţişată povestea unui editor de la începutul secolului 21, hărţuit de un gangster şi sechestrat într-un azil pentru restul vieţii sale. Urmează confesiunea unei androide dintr-un viitor hipertehnologizat, interogată după un act de rebeliune împotriva societăţii totalitare care i-a transformat în sclavi rasa de cyborgi din care face parte. Iar cea de-a şasea poveste este narată în Hawaii, într-o societate neotribală postapocaliptică, în faţa unui public adunat noaptea în jurul unui foc. În final romanul prezintă în ordine inversă deznodământul fiecăruia dintre subiectele dezvoltate în prima sa parte.

Epilogul transmite un mesaj umanist. Fiecare viaţă de om, din miliardele ce se perindă în *Regatul Subceresc*, apare ca o picătură din şuvoiul ce formează oceanul vieţii.

Atlasul norilor confirmă presupunerile de acum câţiva ani conform cărora în literatură se manifestă un proces de fuziune între proza realistă şi cea fantastică. De fapt, astăzi nu se mai poate scrie literatură realistă în sens tradiţional: o descriere elementară a vieţii cotidiene, în care suntem înconjuraţi de *gadget*-uri tehnologice, are toate ingredientele unui text SF.

Pe de altă parte, *Atlasul norilor* se distinge prin acea pasiune specifică pentru jocul deconstructivist, proprie autorilor postmoderniști şi care a obsedat cândva mişcarea Beat sau avangarda franceză. Dar şi prin abordarea hipertextualităţii. În

locul naraţiunii liniare abandonate, romanul lui David Mitchell prezintă o scriitură ubicuă, în care fiecare instantaneu din matricea sa spaţiotemporală este legat prin „găuri de vierme” de mereu alte personaje şi decoruri. S-ar putea spune că are ceva din aerul frumoaselor poveşti din *O mie şi una de nopţi*, care i-au fascinat pe mulţi scriitori, printre care şi pe Borges.

Titlul cărţii ar fi putut fi inspirat de un obicei de dată recentă de a colecţiona fotografii ale cerului, privit ca un spectacol irepetabil, ca un obiect de nesfârşită contemplare. Interesant de remarcat că în limba chineză noţiunea de „lume” în ansamblu este definită prin termenul *tianxia,* tradus, mot-à-mot, ca *subceresc*. Cerul sub care se perindă existenţa pământenilor este astfel un simbol transcultural al dimensiunii atemporale a vieţii şi istoriei. În acelaşi timp, cerul reprezintă un simbol creştin, dar se regăseşte şi în cultura indiană, unde se asociază cu spiritul universal (*Brahman*) şi se raportează la imaginea norilor, ca reprezentări ale tranzientului şi aparenţelor.

David Mitchell s-a născut în 1969, în localitatea britanică Southport. A urmat studiile la Universitatea din Kent, unde a absolvit facultatea de literatură britanică şi americană, apoi şi-a luat masteratul în literatură comparată.

După încheierea studiilor, a locuit un timp în Sicilia, după care s-a stabilit pentru o perioadă îndelungată în Hiroshima, Japonia, unde a predat limba engleză. S-a căsătorit cu o japoneză, cu care are doi copii. Până la urmă însă a decis să părăsească Ţara Soarelui-Răsare, fiindcă s-a simţit un străin printre niponi. În limba japoneză există chiar un cuvânt special pentru intruşii din alte ţări – *gaijin*, care înseamnă deopotrivă „străin” şi „sălbatic”. Fiind îngrijorat pentru viitorul copiilor săi de origine mixtă, care ar fi sperat în Japonia doar la o carieră universitară sau la una în sfera divertismentului, David Mitchell s-a mutat cu familia în Irlanda. Cunoscutului autor îi place să spună în glumă că într-un tărâm insular ca Irlanda, cu o populaţie atât de puţin numeroasă, nimeni nu face caz de statutul său de scriitor, fiindcă „oricine îl cunoaşte pe cineva care-l ştie pe Seamus Heaney, Laureatul Nobel”.

În afară de *Atlasul norilor*, David Mitchell a mai lansat alte câteva romane: *Ghostwritten* (1999), *number9dream* (2001), *Black Swan Green* (2008). Acţiunea celui mai recent proiect romanesc al său, *The Thousand Autumns of Jacob Zoel* (2010), se desfăşoară în Japonia, în perioada în care această ţară se autoizolase pentru două secole de restul lumii.

La sfârşitul anului 2012 urmează să fie lansată o adaptare cinematografică a romanului *Atlasul norilor*, produsă de fraţii Wachowski, cunoscuţi ca autori ai trilogiei *Matrix*. Din distribuţie fac parte actori de renume ca Tom Hanks, Halle Berry şi Hugh Grant. Pelicula beneficiază de un buget costisitor şi de efecte vizuale performante. Se prevede ca *Atlasul norilor* să devină una dintre cele mai valoroase lansări ale acestui sezon cinematografic. ▣

---

locuri, răspândite prin întreaga lume, prin lumile întregi. Acele umbre au dat o primă idee despre ceea ce este formă. Dincolo de formă nu se putea vedea. Aripile cele dintâi se deformau într-un fel care avea să primească nume abia atunci când numele va însemna ceva. Apoi s-a născut ochiul, iar el poate vedea doar graţie formei sale. Ochiul ia forma celei dintâi aripi, mai cu seamă atunci când înlăuntru se întoarce. Şi raţiunea spune: calculează toate acestea.

Înaintea mea, realitatea.

Ciudată trezire, după o ciudată adormire.

În terminalul aeroportului din Detroit se aude în surdină muzică alertă, perfectă pentru momentul matinal, dar oarecum nepotrivită pentru oboseala mea. Văd culoarul lung, parcă nesfârşit, cu mocheta gri-albastru făcută dintr-o singură, gigantică piesă. E prima oară când privesc în jur de când am ieşit din vama de la intrarea în Statele Unite, şi atunci mă gândesc că familia şi prietenii mei au rămas departe şi că, de acum, sunt singur. 9 august 1996. În jurul meu sunt sute de oameni, trecând unul mai grăbit decât altul, fiecare spre terminalul lui, aeroportul cel vechi din Detroit la o oră intensă a dimineţii. Nimeni nu mă cunoaşte, nimeni nu ştie de unde vin, nimeni nu-mi ştie istoria. Adevărul e că nu-i mare lucru de spus. Am o istorie obişnuită pentru România. Partea neobişnuită e că am ajuns aici.

Mă îndrept către *counter*-ul companiei *Northwest Airlines*. O funcţionară îmi zâmbeşte politicos şi mă întreabă încotro merg. Lansing, Michigan, îi răspund. Oameni liniştiţi, relaxaţi, neatinşi de graba haotică, expeditivă, pe care mi-o amintesc atât de bine din România, şi pe care o bănuiesc a fi simptom al nevrozei generalizate. În anumite culturi, graba excesivă e un semn de impolitețe, aveam să aflu şi asta. Predau a doua oară în cursul zilei de azi valiza mea albastră, singurul meu bagaj, şi acum ea îşi urmează drumul spre noua mea casă, iar eu călătoresc cu o geantă de mici dimensiuni în care am două romane pe care plănuiam să le citesc, un material gata scris în care se află demonstraţia unei teoreme, un set de pijamale, şi caietul în care îmi ţin jurnalul. Cred că dacă s-ar pierde lucrurile acestea ar fi cel mai greu. Dar, deocamdată, nu pot citi. Unde mi-e mintea? Nu mă pot concentra. Sunt prea obosit. Şi, cumva, neliniştit, cu toată uşurarea pe care o simt. De fapt, nu am idee încotro merg. Ştiu doar că am plecat. Mă face fericit distanţa de casă, cu toată neliniştea asta. Am toate motivele mele. Poate le voi povesti cândva.

Am avut un an excelent. În primăvară am câştigat concursul pentru o poziţie de preparator la catedra de geometrie de la Universitatea Bucureşti. În primăvară am ţinut şi două seminarii de geometrie diferenţială la anul III. Îmi aduc aminte foarte bine de ei: două grupe diferite, inegale nu atât ca inteligenţă, cât mai degrabă ca interes faţă de geometria de anul III. Simţeai că nu le pasă şi nu se putea să nu te gândeşti dacă nu cumva au şi ei dreptatea lor: cui să mai pese azi de varietăţi diferenţiabile? Simţeai că te ascultă mai degrabă din politeţe, dacă nu din grija formală a celui care are de dat un examen la o materie pe care nu şi-o doreşte, dar care i-a fost impusă de programa analitică. Cum de poate interveni elementul personal acolo unde e vorba de lucruri atât de impersonale? Chiar aşa. Am lăsat în urmă o carieră în care ar fi trebuit să predau viitorilor profesori de liceu despre forme diferenţiale şi tensori, despre metrici riemanniene, despre spaţii cu curbură secţională constantă. Era clar că nu le pasă, că nu are cum să le pese atâta vreme cât bănuiau că nu vor folosi acele concepte niciodată în munca lor.

Dar mie, mie de ce îmi păsa? Poate pentru că problemele acelea mă făceau să uit orice altceva, şi pentru că vedeam acele probleme *în ordinea culturală a lucrurilor,* adică într-un fel destul de diferit decât felul cum mi-au fost predate mie, la Bucureşti. Şi mai e ceva. Simţeam că pot să comunic excelent cu unii dintre studenţi, pe când cu alţii – îi simţeam că nu au încredere în mine, că nu pricep ce e cu materia aceea în programa lor, că vor să se termine o dată pentru totdeauna tortura celor două ore în care vorbeam despre atlase, forme diferenţiale, câmpuri vectoriale. Nu o dată m-am întrebat atunci cum de s-a ajuns la situaţia aceea, cum de la Universitatea Bucureşti am ajuns să avem în programa analitică la anul III, în chip de curs fundamental, o astfel de materie, obligatorie pentru o generaţie de 175 de studenţi în matematică pură pe an şi alţi 25 în matematică-mecanică. Era obligatoriu şi gata.

Funcţionara de la *Northwest Airlines* îmi dă cardul de îmbarcare pentru Lansing, Michigan. Nu ne aflăm la etaj, ci undeva la nivelul solului. Vom merge pe jos până la avion, îl văd deja prin ferestrele holului, e mai mic decât un autobuz. Nu m-aş fi aşteptat vreodată că voi zbura în aşa ceva. E o cursă de mici dimensiuni, la miezul zilei. Sunt prea obosit de călătorie ca să-mi mai pun problema dacă aşa ceva chiar zboară. Nu cu mult timp în urmă ideea de călătorie aeriană încă mă îngrijora. Iar acuma, ia te uită în ce urc.

Adevărul e că, atunci când te ocupi cu anumite lucruri ciudate, când prea puţină lume urmăreşte ce se petrece în domeniul acela, ştii foarte bine că va veni, mai devreme sau mai târziu, timpul în care să-ţi pui problema audienţei. Pentru cine faci lucrurile pentru care te-ai pregătit? Cine este publicul? Şi întrebarea esenţială: te interesează să lucrezi aşa ceva pentru a avea un public, sau doar pentru strictul interes intelectual faţă de ideea respectivă? Dacă vrei public pentru ceea ce faci, atunci ar trebui să te ocupi cu altceva. Ai o viaţă înainte, ai 26 de ani, ai toate conexiunile sociale de care ar fi nevoie ca să te lansezi într-o carieră în care să faci orice. Şi atunci, de ce preferi să urmezi un lucru de o incomparabilă dificultate, o muncă despre care publicul larg ştie prea puţin şi de care, dacă e să fim sinceri până la capăt, nici nu-i pasă? De ce? Ce te atrage acolo?

▣

Pavel Vasiliev – poet rus, victimă a stalinismului

Sunt unii oameni care au un caracter contradictoriu: retractili, concentraţi, creatori, dar şi explozivi, neastâmpăraţi, provocatori. Poetul rus Pavel Vasiliev (1910 (09) – 1937) face parte din această categorie. A trăit *in extremis* şi a scris mult, pentru viaţa sa scurtă, editând două cărţi de eseuri documentare şi literare. Nu s-a putut bucura de apariţia volumului de versuri, **Путь на Семиге** (1932) – ***Drumul pe Semiga***, interzis imediat după apariţia semnalului tipografic. A schimbat mai multe profesii. A lucrat în minele de aur, despre care a scris. După peregrinări prin Siberia şi Extremul Orient s-a înscris, la începutul anilor treizeci, la cursurile literare *Valerii Briusov* din Moscova, fără a obţine diploma de absolvire. Fire recalcitrantă, boemă, pe linia lui Esenin, a scandalizat scriitorimea academică, dar şi autorităţile. A trecut prin câteva procese judiciare. Cel din 1937, anul marilor epurări staliniste, i-a fost fatal (stenogramele acestor înscenări au fost publicate în anii ’90). A rămas fără mormânt şi cu opera în suspensie timp de vreo douăzeci de ani. Abia în 1956, în perioada lui Hruşciov, prin străduinţele soţiei sale, E. Vialova-Vasilieva, şi ale câtorva prieteni, a fost reabilitat.

Pavel Vasiliev este considerat talent nativ, deşi provine dintr-o familie de intelectuali din Pavlodar, nordul Kazahstanului.

Poemul *Dragoste la o vilă din Kunţevo* a fost publicat postum, în 1982. E un poem erotic, plin de senzualitate barbară, peste care se suprapun, ca în palimpsest, alte voci: patosul surdinizat, neliniştile vremii, viaţa neaşezată şi sărăcăcioasă. Limbajul, pe alocuri grosier, al poemului ezită între un ermetism probabil asumat şi efuziuni de energie, produse în valuri, cu intermitenţă. Fraza e sacadată, înecată în bolboroseli revoluţionare, iar semantica – criptică. E vădită înclinaţia poetului spre oralitate, spre exprimarea marilor elanuri ale erei făuririi comunismului planetar.

E totodată perioada când sexualitatea irupe în literaturile lumii (Henry Miller scrie *Tropicul cancerului* (1934), iar în literatura română Geo Bogza publică *Jurnal*-ul *de sex* (1929). Tema e capricioasă şi riscantă: tratarea în exces te poate arunca în naturalismul carnal, iar adierile slabe, neconcludente, te pot condamna pentru superficialitate. Poemul lui Pavel Vasiliev reprezintă un ultim document înainte ca tema să fie închisă etanş în literatura sovietică. E un poem în care cuvintele tandreţei amestecate cu zvârcoliri ale trupurilor tinere se strecoară printre dinţi.

Traducerea este liberă, lipsită de rime şi alte accesorii ale versificaţiei clasice, la care ţine atât de mult tradiţia rusească. Am transpus doar spiritul poetic, liber de orice fel de constrângeri.

Dragoste la o vilă din Kunţevo

La început trenurile, ca şi cum în vis,
Lunecau, lăsând în urmă un ecou puternic, prelung –
De o sută de kilometri.
Despre ziua întâlnirii noastre
Ne înţelesesem din timp,
Ne plimbam prin împrejurimile vilelor
Abia intuind primăvara de afară.
Iar primăvara se alinta în ochii tăi.
În ochii tăi verzi
Licăreau crengile, cerul, norii –
Noi călătoream în vagoane hodorogite.
Astfel lumea îşi schimba locul pe propria-i
Osie, în conformitate cu mişcarea generală.
În faţa tuturor.
Colindă,
Sânge turbat, zvâcneşte nestingherit
În palmele noastre, în acest placaj uscat al tâmplelor.
Fără a atinge cu ceva,
Fără a observa vreo şovăială, fluierul de miliţian, –
Fuga ta discretă e o întâmplare, precum e lumea
întreagă...
Şi convorbirea e accidentală... Şi în discuţie e atras
cercul tău de griji,
Şi această zi, şi perechea de saboţi găuriţi,
Şi chiar eu – totul va dispărea în Lethe.

Aşa glumesc eu. Şi iată că deja suntem despărţiţi
De un întreg veac îngrozitor –
Martor mi-e orbul ce se văicăreză
Cu bobul de mazăre sub veacul pus în mişcare.
Era viclean. Chiar şi aici
În versurile mele. Zbârcit şi bătrân,
A hoinărit două secole prin bâlciuri –
Şi mâna ne-a întins...
- Inga, avem
Ceva mărunt la noi. Dă-i-l lui. –
Eu te-am cumpărat fără rest.
Jur pe tot ce vede de pe...

Şi frână... Şi iar vilele din Kunţevo.
O digresiune: văd clar
Atât timp cât primăvara, cât pământul transpiră,
Republică, zău, ţi-a scăpat printre degete
Fericirea a doi mic-burghezi.
Nu-i întâmplător că zăresc acum prin fum
Doar strigăte şi feţe.
Republică, tu le-ai permis
Să-şi împletească palmele, să plângă şi să se plodească.
Tu ai permis să ne bucurăm. Ah,
Dar dacă nu? Mare scofală!
Noi vom păcătui, întrucât
Călugării încă nu ne-au dat indulgenţă.

Dar tu... nu înţelegi aceste cuvinte, tu toată,
Până la ultimul fulg, râvneşti să cazi din nou
Şi, întorcând privirea neîncrezătoare,
Îţi dai jos straiele vechi şi noi.
Iată cămăruţa. O, cămăruţa. Însuşi Dumnezeu
A măsurat-o, probabil –
Ea, aşa cum m-am deprins eu cu tine,
s-a deprins cu felicitările pline de înjurături de mamă.
Asta e chiar o provocare aruncată perfecţiunii
europene –
Pe jumătate îndrăgostită de tăcere,
Pe jumătate revoltată... iar ploşniţa
Încremenită ca popa în faţa icoanei!
Iar oglinjoara e stricată de o stea.
Iar şorţul pe care n-ai apucat să-l termini...
Şi tu toată iradiezi căldură...
.....
Mă răsucesc. Nu te-am ştiut
Până acum. Împroşcată de râs,
Precum fericirea, albeaţa ta încăpătoare
E garnisită cu blană între coapse.
Mâna ţi-e întinsă ca un gât de lebădă
Şi urmele stacojii ale jartierelor...
Eşti grea ca aurul, uşoară
Ca puful unor poveşti semi-uitate.
A dispărut totul. Şi doar noi doi.
Pe şira spinării trece o adiere de răcoare
Şi eu, ţintindu-te, te cuprind
Aşa cum fac maimuţele.
Mofturoaso! Nu ţi-ai scos pantofii.
Ce înalţi sunt! Cât de sus au zburat!
Nu e nimic. Nici maluri şi nici scop,
Doar nişte corpuri radioase, răguşite
Se agită pe un pat indiferent.
Afle crivatul vechi
Greutatea celor două fericiri. Primească îndurare,
Căci să tăinuiască, să tacă şi să ascundă până la un timp
Cred că ea n-a uitat.
Aha, strigi? Te voi învăţa să uiţi,
Să mergi, să fugi, s-o iei înainte şi să goneşti,
Tu n-ai dreptul să fii egală.
Dar ai dreptul să te sufoci.
Tu cazi. Te potoleşti. Cazi, potoleşte-te,
Pentru noi, cei afurisiţi, cei proscrişi.
Trăiască călăreţii pustiurilor,
Care au dresat cai neîmblânziţi!
Trăiască. Încă, încă... Şi delirul
Desfăcut precum aceste coapse... Fals.
Lasă valurile să bată, să stingă lumina
În zdrenţele purpurii ale fumului răsucit,
Chiar dacă auzi tu...
Cât de devreme s-a zorit de zi.
E treisprezece? Înseamnă că va fi o nenorocire!
Noi suntem prizonierii unei cacealmale de doi bani,
Ne-am împletit trupurile, nu se mai ştie cine şi unde-i...
- Hoţomano. Nestemato. Ruşine.
Oricum ai da – arăţi ca o găină. –
Ne sărutăm. Şi iată toată povestea noastră.
Stăm culcaţi şi, certându-ne, fumăm.

Prezentare şi traducere de **Grigore CHIPER**

■

Corin Braga, ***Luiza Textoris***. Colecţia Fiction LTD. Editura Polirom, 2012

Fascinanta poveste a unei fete care găseşte în vis o viaţă paralelă.

Luiza Textoris este o fată cu nasul cârn şi ochi exoftalmici căreia îi place atât de mult să viseze, încât sfârşeşte prin a nu mai distinge delirul de realitate. Fascinată de trăirile onirice, ea îşi creează dubli de vis ca să exploreze lumi paralele, contorsionate, întrepătrunse cu realitatea de zi cu zi. În acelaşi timp, inevitabil, are de suportat consecinţele în viaţa normală: dedublare, schizofrenie, personalitate multiplă. Stările de somn paradoxal şi apoi de trezie paradoxală creează o arhitectură etajată, cu planuri suprapuse şi încrucişate, în care personajele se comportă în realitate ca şi cum ar visa şi în coşmar ca şi cum ar fi lucide. Romanul uneşte vizionarismul psihedelic romantic cu universurile virtuale postmoderne. *Luiza Textoris* este al treilea roman din ciclul *Noctambulii*, după *Claustrofobul* şi *Hidra*.

„Proiectul epic al lui Corin Braga îşi găseşte rădăcinile în viziunea mai largă a comparatistului pentru care interpretarea viselor devine o ţintă de asumat pentru întreaga cultură. În felul acesta devin accesibile nişe

altfel rămase în umbră. Explorarea critică depăşeşte cadrul limitat al judecăţii estetice şi are acces la posibile revelaţii despre fiinţa umană. Onirismul propus şi practicat de Corin Braga depăşeşte graniţele unei opţiuni tematice, înspre constituirea autentică a unei literaturi proprii, în singularitatea căreia conceptele şi punctele de referinţă se reaşază.” (*Horea Poenar*)

O gubernie viscolită

de
Răzvan Mihai Năstase

După *gheață,* în sfârșit, avem parte și de *viscol*! Cam așa se gândesc, probabil, cititorii înfocați ai lui Vladimir Sorokin care, după ce îl vor fi descoperit pe romancierul rus în 2006 cu *Gheața*, în colecția Byblos de la Curtea Veche Publishing, au acum prilejul de a citi una dintre cele mai recente cărți ale acestuia. **Viscolul** a fost publicat în Rusia în 2010, și mulțumită traducerii excelente semnată de Antoaneta Olteanu, ajunge la după numai doi ani și sub ochii publicului român.

Apetitul lui Sorokin pentru distopii este deja cunoscut, iar lumea din **Viscolul** nu face excepție. Autorul fabulează mai mereu ca un copil, urmând schema simplă de gândire „Ce-ar fi dacă?”. În cartea de față Sorokin se întreabă ce-ar fi dacă într-un motor caii-putere ar fi niște cai vii, în carne și oase, numai că mai mici, ce-ar fi dacă oamenii ar privi la radio în loc să asculte, ce-ar fi dacă dimensiunile omenești nu ar fi standard, ci, ca într-un fel de lume desprinsă din *Alice în Țara Minunilor*, ar varia, oamenii fiind când foarte mari, când foarte mici? Rezultatul este spectaculos, iar cititorul va accepta foarte lesne convenția fantasticului, înțelegând lumea din ficțională ca pe una extrem de logică și coerentă, cu toată ciudățenia care o guvernează. „Caii porniră pe ulucul de lemn, măturat frumos, formând acolo o herghelie, salutându-se unul pe altul, mușcându-se, rânjind și dând din copite. Ulucul ducea spre un perete de care era lipită mașina. Perhușa privi herghelia, fața i se lumină și îi întineri. Mereu se bucura de caii săi, chiar și atunci când era obosit, beat sau umilit de oameni. Trăgând la o parte ușa, dădu drumul cailor în pântecele mașinii. Herghelia mergea vioaie, în pofida frigului ce răzbătea din interior.” (p. 16)

Povestea din **Viscolul** îl are în centru pe Platon Ilici Garin, un medic care, nechemat de nimeni, dar animat de un simț al datoriei foarte puternic, pleacă spre localitatea Dolgoe, unde se pare că s-a declanșat o stranie epidemie. Venit din Bolivia (în satul global în care trăim și-n lumea distopică a prozatorului rus, distanța dintre o provincie rusească și America de Sud nu-i tocmai una mare), un virus misterios transformă oamenii în zombi: „Am văzut la radio: ies chiar prin pământ, chiar prin podea, ca niște cârtițe. Ies și-i fac praf pe oameni!” (p. 69) Cum la poșta din Dolbeșino nu se găsesc cai, doctorul este ajutat de Perhușa, care se învoiește să-l transporte cu mașina lui, în fapt o sanie pe tălpici pusă în mișcare de strania herghelie de cai *mici*. Cartea se transformă într-un hibrid între volumul-cult al lui Jack Kerouac *Pe drum* și *Odiseea*. În calea protagoniștilor apar nenumărate personaje ciudate (și memorabile) – un morar de-o șchioapă, însurat cu o doamnă rubicondă, o mână de producători de droguri kazahi, un om uriaș de zăpadă etc. Imaginația lui Sorokin nu are limite și nu se mulțumește să înzestreze personaje aparent normale cu unele calități supraomenești, ci dimpotrivă, schimbă parcă ADN-ul speciilor din lumea reală. Rezultă astfel adevărați mutanți, mai mult sau mai puțin benigni, care funcționează perfect în logica lor personală și în cea a unei Rusii întoarse la propriu cu fundu-n sus.

Din punct de vedere al stilului, scriitura vine perfect în continuarea tradiției marilor autori ruși. Oricât de răzvrătit ar fi, oricât de postmodern, de dornic de inovații și de neîngrădit în clișee, Sorokin scrie ca un merituos urmaș al unor Tolstoi, Cehov sau Gogol. Nu întâmplător l-am lăsat pe Gogol la urmă, pentru că **Viscolul** pare să se înrudească profund cu *Revizorul*. De altfel, romanul lui Sorokin aduce de multe ori a piesă de teatru, dialogul fiind de departe mijlocul de expunere cel mai uzitat și mai viu. E o carte care, la o adică, s-ar putea dramatiza foarte ușor, iar o virtuală punere în scenă ar fi un pariu îndrăzneț pentru orice regizor. Pasajele descriptive mai lungi pot trece lesne drept didascalii: „Amlinski, în frac, cu fața lui atentă, obosită, fără barbă, după ce se urcă pe masă, se îndreaptă, își încrucișează teatral mâinile pe piept și, fără să spună niciun cuvânt, începe deodată să danseze pe masă un dans ciudat, pocnind tare cu tocurile; în dansul acesta era ceva solemn și funest, plin de semnificații, încât toți cei adunați își dădură seama și înțelese și Platon Ilici. El înțelese că dansul se numește *rogud* și că este un dans *medical* de pomenire închinat personal lui, doctorului Platon Ilici Garin, iar toți acești oameni care se adunaseră la masă veniseră pentru pomenirea lui Garin. Groaza îl cuprinde pe Platon Ilici. Privește înghețat cum Amlinski dansează concentrat, bătând tactul funest pe masă, astfel încât vesela sare și zdrăngăne, dansează făcând niște mișcări circulare cu spatele și cu capul, aproape așezându-se pe vine, după care se îndreaptă, dând din cap și făcând cu ochiul tuturor celor adunați.” (p. 146)

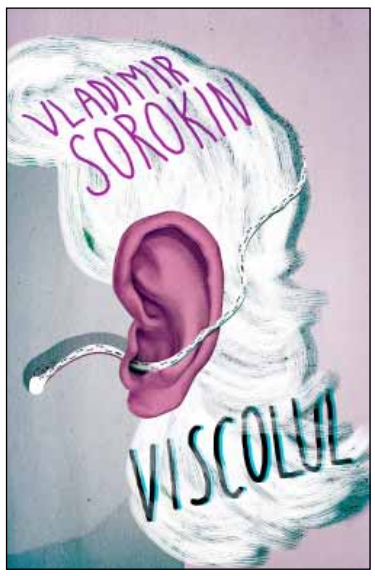

Viscolul e genul de carte care te prinde mai ales fiindcă nu e ușor de digerat. Seamănă cu un lung și sinuos periplu prin infern, cu personaje nefirești, situații absurde și cu o puternică angoasă care răzbate surd pe fundal. Așa cum înaintarea personajelor este stânjenită fizic de viscol, așa și lectura cititorilor tremură tocmai din pricina acestui protagonist alb și mut. Concluzia? Din drama doctorului Platon Ilici se desprinde un mesaj tăios și dur: uneori chiar dorința de a-ți face treaba este o formă de răzvrătire, pentru care sistemul te pedepsește.

Vladimir Sorokin, ***Viscolul.*** Traducere din limba rusă și note de Antoaneta Olteanu, Curtea Veche Publishing, București, 2012, 178 p.

▣

Ethno Jazz Festival

(Urmare din pag. 24)

tangoului. Astfel, semințele sădite de Astor Piazzolla cu al său *tango nuevo* rodesc din plin, deși din ecuația sonoră absentează bandoneonul (tocmai instrumentul introdus în istoria jazzului de către maestrul decedat în urmă cu două decenii). Dacă improvizațiile lui Girotto debordează cel mai adesea în lava incandescentă a extazului pur, prestația lui Michele Rabbia se conformează mai curând dictonului „splendoarea stă în detalii”: o acumulare de sonorități absolut imprevizibile, generate adeseori de insolite obiecte aruncate pe plita tobelor – clopoței, mănunchiuri de scoici, piepteni, perii de haine, jucării. Chiar și în momentele cele mai încinse, Michele Rabbia știe să abordeze bateria ca și cum obiectele percutante ar fi înmănușate, obținând chiar și în pasajele violente sunete vătuite, pufoase.

Ediția 2012 a festivalului de la Chișinău a pus capăt unei anomalii: finalmente, în program a figurat și o formație din România. Organizatorii își doriseră așa ceva de la bun început, dar succesive disfuncționalități împiedicaseră împlinirea dezideratului până anul acesta. Trupa virtuozului țambalist Marius Mihalache a avut-o ca solistă pe Irina Sârbu, o tânără solistă în plină afirmare. Consistentul recital a mizat nu doar pe etalarea acestor protagoniști, ci și pe coerența echipei, rodată pe parcursul mai multor ani, ceea ce nu se întâmplă prea frecvent în lumea jazzului bucureștean. Contribuția tandemului ritmic Nicolae Băran/bas – Dragoș Mihu/baterie la succesul de public nu poate fi subestimată. Pe lângă aceste atú-uri, ar fi de relevat și altele: capacitatea sporită de nuanțare a discursului muzical, swing-ul contaminant, electrizantele dialoguri dintre străvechiul instrument de origine persană/țambalul și vocea cântăreței, virate înspre improvizații de teatru instrumental, stimulând pe alocuri intervențiile publicului.

Trio-ul *Ahimsa* a reunit un ghitarist german, Mathias Muller, și doi maeștri ai muzicii tradiționale indiene: Neyveli Radhakrishna, la vioară dublă (cu două gâturi), și Udai Mazumdar, infatigabil pe clasicele instrumente de percuție *tablas*. O fuziune indiano-jazzistică devenită celebră prin experimentele lui John McLaughlin, puse sub titulatura *Shakti*. Nu e de mirare că în biografia celor trei muzicieni prezenți la Chișinău figurează colaborări cu mari nume, precum însuși McLaughlin, Ravi Shankar, Dr. Lakshminarayana Subramaniam, Jonas Hellborg, Zakir Hussain & co. Muzica e conceptualizată în acest caz prin prisma viziunii hindice asupra existenței, cu permanente raportări la patrimoniul filosofic și cultural al frământatului subcontinent asiatic. Îndelungatele, sinuoasele improvizații pun în valoare valențe energetice, stimulează disponibilitățile ascultătorilor de a se sustrage percepțiilor cotidiene și de a accede la un tărâm al revelațiilor spirituale. Necesara empatie dintre interpreți și spectatori a funcționat și în acest caz.

După un asemenea recital, nu lipsit de o anume tendință spre monotonie, marele final a aparținut cosmopolit-exuberantului *AKA Trio*: Antonio Forcione (Italia)/ghitară; Seckou Keita (Senegal)/kora; Adriano Adewale (Brazilia)/percuție. O mixtură aparent minimalistă, dar de efect maximal, a unor instrumente mânuite cu delicatețe, agilitate și eficiență (de exemplu, harpa tradițională africană *kora* are peste 30 de coarde, care necesită multiple acordaje chiar pe parcursul spectacolului). Au existat persuasive momente de improvizație solistică – cum ar fi cel susținut de Adewale pe tamburină (*pandeiro*) sau uluitoarea performanță a lui Forcione, în care ghitara acustică devenea obiectul de recuzită al unei... reiterări a spiritului *commediei dell'arte* prin prismă post-jazzistică. Secvențele de jubilație colectivă i-au cooptat adeseori și pe spectatori, în postura de... „orchestră vocală”, capabilă să susțină riff-urile indicate de interpreți.

Apropo de relația dintre interpreți și spectatori, aceștia din urmă au fost la înălțimea noțiunii idealizate de „public de jazz” – adică unul capabil de empatie, generos, cald, receptiv, lipsit de prejudecăți și cu un fin simț al valorii. În plus, la toate galele sălile au fost pline, iar prezența tineretului era impresionantă (ce-i drept, fanii de jazz rămân tineri până la moarte...).

La fel ca în anii trecuți, echipa organizatoare a excelat – începând cu liderul Anatol Ștefăneț și cu apropiatele sale, Natalia Ștefăneț, Mariana Postică, Lucia Cazacu, dar și cu recent adoptatul Vasile Botnaru, om și artist de rară generozitate, care a dăruit câte un tablou din creația proprie fiecărui grup participant la festival. Regia de culise a fost asigurată, cu binecunoscuta-i competență, de către Igor Cemârtan, iar sonorizarea de către Victor Buruiană. Nu pot trece cu vederea exemplara ospitalitate (și ospătare) de care au beneficiat invitații festivalului la Hotelul *Codru*, unde restaurantul a adoptat cele mai recente tendințe mondiale, îmbinându-le cu voia bună moldavă, sub coordonarea unui brașovean plin de inițiativă, pe nume Adrian Dobrin (am avut onoarea de a-l cunoaște grație inepuizabilului teleast Cristian Tabără).

Și cum festivalul de jazz de la Chișinău e mai mult decât un act de cultură, se cuvine să amintesc măcar câteva delectabile (re)întâlniri de care avui parte cu minunați basarabeni precum Vitalie Ciobanu, Ion Chiorpec, Vlad Dacin, Boris Cremene, Mihai Fusu, Petru Vutcărău ș. a. Per total, așa cum era de așteptat, o experiență realmente gratificantă.

▣

Virgil Mihaiu

Jubilând la aniversarea TRIGON – 20

An de an, Festivalul *Ethno Jazz* de la Chişinău îşi consolidează statutul de manifestare reprezentativă pentru evoluţia mondializată a genului muzical-improvizatoric. Ediţia a 11-a/septembrie 2012 a stat sub semnul formaţiei *Trigon*, care a împlinit 20 de ani. Într'un mod cât se poate de judicios, prima gală festivalieră a fost dedicată acestui jubileu. Sub genericul *Deja 20*, şi beneficiind de prezentarea plină de vervă a jurnalistului/artistului plastic Vasile Botnaru, pe scena Teatrului Eugène Ionesco din Chişinău au evoluat formaţii şi soliști basarabeni, în semn de omagiu pentru exemplara activitate a grupului fondat de Anatol Ştefăneţ în 1992 (de altfel, aşa cum bine se ştie, virtuozul instrumentist – probabil cel mai important reprezentant al violei pe scena jazzului actual – are la activ şi iniţiativa festivalului despre care e vorba aici). Am avut plăcuta surpriză de-a constata că, în pofida tuturor vicisitudinilor, în jumătatea de Est a Moldovei sursa talentelor relaţionabile cu jazzul pare inepuizabilă. Deşi abia sosisem la Chişinău după ce traversasem, la volan, întreaga Europă (începând din Portugalia), am receptat cu acuitate reconfortantele microrecitaluri oferite de grupul *Univox*, condus de Ilona Stepan, Roman Iagupov, debordantul solist al trupei *Zdob şi Zdub*, vocalista Geta Burlacu, formaţia *Transbalkanica* a virtuozului violonist Marcel Ştefăneţ, basistul Gheorghe Postoroncă, Alex Calancea Band, ansamblul *Concertino* etc. Printre cei care au ţinut să adreseze personal felicitări *Trigon*-ilor s'a aflat şi primarul municipiului Chişinău, domnul Dorin Chirtoacă (un gest dificil de imaginat pe alte meridiane...).

Seara inaugurală s'a încheiat cu un recital de zile mari al formaţiei sărbătorite. Selecţii din diverse etape ale unei prodigioase cariere au fost interpretate, cu vigoare şi subtilitate, de către componenţii actuali ai grupului *Trigon*: Anatol Ştefăneţ/violă; Dorel Burlacu/keyboards, muzicuţă, percuţie; Alexandru Arcuş/saxofoane, flaut, caval; Gari Tverdohleb/baterie, percuţie, xilofon. Regalul ar merita un comentariu aparte (pentru care, deocamdată, nu am timp şi spaţiu), însă aici ţin să menţionez capacitatea lui Ştefăneţ de a menţine şi a perfecţiona acest angrenaj muzical de o frapantă originalitate pe parcursul a două decenii. Poate că ar fi fost mai comod pentru el să îşi constituie o trupă de acompaniament şi să acceadă la statutul de vedetă individuală. Cu toate acestea, marele muzician, care e totodată şi o mare conştiinţă, a optat pentru calea mai dură, dar mai fructuoasă. Astfel, creaţiile sale au relevat abilităţile individuale şi colective ale câtorva muzicieni excepţionali, emancipaţi în acest mod de sub spectrul ameninţărilor provinciale. Mă refer atât la cei amintiţi mai sus, cât şi la alţi companioni muzicali ai lui Anatol Ştefăneţ de-a lungul timpului: basistul Sergiu Testemiţanu, percuţionistul Oleg Baltaga, ţambalistul Valeriu Caşcaval, poliinstrumentistul Val Bogheanu, basistul Gh. Postoroncă. Şi ar mai fi un lucru esenţial, afirmat răspicat de însuşi Anatol Ştefăneţ, în interviul acordat Irinei Nechit pentru *Jurnal de Chişinău* (nr. 69/14 sept. 2012): „Folclorul românesc e coloana mea vertebrală." Asta a făcut din *Trigon* ceea ce mă frapase de la bun început, în 1992, când pianistul Mihail Alperin îmi dăruise primele înregistrări ale grupului, cu următoarea recomandare: „Iată primul grup de autentic jazz românesc. Poate te interesează să-l promovezi." Estimare valabilă şi azi, după 20 de ani.

Per ansamblu, festivalul a avut un caracter realmente periplanetar, aşa cum se va vedea şi din cronica de faţă. Pe cât de diverse erau ţările de proveniență ale interpreţilor, pe atât de variată s'a dovedit a fi paleta lor stilistică. Îmi face plăcere să rememorez aici, în ordine cronologică, captivantele recitaluri succedate în ambianţa Teatrului Eugène Ionesco.

Formaţia „Trigon" pe scena festivalului. Foto de Ramin Mazur

Mai întâi a fost *Brein's Cafe*, un proiect al eclatantului contrabasist austriac Georg Breinschmid. Aşa după cum sugerează chiar numele, e vorba despre o revalorizare prin prismă jazzistică a tradiţiilor café-concertului, fenomen pentru care Viena are o dublă vocaţie: ca metropolă a muzicii şi ca primă capitală europeană unde a apărut „instituţia" cafenelei, sub directa influenţă a turcilor. Bazându-şi demersul pe o tehnică instrumentală impecabilă, pigmentată cu savuroase doze de humor, Breinschmid creează o artă conceptuală eminamente postmodernă. Piesele se nutresc dintr'un tezaur de referinţe culturalartistice asamblate imprevizibil, în configuraţii caleidoscopice. Inepuizabila evoluţie a liderului formaţiei a fost oportun susţinută de violonistul Mario Forte (italo-francez cu rădăcini algeriene) şi de pianistul bulgar Antoni Doncev (pe care îl cunoscusem la Sibiu prin anii 1980, imediat după ce câştigase concursul european al tinerelor talente jazzistice împreună cu vibrafonistul Hristo Iţov; în ultimul timp, Doncev a fost investit cu statutul de lider al Big band-ului Radioului Naţional Bulgar).

Formaţia ce a urmat reunea muzicieni de pe trei continente, la iniţiativa percuţionistului helvet Reto Weber: apreciatul saxofonist american Chico Freeman, ghitaristul cubanez Dany Martinez, improvizatorul vocal Nino G (Italia) şi bas-ghitaristul Dominique Muzeau (Madagascar). Toţi aceştia şi-au demonstrat abilităţile individuale în prelungi pasaje solistice – cu o notă specială pentru one-man-show-ul italianului, la limita dintre percuţiile vocale à la Bobby McFerrin şi pantomimă. Pe de altă parte, în pofida eclectismului formulei, prestaţia de ansamblu a cvintetului, mizând preponderent pe *grooves* agreabil-echilibrate, a reuşit să-i captiveze pe spectatori, indiferent de etatea sau de fundalul cultural al fiecăruia.

Gustav Lundgren Trio din Suedia s'a concentrat pe coordonate stilistice bine determinate, în speţă – o reiterare a swing-ului de factură Django Reinhardt. Competenţa ghitaristului-lider era bine pusă în valoare de liniile suple ale contrabasului mânuit de Andreas Unge, în timp ce ghitara-armonică a lui Martin Vidlund s'a resemnat cu rolul de acompaniator din penumbră.

Formaţia *Klazz Brothers*, condusă de contrabasistul german Kilian Forster, nu se sfieşte să abordeze domeniul interferenţelor dintre arhicunoscute teme clasice şi jazz (oarecum în maniera practicată de regretatul nostru pianist Eugen Ciceu, alias Cicero). Apelând la doi percuţionişti cubanezi, trupa a realizat albume cu teme mozartiene sau chiar colinde de Crăciun „caraibizate". Pentru Chişinău, deplasarea celor doi exotici instrumentişti ar fi excedat capacităţile bugetare locale, astfel încât s'a optat pentru colaborarea cu o insolită vocalistă originară din Grecia, pe nume Maria Markesini. Prezenţa ei ireverentă i-a delectat pe spectatori, însă mai curând prin efectele teatrale decât prin substanţa muzicală. Adevărata revelaţie a acestui recital a reprezentat-o briantul pianist Bruno Bohmer Camacho din Columbia. Artist hipersensibil, de o subtilitate de-a dreptul „jarrettiană" în pasajele lirice şi de o autentică inventivitate melodico-ritmică, junele muzician anunţă o carieră de mare succes (în consens, aş zice, cu ascensiunea patriei sale, probată recent chiar de un „cover story" dedicat Columbiei de către hebdomadarul american *Time*).

Un atractiv show au oferit componenţii grupului sud-african *Africa Entsha* (= Africa nouă, pe limba zulu): cântece de sorginte tribală, interpretate a cappella, cărora le sunt suprapuse diverse modalităţi interpretative consacrate de casa americană *Motown*, cu ale sale tendinţe *soul, rhythm&blues, doo-wop*, până la *hip-hop*. O componentă inextricabilă a acestui spectacol o reprezintă mişcarea scenică, un perpetuum mobile abil sincronizat. În fapt, performanţa celor patru cântăreţi zuluşi poate fi înţeleasă ca o ilustrare vie a aşa-numitei sinteze afro-americane, pe care s'a edificat însuşi conceptul de jazz şi, în sens mai larg, o revalorizare a arhetipalului sincretism dintre arta muzicală şi cea coregrafică.

Simbioza dintre muzică şi dans constituie şi esenţa artei practicate de cvartetul italo-argentinian *Aires Tango*. Formaţia cântă împreună din 1994, beneficiind de maturitatea interpretativă a unor excelenţi jazzmeni: Javier Girotto /sax sopran şi bariton (din păcate, ineptele restricţii impuse actualmente pe aeroporturi l-au împiedicat să-şi transporte la Chişinău voluminosul instrument); Alessandro Gwis/pian, Marco Siniscalco/bas şi Michele Rabbia/baterie, percuţie. Cei patru s'au lansat într'o celebrare a melodicităţii şi senzualităţii proprii

(Continuare în pag. 23)

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR; 6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD; 6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR; 6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR
Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;
- prin virament la:

În Lei Republica Moldova
Cont de decontare 2224603188
RNCBMD2X400.
BCR Chișinău S.A. fil. nr.3 Tricolorului
P.P. "Contrafort" S.R.L. CF 1003600134309

În EURO
Nr. de cont al beneficiarului: 2224603188/978
Banca Beneficiarului: ROMANIAN COMMERCIAL BANK CHISINAU BRANCH
Codul SWIFT Banca Benef.: RNCBMD2X
Banca Corespondentă:
ERSTE GROUP BANK AG, VIENNA
Codul SWIFT: GIBAATWGXXX
Nr. de cont corespondent: 404-332-196/00
For P.P. "Contrafort" S.R.L. CF 1003600134309

În USD
Nr. de cont al beneficiarului: 2224603188/840
Banca Beneficiarului: ROMANIAN COMMERCIAL BANK CHISINAU BRANCH
Codul SWIFT Banca Benef.: RNCBMD2X
For P.P. "Contrafort" SRL, CF 1003600134309

*Redacția revistei "Contrafort" trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la **adresa pentru corespondență** a redacției o fotocopie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numelui și a adresei poștale complete a abonatului.*